

ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ХОРОО

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ СУДАЛГААНЫ ҮНДСЭН ТАЙЛАН 2015

Улаанбаатар хот
2016 он

Хаяг: Засгийн газрын III байр, Улаанбаатар–20а, Монгол Улс
Утас: 322424, 326414, 265543
Факс: (976 – 11) – 324518
Цахим: information@nso.mn
Вэб хаяг: <http://www.nso.mn>
<http://www.1212.mn>

АГУУЛГА

БҮЛЭГ I

СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО, ХАМРАХ ХҮРЭЭ, АРГА ЗҮЙ, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ	1
1.1 Нийтлэг зүйл.....	2
1.2 Судалгааны зорилго	2
1.3 Судалгааны хамрах хүрээ	2
1.4 Судалгааны түүвэрлэлт.....	3
1.5 Судалгааны зохион байгуулалт	4
1.5.1 Судалгааны асуулгын хуудас	4
1.5.2 Мэдээлэл цуглуулалт.....	4
1.5.3 Мэдээлэл боловсруулалт	5
1.6 Ойлголт, тодорхойлолт	5

БҮЛЭГ II.

ХҮН АМ ЗҮЙН БОЛОН ӨРХИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД.....	9
2.1. Нийтлэг зүйл.....	10
2.2. Өрх, хүн амын тоо, байршил, бүс нутгаар	10
2.3. Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц.....	13
2.4. Хүн ам зүйн ачаалал	13
2.5. Гэрлэлтийн байдал.....	14
2.6. Боловсролын түвшин, бичиг үсгийн мэдлэг	14

БҮЛЭГ III.

ХҮН АМЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХ	17
3.1 Нийтлэг зүйл.....	18
3.2 Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал.....	18
3.3 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин	19
3.3.1 Насны бүлэг дэх оролцооны түвшин	20
3.4 Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам	21

БҮЛЭГ IV.

ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ	23
4.1. Тухайн үеийн ажиллагчид.....	24
4.2. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар	25
4.3. Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар	28
4.4. Ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар	30
4.5. Ажиллагчид, байгууллагын хариуцлагын хэлбэрээр.....	31
4.6. Давхар хөдөлмөр эрхлэлт.....	32
4.7. Бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт	32
4.7.1. 15, түүнээс дээш насны нийт хүн амын тухайн үеийн бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэл	32
4.7.2. Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан шалтгаан	34
4.8. Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлт	35

БҮЛЭГ V.

АЖИЛГҮЙДЭЛ	39
5.1. Нийтлэг зүйл.....	40
5.2. Ажилгүй иргэд.....	40
5.3. Ажилгүйдлийн түвшин.....	41
5.4. Ажилгүй иргэдийн боловсролын түвшин.....	43
5.5. Ажилгүй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэхгүй байгаа шалтгаан.....	43
5.6 15–24 насны залуучуудын ажилгүйдэл.....	45

БҮЛЭГ VI.

АЛБАН БУС САЛБАР ДАХЬ ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ	47
6.1 Нийтлэг зүйл.....	48
6.2 Ойлголт, тодорхойлолт, арга зүй.....	48
6.3 ХАА болон ХАА–н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлт.....	50
6.4. Албан бус салбарт ажиллагчид.....	51
6.5. Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар.....	53
6.6. Албан бус салбарт ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар.....	54

БҮЛЭГ VII.

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ УЛИРЛЫН ХЭЛБЭЛЗЭЛ	57
7.1. Нийтлэг зүйл.....	58
7.2. Хүн амын эдийн засгийн идэвхийн байдал.....	58
7.3. Ажиллагчид.....	59
7.4. Ажилгүй иргэд.....	61

БҮЛЭГ VIII.

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ 2013, 2014, 2015 ОНЫ СУДАЛГААНЫ ҮНДСЭН ҮР ДҮНГИЙН ХАРЬЦУУЛАЛТ	63
8.1. Нийтлэг зүйл.....	64
8.2. Хүн амын эдийн засгийн идэвхийн байдал.....	64
8.3. Ажиллагчид.....	65
8.4. Ажилгүй иргэд.....	67

БҮЛЭГ IX.

ТҮҮВРИЙН АЛДАА	69
9.1 Нийтлэг зүйл.....	70
9.2 Түүвэрлэлт.....	70
9.3 Түүврийн алдаа.....	72

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1.1	Ажиллах хүчний судалгааны түүвэр, түүврийн анхан шатнынэгж (ТАШН), өрхийн тоо, судалгааны бүлэг тус бүрээр	3
Хүснэгт 2.1	Өрх, хүн ам, өрхөөс гадуур байгаа хүн ам, бүсээр	10
Хүснэгт 2.2	6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдтэй өрх, байршлаар, бүсээр	11
Хүснэгт 2.3	Өрхийн бүтэц, ам бүлийн тоо, байршил, бүсээр, хувиар	11
Хүснэгт 2.4	Нийт өрхөд эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь, ам бүлийн тоо, байршлаар	12
Хүснэгт 2.5	Ажиллагчид, өрхийн ам бүл, өрхөд ажиллаж байгаа хүний тоогоор	12
Хүснэгт 2.6	Ажилгүй иргэнтэй өрхийн тоо, өрхийн ам бүл, өрхөд ажилгүй байгаа хүний тоогоор	12
Хүснэгт 2.7	Хүн ам зүйн ачаалал, байршил, бүсээр	13
Хүснэгт 2.8	18, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдал, байршлаар, бүсээр	14
Хүснэгт 2.9	15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, байршил, бүс, хүйсээр	14
Хүснэгт 2.10	15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, насны бүлэг, байршил, хүйсээр	15
Хүснэгт 2.11	15, түүнээс дээш насны хүн ам, боловсролын түвшин, байршил, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар	16
Хүснэгт 3.1	15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, байршил, хүйсээр	19
Хүснэгт 3.2	15, түүнээс дээш насны хүн амын ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, байршил, хүйсээр	20
Хүснэгт 3.3	15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, идэвхгүй байгаа шалтгаан, хүйс, байршлаар, дүнд эзлэх хувиар	22
Хүснэгт 4.1	Ажиллагчид, байршил, бүс, хүйсээр	24
Хүснэгт 4.2	Ажиллагчид, аймаг, нийслэл, хүйсээр	25
Хүснэгт 4.3	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр	26
Хүснэгт 4.4	Ажиллагчид, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, байршлаар	31
Хүснэгт 4.5	Сүүлийн 7 хоногт давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн ам, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр	32
Хүснэгт 4.6	Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүн, байршил, бүс, хүйсээр	33
Хүснэгт 4.7	Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүн, ажил хайсан хэлбэр, байршлаар	34
Хүснэгт 4.8	Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүн амын бүтэц, боломжтой байсан хугацаа, байршил, бүсээр	34
Хүснэгт 4.9	Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан хүн ам, шалтгаанаар	35
Хүснэгт 4.10	Залуу ажиллагчид, байршил, бүс, хүйсээр	36
Хүснэгт 4.11	Залуу ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр	37
Хүснэгт 5.1	Ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, байршил, бүс, хүйсээр	40
Хүснэгт 5.2	Ажилгүй иргэд, боловсролын түвшнээр, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар	43
Хүснэгт 5.3	15–24 насны ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр	45
Хүснэгт 5.4	15–24 насны ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, байршлаар	46
Хүснэгт 6.1	15, түүнээс дээш насны хүн амын ХАА болон ХАА–н бус салбарын тухайн үеийн ажил эрхлэлт, хүйс, байршил, бүсээр	50
Хүснэгт 6.2	Албан бус салбарт ажиллагчид, хүйс, байршил, бүсээр	51
Хүснэгт 6.3	Албан бус салбарт ажиллагчид, аймаг, нийслэл, бүс, хүйсээр	52
Хүснэгт 6.4	Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, хүйсээр	53
Хүснэгт 6.5	Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар	54
Хүснэгт 6.6	Албан бус салбарт ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар, хүйсээр	55
Хүснэгт 7.1	15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх	58
Хүснэгт 7.2	15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтүүд, улирлаар	59
Хүснэгт 7.3	15, түүнээс дээш насны ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, хүйс, байршлаар, улирлаар	61
Хүснэгт 8.1	15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх, 2013–2015 оноор	64

Хүснэгт 8.2	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшнээр, 2013–2015 оноор	65
Хүснэгт 8.3	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, гэрлэлтийн байдлаар, 2013–2015 оноор.....	65
Хүснэгт 8.4	15, түүнээс дээш насны ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтээр.....	66
Хүснэгт 8.5	Залуучуудын ажилгүйдэл, 2013–2015 оноор.....	68

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 2.1	Хүн амын насны бүтэц, АХС–ны сүүлийн 3 жилийн дүнгээр	13
Зураг 2.2	15, түүнээс дээш насны хүн ам, боловсролын түвшнээр, хувиар	15
Зураг 2.3	15, түүнээс дээш насны хүн амын боловсролын түвшин, байршлаар.....	16
Зураг 3.1	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, байршил, хүйсээр.....	20
Зураг 3.2	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, хүйсээр	21
Зураг 3.3	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, байршлаар.....	21
Зураг 3.4	15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, шалтгаанаар, хувиар.....	22
Зураг 4.1	Ажиллагчид, байршил, хүйсээр, мян.хүн.....	24
Зураг 4.2	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар.....	27
Зураг 4.3	ХАА–н бус салбарт цалин, хөлстэй ажиллаж байгаа эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь, салбараар	28
Зураг 4.4	Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар	29
Зураг 4.5	Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр.....	29
Зураг 4.6	Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хувиар.....	30
Зураг 4.7	Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хүйсээр	30
Зураг 4.8	Ажиллагчид, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, бүсээр, дүнд эзлэх хувиар.....	31
Зураг 4.9	Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой байсан ажиллагчид, шалтгаанаар, хувиар	33
Зураг 4.10	Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан ажиллагчид, хүйс, байршил, бүсээр.....	35
Зураг 5.1	Ажилгүй иргэдийн насны бүтэц, хүйсээр, хувиар	41
Зураг 5.2	Ажилгүй иргэд, ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, хувиар.....	41
Зураг 5.3	Ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр	42
Зураг 5.4	Ажилгүйдлийн түвшин, аймаг, нийслэлээр	42
Зураг 5.5	Ажилгүйдлийн түвшин, боловсролын түвшин, хүйсээр	43
Зураг 5.6	Ажилгүй иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар.....	44
Зураг 5.7	Ажил хайгаад олдохгүй байгаа ажилгүй иргэд, эзэмшсэн ажил мэргэжлээр, хувиар	44
Зураг 5.8	Мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа ажилгүй иргэд, эзэмшсэн ажил мэргэжлээр, хувиар.....	45
Зураг 5.9	15–24 насны ажилгүй иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар.....	46
Зураг 6.1	Албан бус салбарт ажиллагчид, байршил, бүсээр, хувиар	51
Зураг 6.2	Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар, хувиар	54
Зураг 6.3	Албан бус салбарт ажиллагчдын сэтгэл ханамжийн байдал	55
Зураг 7.1	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр.....	59
Зураг 7.2	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, улирлаар.....	60
Зураг 7.3	15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, байршлаар, улирлаар	60
Зураг 7.4	Ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр, улирлаар, хувиар.....	61
Зураг 7.5	Ажилгүй иргэд, шалтгаанаар, улирлаар, хувиар.....	62
Зураг 8.1	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр, 2013–2015 оноор	64
Зураг 8.2	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, хувиар, 2013–2015 оноор	66
Зураг 8.3	Ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар, хувиар, 2014, 2015 оны байдлаар	67
Зураг 8.4	Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, байршлаар.....	67
Зураг 8.5	Ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр, 2013–2015 оноор.....	68

БҮЛЭГ I

СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО, ХАМРАХ ХҮРЭЭ,
АРГА ЗҮЙ, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

1.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Монгол Улсын “Статистикийн тухай” хуулийн дагуу тус хорооноос Ажиллах хүчний судалгааг улирал бүр зохион байгуулан явуулдаг бөгөөд 2015 оны нэгдсэн үр дүнг танилцуулж байна. Ажиллах хүчний судалгаа нь олон улсад мөрдөж буй нийтлэг тодорхойлолт, арга зүйн дагуу хүн амын эдийн засгийн идэвхийг сүүлийн 7 хоногийн буюу тухайн үеийн, сүүлийн 12 сарын буюу байнгын идэвхийн аргачлалаар тооцох замаар хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг тодорхойлон, хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний шалгуур үзүүлэлтүүдийг үндэсний хэмжээнд, бүс нутаг, хот, хөдөө, аймаг, нийслэл, дүүрэг, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил мэргэжлийн ангилал, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар улирлын нөлөөллийг тусган тооцож гаргадгаараа чухал ач холбогдолтой юм.

Ажиллах хүчний судалгааны 2015 оны тайлан нь дараах 9 бүлгээс бүрдэнэ. Үүнд:

- 1-р бүлэгт судалгааны зорилго, хамрах хүрээ, арга зүй, зохион байгуулалтын талаар,
- 2-р бүлэгт хүн ам зүйн болон өрхийн үзүүлэлтийн талаар,
- 3-р бүлэгт ажиллах хүч, ажиллах хүчний оролцооны түвшин, эдийн засгийн идэвхтэй болон идэвхгүй хүн амын талаар,
- 4-р бүлэгт тухайн үед хөдөлмөр эрхэлж буй 15, түүнээс дээш насны хүн амын талаар мөн давхар болон нэмэлт ажлын талаар,
- 5-р бүлэгт ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, ажилгүй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэхгүй байгаа шалтгааны талаар,
- 6-р бүлэгт 15, түүнээс дээш насны хүн амын албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар,
- 7-р бүлэгт ажиллах хүчний улирлын хэлбэлзлийн талаар,
- 8-р бүлэгт сүүлийн 3 жил буюу 2013, 2014, 2015 онд явуулсан судалгааны үндсэн үр дүнгийн харьцуулалтын талаар,
- 9-р бүлэгт түүврийн алдааны талаар тус тус дурдсан болно.

1.2 СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО

Монгол Улсын “Статистикийн тухай” хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэх, хөдөлмөрийн статистикийн суурь мэдээллийг баяжуулж, хөдөлмөр эрхлэлтийн хэв шинжийг бүрэн хамруулсан дүн шинжилгээ хийх, хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх, ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулахад чиглэгдсэн Засгийн газрын бодлого, хөтөлбөр боловсруулах, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд хяналт, шинжилгээ хийх, үнэлэлт дүгнэлт өгөх, хөдөлмөрийн зах зээлийг зөв төлөвшүүлэн хөгжүүлэхэд бодлого боловсруулагчид, шийдвэр гаргагчид, бизнес эрхлэгчид, шинжлэн судлаачид, төр захиргааны ажилтан хэн бүхэнд гарын авлага, тогтмол мэдээллийн эх сурвалжийг бий болгоход судалгааны зорилго оршино.

1.3 СУДАЛГААНЫ ХАМРАХ ХҮРЭЭ

Ажиллах хүчний судалгаагаар хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх бодит тоон мэдээллийг улсын хэмжээнд болон бүс нутаг, аймаг, нийслэл, дүүргийн түвшинд тооцож тодорхойлно. Иймд судалгааг байршлын хувьд Монгол Улсыг бүхэлд нь хамруулан өргөн цар хүрээнд явуулж, улсын хэмжээнд 5 бүс нутгийн /Төв, Баруун, Зүүн, Хангай, Улаанбаатар/ нийт 12816 өрхийг хамрууллаа. Энэ нь хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтийг бодитой тооцоход хангалттай төлөөлөл болно гэж үзлээ. Эдгээр өрхийн дөрөвний нэгийг тухайн улирлын судалгаанд хамруулсан бөгөөд судалгааны мэдээллийг сар бүр цуглуулан, үр дүнг улирлаар нэгтгэж, боловсруулалт хийсэн. Судалгаа нь өрхөд суурилан явагдаж байгаа тул цэргийн хуаран, дотуур байр, засан хүмүүжүүлэх газар, сүм хийд болон нийтийн байранд түр амьдрагчид, байнгын орон гэргүй хүн амыг хамруулаагүй болно.

1.4 СУДАЛГААНЫ ТҮҮВЭРЛЭЛТ

Өрхийн гишүүд нь хоорондоо гэр бүл, ураг төрөл болон хамаатан садны холбоотой хүмүүс, зарим гишүүд нь огт хамааралгүй байж болно. Өрхийн ам бүлийн тоонд тухайн өрхөд 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа /хугацаат цэргийн албан хаагч, оюутан сурагчид, гадаадад ажиллаж амьдарч байгаа болон цагдан хоригдож байгаа/ иргэдийг оруулаагүй болно. Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжид үндэслэн судалгааны түүврийн үндсэн нэгжийг тогтоосон. Бүлэг тус бүрт ногдох түүврийн хэмжээг (Хүснэгт 1.1)-д харуулав.

Хүснэгт 1.1. Ажиллах хүчний судалгааны түүвэр, түүврийн анхан шатны нэгж /ТАШН/, өрхийн тоо, судалгааны бүлэг тус бүрээр

Бүлгийн дугаар	Аймгийн нэр	Нийт хүн ам	Түүврийн нэгжийн тоо	Судалгаанд хамрагдсан нийт өрхийн тоо	Улиралд хамрагдсан өрхийн тоо	Сард хамрагдсан өрхийн тоо
1	Архангай	92 451	40	480	120	40
2	Баян-Өлгий	90 878	40	480	120	40
3	Баянхонгор	82 106	36	432	108	36
4	Булган	58 888	36	432	108	36
5	Говь-Алтай	56 208	36	432	108	36
6	Дорноговь	62 484	36	432	108	36
7	Дорнод	75 101	36	432	108	36
8	Дундговь	44 408	40	480	120	40
9	Завхан	69 788	36	432	108	36
10	Өвөрхангай	111 824	36	432	108	36
11	Өмнөговь	58 555	36	432	108	36
12	Сүхбаатар	56 347	36	432	108	36
13	Сэлэнгэ	105 234	40	480	120	40
14	Төв	88 399	40	480	120	40
15	Увс	75 518	40	480	120	40
16	Ховд	80 217	36	432	108	36
17	Хөвсгөл	125 896	36	432	108	36
18	Хэнтий	69 188	36	432	108	36
19	Дархан-Уул	93 554	36	432	108	36
20	Орхон	91 135	36	432	108	36
21	Говьсүмбэр	15 694	20	240	60	20
Аймгийн дүн		1 603 873	764	9 168	2292	764
Улаанбаатар хот						
22	Хан-Уул	131 097	40	480	120	40
23	Багануур, Багахангай	31 814	24	288	72	24
24	Баянзүрх	304 323	44	528	132	44
25	Налайх	33 235	24	288	72	24
26	Баянгол	200 163	44	528	132	44
27	Сүхбаатар	133 293	40	480	120	40
28	Чингэлтэй	155 859	44	528	132	44
29	Сонгинохайрхан	277 312	44	528	132	44
Улаанбаатар хотын дүн		1 267 096	304	3 648	912	304
Улсын дүн		2 870 969	1 068	12 816	3204	1 068

Судалгаанд 21 аймаг тус бүрийг нэг бүлэг, Улаанбаатар хотын 9 дүүргийг 8 бүлэгт /хамгийн цөөн өрхтэй 2 дүүргийг нэг бүлэгт хамруулсан/ хувааж нийт 29 бүлэг болгон хамруулсан. Судалгааны ТАШН нь Улаанбаатар хотын хувьд дүүргийн хорооны хэсэг, харин аймгийн хувьд багууд болно. Энэ түүвэр судалгаанд Улаанбаатар хотоос түүврийн анхан шатны 304, аймгаас 764, нийт 1068 нэгжийг, тухайн нэгж тус бүрээс 12 өрхийг сонгон хамруулснаар судалгааны үр дүнг аймаг, нийслэл, дүүргийн түвшинд тооцох боломжтой болж байна.

1.5. СУДАЛГААНЫ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

1.5.1 СУДАЛГААНЫ АСУУЛГЫН ХУУДАС

Судалгааны асуулга нь 8 бүлэг 142 асуултаас бүрдэж байна. Судалгааны зорилго, зорилтууд, хамрах хүрээг харгалзан, эдийн засгийн тухайн үеийн болон байнгын идэвхийн тодорхойлолт, тооцох аргачлалын дагуу судалгааны асуулгад дараах мэдээллийг багтаасан болно. Үүнд:

1. Өрхийн гишүүдийн байдал (өрхийн тэргүүлэгчтэй ямар хамааралтай болох, хүйс, төрсөн он, сар, өдөр, хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон шалтгаан, гэрлэлтийн байдал, шилжих хөдөлгөөнд оролцсон эсэх);
2. Боловсрол ба сургалт (сургуульд суралцсан, суралцаж байгаа эсэх, сургуулиас завсардсан шалтгаан, боловсролын түвшин, бичиг үсгийн мэдлэг, мэргэжил олгох болон ур чадвар олгох сургалтанд хамрагдсан эсэх);
3. Сүүлийн 7 хоног буюу тухайн үеийн идэвх (эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа, түүнд зарцуулсан цаг, эдийн засгийн идэвхтэй, идэвхгүй байдал, үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, байгууллагын төрөл, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, ажил мэргэжлийн ангилал, үндсэн ажлынхаа цалин хөлсийг ямар хугацааны давтамжтай авдаг, авч буй цалин, хөлс, орлого);
4. Нэмэлт ажил хийх боломж (нэмэлт ажил хийх боломжтой эсэх, нэмэлт ажил хийх боломжгүй байсан шалтгаан, нэмэлт ажил хайсан хэлбэр);
5. Ажилгүй иргэн (ажил хийхэд бэлэн байсан эсэх, хэрэв ажил хийхэд бэлэн биш байсан бол эдийн засгийн идэвхгүй байсан шалтгаан, ажил хайсан хугацаа, ямар төрлийн/ажил мэргэжлийн ажил хийх хүсэлтэй байгаа, авахыг хүсч буй цалингийн хэмжээ (өдрийн, сарын), хөдөлмөр эрхлэлтийн байгууллагад бүртгэлтэй эсэх, сүүлийн 30 хоногт ажил хайсан эсэх, ажил хайсан хэлбэр, ажил хайгаагүй шалтгаан, ажилгүй байсан хугацаа);
6. Эдийн засгийн байнгын идэвх (сүүлийн 12 сарын буюу эдийн засгийн байнгын идэвх, сүүлийн 12 сарын хугацааны үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэлт, түүнээс авсан дундаж цалин хөлс, орлого, хөдөлмөр эрхлэлтийн статус, ажил мэргэжил, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, байгууллагын төрөл, ажилгүй байсан хугацаа, ажил хайсан хэлбэр) ;
7. Өмнөх үеийн хөдөлмөр эрхлэлт (өмнөх үеийн хөдөлмөр эрхлэлт, ажил мэргэжил, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, байгууллагын төрөл, хамгийн сүүлийн ажлыг гүйцэтгэсэн хугацаа, хамгийн сүүлийн ажлаа хийхээ больсон шалтгаан, ажилгүй байх хугацаан дахь амьжиргааны эх үүсвэр);
8. Цалин хөлсгүй ажил, үйлчилгээ (өрхийн гишүүд цалин хөлсгүй ажил, үйлчилгээнд оролцсон эсэх, түүнд зарцуулсан цаг);

1.5.2 МЭДЭЭЛЭЛ ЦУГЛУУЛАЛТ

Судалгааны ажилтан болох судлаач нь сонгогдсон өрхөд очиж 15, түүнээс дээш насны гишүүн бүртэй нэг бүрчлэн уулзаж, ярилцлага хийх замаар мэдээллээ цуглуулсан. Судалгааны мэдээллийг судлаач таблетаар цуглуулан, зааврын дагуу шалгаж, кодлон интернэт орчинд ҮСХ-ны төв серверт байршуулна. Судлаачийн төв серверт байршуулсан мэдээллийг тухайн аймаг, нийслэлийн судалгааны багийн ахлагч серверт хандан орж шалган, ахлагчийн таблетаас эцэслэн дамжуулах замаар ҮСХ-нд мэдээлэл нэгтгэгддэг.

Судлаач сонгогдсон өрхөө судалгаанд бүрэн хамруулахын тулд судалгаа авах үеэр өрхийн гишүүд эзгүй байх тохиолдолд тухайн өрхөд эргэж 2-3 удаа очиж, судалгааны хамралтыг нэмэгдүүлдэг. Судалгаанд өрхийг бүрэн хамруулах, мэдээллийн чанарыг сайжруулах зорилгоор судалгааны багийн ахлагч, аймаг, нийслэлийн статистикийн газар хэлтсээс хяналт тавьж, гарсан ололт, дутагдлыг тухай бүр нь танилцуулж, шаардлагатай арга хэмжээг авч ажилласан.

1.5.3 МЭДЭЭЛЭЛ БОЛОВСРУУЛАЛТ

Судалгааны мэдээлэл боловсруулах ажлыг 2 үе шаттайгаар явуулсан. Судалгааны асуулга боловсруулах болон мэдээллийн орох программыг бэлтгэх, мэдээллийн бүрдэлтийг шалган хүлээн авах, хянах, боловсруулах, нэгдсэн үр дүнг гарган авах ажлуудыг ҮСХ-ны, харин мэдээлэл цуглуулалтын ажлыг нийслэл, аймгийн статистикийн газар, хэлтсийн ажиллах хүчний судалгаа хариуцсан багийн ажилтнууд хийж гүйцэтгэсэн.

АХС-ны мэдээллийг оруулах, шалгах, засварлахдаа тооллого, судалгааны мэдээлэл боловсруулдаг CSPPro багц программыг, бэлэн болсон мэдээллийн үр дүнг нэгтгэж боловсруулах, холбогдох хүснэгтүүдийг тооцож гаргах ажлыг SPSS программыг тус тус ашиглан, улмаар статистикийн дүн шинжилгээ хийж, судалгааны боловсруулалтын үр дүнг хянан, илэрсэн алдааг засварласны үндсэн дээр судалгааны үр дүнг боловсруулсан.

1.6 ОЙЛГОЛТ, ТОДОРХОЙЛОЛТ

Судалгааны асуулгын хуудсанд тусгагдсан зарим үзүүлэлтүүдийн ойлголт, тодорхойлолтыг 2009 оны 6 дугаар сард батлагдсан “Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистикийн үзүүлэлтийг тооцох аргачлал”, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага болон ОУХБ-аас санал болгосон олон улсын нийтлэг стандарт бүхий ойлголт, тодорхойлолттой нийцүүлэн тусгасан. Ингэснээр энэ судалгааны үр дүнг ҮСХ-ноос явуулсан болон явуулж байгаа бусад судалгаа, олон улсын зарим судалгааны үр дүнтэй зэрэгцүүлэн дүн шинжилгээ хийх боломжийг олгож байна.

Өрх

Нэг орон байранд хамт амьдардаг, нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын хэрэгцээгээ хамтран хангадаг хэсэг бүлэг хүмүүсийг “өрх” гэнэ. Өрхийн гишүүд нь хоорондоо гэр бүл, ураг төрөл болон хамаатан садны холбоотой хүмүүс, зарим гишүүд нь огт хамааралгүй байж болно. Өрх нь гэр бүл гэдэг ойлголтоос ялгаатай. Нэг өрхөд нэг болон хэд хэдэн гэр бүл амьдардаг байж болно.

Өрхийн тэргүүлэгч

Өрхийн тэргүүлэгч гэдэг нь бусад гишүүд нь өрхийн тэргүүн хэмээн хүлээн зөвшөөрсөн өрхийн гишүүн бөгөөд насанд хүрсэн хүн байна. Хэрвээ тухайн сууцанд нэгээс олон өрх амьдран сууж байвал төдий тооны өрхийн тэргүүн байна.

Хөдөлмөр

Оюуны болон биеийн хүчний ажлыг хамруулсан өргөн хүрээтэй ойлголт бөгөөд ажил эрхлэх чадамжийг ойлгоно.

Ажил эрхлэлт

Ажилтан болон ажил олгогчийн хооронд үүссэн эрх зүйн харилцаа буюу гэрээний үндсэн дээр хийгдэж буй үйл ажиллагааг ойлгоно.

Хөдөлмөрийн статистик

Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн хэмжээ, бүтэц, тэдгээрт гарч буй өөрчлөлтийг тодорхойлох, дүн шинжилгээ хийхэд ашигладаг тоон мэдээллийн багц юм.

Эдийн засгийн үйл ажиллагаа

Зах зээлд болон хувийн хэрэглээнд зориулж үйлдвэрлэсэн бараа, үйлчилгээг хамруулна. Үндэсний тооцооны системийн хүрээнд бараа, үйлчилгээнд худалдах, солилцох, өөрийн аж ахуйд хэрэглэх зорилгоор боловсруулсан түүхий эд материал, зах зээлд нийлүүлж байгаа бүхий л бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, зах зээлд худалдах, өөртөө хэрэглэх зорилгоор өрхөд үйлдвэрлэж байгаа бараа, үйлчилгээг хамруулна. Энэ нь цалин хөлстэй болон цалин хөлсгүй, албан болон албан бус

хэлбэртэй байж болно. Жишээлбэл, өөрийн өрхийн аж ахуйн бизнест цалин хөлсгүй оролцож буй хүнийг эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцож байна гэж ойлгоно.

Эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа

Хүүхэд, өндөр настан асрах, гэр цэвэрлэх, хоол унд бэлтгэх зэрэг цалин хөлс, орлого олохгүй үйл ажиллагааг хамруулна. Үүнд:

- Гэр орон цэвэрлэх, хувцас, бусад нэхмэл, сүлжмэл эдлэл оёх, арчлах;
- Хувцас угаах, индүүдэх, гэр байшин, эд хогшил сэргээн засах;
- Хоол унд хийх, аяга таваг угаах;
- Хүүхэд асрах;
- Өвчтэй хүн, өндөр настан асрах;
- Гэрийнхээ хэрэгцээт зүйлийг худалдаж авах, дэлгүүр явах гэх мэт.

Ажиллагч

Ажиллагч гэдэг нь цалин хөлс, орлого олох зорилгоор эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцож, хөдөлмөр эрхлэлтийн аль нэг статуст хамрагдаж буй иргэнийг ойлгоно. Цалин хөлс, орлого олох зорилгоор эдийн засгийн үйл ажиллагаанд сүүлийн долоо хоногт нэгээс дээш цагаар оролцсон бол ажиллагч гэж үзнэ.

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч

Дангаараа буюу бусадтай хамтран өөрийн багаж, тоног төхөөрөмж, бусад материалыг ашиглан эдийн засгийн үйл ажиллагааг хараат бусаар явуулж, урт хугацаагаар ажилтан авч ажиллуулдаггүй (харин богино хугацаагаар түр авч ажиллуулж болно), бизнесийнхээ үйл ажиллагаанд нөлөөлөх шийдвэрийг бие даан гаргадаг иргэнийг хэлнэ.

Мал аж ахуй эрхлэгч

Жилийн дөрвөн улирлын туршид өөрийн мал аж ахуйг эрхэлж, түүний бүтээгдэхүүн, ашиг шимээр орлого олж, амьжиргааны эх үүсвэрээ хангаж буй иргэнийг хэлнэ.

Өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч

Мал аж ахуйгаас бусад өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, аж ахуй эрхлэх үйл ажиллагаанд цалин хөлсгүй оролцон, хувийн хэрэглээгээ хангаж буй тухайн өрхийн гишүүн болон тухайн өрхөд хамт амьдрахгүйгээр аж ахуй эрхлэх үйл ажиллагаанд нь оролцож байгаа иргэнийг хэлнэ.

Ажил хайгч иргэн

Ажилгүй эсхүл ажилтай боловч ажлын нөхцлөө сайжруулах, нэмэлт орлого олох зорилгоор ажил хайж байгаа иргэнийг хэлнэ.

Ажилгүй иргэн

Тухайн хугацаанд ажилгүй байсан, ажил хийхэд бэлэн, ажил идэвхтэй хайж байгаа хөдөлмөрийн насны, хөдөлмөрийн чадвартай иргэнийг хэлнэ.

- а. "ажилгүй байсан" гэж сүүлийн долоо хоногт Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр болон ажил гүйцэтгэх гэрээгээр ямар нэг ажил гүйцэтгээгүй, хувиараа ажил, үйлчилгээ эрхэлж орлого олоогүй байхыг;
- б. "ажил хийхэд бэлэн" гэж Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр ажиллах болон ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулахаас татгалзахгүй байхыг;
- в. "ажил идэвхтэй хайж байгаа" гэж ажилд зуучлах төрийн болон хувийн байгууллагад бүртгүүлж, нэгээс доошгүй удаа ажлын байрны талаар мэдээлэл авсан эсхүл ажлын зар, цахим хуудсаар ажил олгогчид хандах, нийтийн үйлчилгээний газруудын мэдээллийн самбар, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд зар тавих зэрэг ажил олох оролдлого идэвхтэй хийснийг тус тус ойлгоно.

Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам (ажиллах хүч)

Үндэсний тооцооны системийн хүрээнд, тухайн цаг хугацаанд бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, үйлчилгээ үзүүлэхэд ажиллах хүчээ нийлүүлж байгаа ажиллагч, нийлүүлэхэд бэлэн байгаа ажилгүй иргэдийг хамруулна. Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам (ажиллах хүч)-ыг эдийн засгийн байнгын идэвхтэй хүн ам, эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам гэж хоёр ангилна.

Эдийн засгийн байнгын идэвхтэй хүн ам

Урт хугацаагаар буюу сүүлийн арван хоёр сарын хугацаанд үндсэн үйл ажиллагааны шинж байдлаараа ажиллаж байсан болон ажилгүй байсан хөдөлмөрийн насны хүн амыг хамруулна.

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам

Сүүлийн долоо хоногт эрхэлсэн үндсэн үйл ажиллагааны шинж байдлаараа ажиллаж байсан болон ажилгүй байсан нь тодорхойлогдох ажиллагч болон ажилгүй иргэдийг хамруулна.

Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам

Эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд хамаарагдахгүй хөдөлмөрийн насны нийт хүн ам болон хөдөлмөрийн насанд хүрээгүй хүн ам, хөдөлмөрийн наснаас дээш насны хүн амыг хамруулна. Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амд хөдөлмөрийн нөхцөл, онцлогоос шалтгаалан тэтгэврийн наснаас өмнө тэтгэвэр, тэтгэмж тогтоолгосон хүн ам, хөдөлмөрийн чадвараа зургаан сараас дээш хугацаагаар түр болон бүрэн алдсан иргэн, хөдөлмөрийн насны өдрөөр суралцагч, хүндэтгэх ба хүндэтгэх бус шалтгаанаар хөдөлмөр эрхлээгүй болон хөдөлмөрийн насанд хүрээгүй хүн амыг хамруулна. Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амыг эдийн засгийн байнгын идэвхгүй хүн ам, эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам гэж хоёр ангилна.

Эдийн засгийн байнгын идэвхгүй хүн ам

Урт хугацаагаар буюу сүүлийн арван хоёр сарын хугацаанд эрхэлсэн үндсэн үйл ажиллагаагаараа эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд тооцогдохгүй (ажиллагч болон ажилгүй иргэнд хамаарахгүй) хүн амыг, тухайлбал оюутан, сурагч, гэрийн ажилтай болон өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон хүн амыг хамруулна.

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам

Сүүлийн долоо хоногт сургуульд суралцаж байгаа, гэрийн ажилтай, өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон болон өндөр настай, хөгжлийн бэрхшээлтэй зэрэг шалтгаанаар тухайн хугацаанд ажиллагч болон ажилгүй иргэдийн алинд ч хамаарахгүй хүн амыг хамруулна.

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар

Тухайн хүний ажиллаж байгаа ажлын байр, үйлдвэрийн газар, байгууллагын үйлдвэрлэдэг үндсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний төрлөөр тодорхойлогдоно. Олон Улсын Стандарт ангилал 4-т нийцүүлэн боловсруулсан “Эдийн засгийн бүх төрлийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал”-ыг ашиглана.

Ажил мэргэжлийн ангилал

“Ажил” гэж ажил мэргэжлийн ангиллын статистик нэгж болох нэг ажлын байр буюу нэг хүний хийж гүйцэтгэх зорилт даалгавар, үүрэг хариуцлагын нэгдэл.

“Нэгж” буюу нэг хүн гэдэгт ажил олгогч, ажилтан, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч аль аль нь орно. Ажил (ажлын байр) гэдэгт албан тушаалыг хамруулан ойлгоно.

“Мэргэжил” гэж тухайн төрлийн үйл ажиллагааны хүрээнд тодорхой даалгавар, хариуцлагыг биелүүлэх ажилтны чадвар юм.

Ажил мэргэжил

Үндсэн зорилт, даалгавар, үүрэг хариуцлага нь дээд зэргээр адилсах шинж чанар, агуулгатай болсон ажлын багц нь ажил мэргэжил юм.

Үндсэн үйл ажиллагаа

Тухайн хүн хоёр болон түүнээс дээш төрлийн ажлыг хөлсөөр болон хувиараа эрхэлж байгаа бол тухайн хугацаанд хамгийн их цаг зарцуулсан эсхүл хамгийн их орлого олсон ажлыг хэлнэ.

Үндсэн ажил

Тухайн хугацаанд (сүүлийн долоо хоног, сүүлийн 12 сард) нэгээс олон ажил цалинтай болон хувиараа эрхэлж байгаа бол ач холбогдол болон цалин хөлсний хэмжээ, ажиллаж байгаа цагаас нь хамааруулан үндсэн ажлыг тодорхойлно. Хэрвээ тухайн хүн зөвхөн нэг л ажил эрхэлдэг бол түүнийг үндсэн ажилд тооцно.

Давхар ажил

Тухайн хугацаанд (сүүлийн долоо хоног, сүүлийн 12 сард) нэгээс олон ажил цалинтай болон хувиараа эрхэлж байгаа бол ач холбогдол болон цалин хөлсний хэмжээ, ажиллаж байгаа цагаас нь хамааруулан үндсэн ажлаас бусад ажлыг давхар ажил гэж ойлгоно.

Бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт

Тухайн хугацааны үндсэн үйл ажиллагаандаа ажлын цагийн тогтоосон доод хязгаараас бага цагаар ажилладаг, эсхүл нэмэлт цагаар ажиллах хүсэлтэй бөгөөд ажиллахад бэлэн байгаа, түүнчлэн тухайн хүний эзэмшсэн мэргэжил ур чадварыг бүрэн ашиглахгүй, бүтээмж доогуур байхыг хэлнэ.

Ажил олгогч

Эдийн засгийн үйл ажиллагаатай холбоотой шийдвэрийг бие даан гаргаж, үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнээс олсон ашиг буюу ашиг олох боломжоос шууд хамаарах бизнестээ урт хугацаагаар нэг буюу түүнээс дээш ажилтныг хөдөлмөрийн болон бусад гэрээ, тохиролцооны үндсэн дээр авч ажиллуулж буй эзэн, байгууллагын удирдлагыг хэлнэ.

Цалин хөлс

Мөнгөн болон биет хэлбэрээр авч байгаа хөлс, урамшуулал, гарын мөнгө, ашиг орлогын хувь, илүү цаг ажилласны мөнгө, ажил олгогчоос хангаж байгаа хоол хүнс, байрыг цалин хөлсөд хамааруулна.

Бичиг үсгийн мэдлэг

Аль нэг хэлээр (бичгийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран) өдөр тутмын амьдралын тухай хамгийн энгийн богино өгүүлбэрийг уншиж, ойлгож, бичиж чаддаг, энэ чадвар нь тодорхой хугацаа өнгөрсөн ч хадгалагдаж үлдсэн хүнийг бичиг үсэг мэддэг гэж үзнэ. Харин аль нэг хэлээр (бичгийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран) хамгийн энгийн богино өгүүлбэрийг уншиж, ойлгож, бичиж чаддаггүй, түүнчлэн унших, бичих чадвараа тодорхой хугацааны дараа алдсан хүнийг бичиг үсэг мэддэггүй гэж үзнэ. Мөн уншдаг боловч бичиж чаддаггүй, өөрөөр хэлбэл унших, ойлгох, бичих чадварын аль нэгийг эзэмшээгүй тохиолдолд бичиг үсэг мэддэггүй гэж ойлгоно.

БҮЛЭГ II

ХҮН АМ ЗҮЙН БОЛОН
ӨРХИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

2.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Энэ бүлэгт 2015 оны дөрвөн улирлын турш (2015 оны 1 дүгээр сараас оны 12 дугаар сарыг дуустал) нийт 1068 нэгжийн 12816 өрхөөс цуглуулсан АХС-ны мэдээлэл, түүн дээр үндэслэн тооцсон өрх, хүн амын талаарх үндсэн үзүүлэлтийг танилцуулж байна. Түүвэрлэлтийн загварын дагуу анхан шатны нэгж бүрээс 12 өрх, нийт 12816 өрх сонгогдон хамрагдаж, хамралтын түвшин 100.0 хувь байна.

ҮСХ-ноос энэхүү судалгааны тоо мэдээ, үр дүнг улирал тус бүрээр болон бүтэн жилээр нэгтгэн боловсруулдаг. Өөрөөр хэлбэл, энэ тайлан нь улирал бүрээр, дөрвөн улирлаар нэгтгэн боловсруулсан тоо мэдээ, үр дүнд үндэслэсэн бөгөөд тайланд зөвхөн үндсэн үр дүнг харуулсан хүснэгтүүдийг оруулсан болно.

2.2. ӨРХ, ХҮН АМЫН ТОО, БАЙРШИЛ, БҮС НУТГААР

2015 оны байдлаар манай улсын нийт хүн ам 3057.8 мянга, нийт өрхийн тоо 859.1 мянга байна. Нийт хүн амын 190.2 мянга буюу 6.2 хувь нь 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байна. Эдгээр хүмүүс нь нийт өрхийн 14.3 хувь буюу 123.2 мянган өрхийн гишүүд байна.

Хүснэгт 2.1. Өрх, хүн ам, өрхөөс гадуур байгаа хүн ам, бүсээр

Бүс	Өрх		Нийт хүн ам		Үүнээс	
	Тоо	%	Тоо	%	Өрхөд байгаа	Өрхөөс гадуур байгаа
Баруун	102.8	12.0	390.6	12.8	336.7	53.9
Хангайн	169.3	19.7	577.3	18.9	525.2	52.1
Төвийн	146.9	17.1	485.5	15.9	442.0	43.5
Зүүн	63.7	7.4	208.1	6.8	188.4	19.7
Улаанбаатар	376.4	43.8	1 396.3	45.6	1 375.3	21.0
Дүн	859.1	100.0	3 057.8	100.0	2 867.6	190.2

Манай улсын нийт өрхийн 67.4 хувь нь хот, суурин газарт, 32.6 хувь нь хөдөө орон нутагт амьдарч байгаа бөгөөд нийт өрхийн 43.8 хувь нь нийслэл Улаанбаатар хотод байна. Харин хүн амын тоог бүс нутгаар авч үзвэл нийт хүн амын 45.6 хувь нь нийслэл хотод, 18.9 хувь нь Хангайн бүсэд, 15.9 хувь нь Төвийн бүсэд, 12.8 хувь нь Баруун бүсэд, 6.8 хувь нь Зүүн бүсэд амьдарч байна (Хүснэгт 2.1).

6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдийн тоог хот, хөдөөгөөр болон бүс нутгаар тооцож (Хүснэгт 2.2)-т үзүүлээ.

Судалгааны тархаалтын тооцоогоор 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөсөө гадуур амьдарч байгаа өрхийн гишүүнтэй 123.2 мянган өрхийн гишүүдийн бараг хоёр хүний нэг нь 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөсөө гадуур амьдарч байна гэсэн дүн гарч байна.

Тухайн өрхийн гишүүн боловч 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа нийт гишүүдийн 28.3 хувь нь Баруун бүсэд, 27.4 хувь нь Хангайн бүсэд, 22.8 хувь нь Төвийн бүсэд, 10.4 хувь нь Зүүн бүсэд, 11.1 хувь нь нийслэл хотын өрхөд харьяалалтай байгаа ба тэдгээрийн 125.5 мянга буюу 66.0 хувь нь сургууль, сургалтанд суралцаж, 50.7 мянга буюу 26.6 хувь нь хөдөлмөр эрхэлж, 14.1 мянга буюу 7.4 хувь нь бусад шалтгааны улмаас өөрийн өрхөөс гадуур амьдарч байна.

Хүснэгт 2.2. 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдтэй өрх, байршлаар, бүсээр

Байршил/ Бүс	Өрх	Өрхийн гишүүд	Өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүн	Үүнээс		
				Суралцаж байгаа	Ажиллаж байгаа	Бусад
Хот	49 323	159 241	72 387	41 449	25 353	5 585
Хөдөө	73 919	241 853	117 857	84 024	25 320	8 513
Баруун	33 116	113 663	53 891	40 787	10 409	2 695
Хангайн	35 120	108 231	52 072	32 591	16 195	3 286
Төвийн	28 641	91 746	43 478	31 090	8 202	4 186
Зүүн	12 998	46 676	19 741	13 312	4 751	1 678
Улаанбаатар	13 367	40 778	21 062	7 694	11 115	2 253
Дүн	123 242	401 094	190 244	125 473	50 673	14 098

6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч буй арван хүн тутмын зургаа нь хөдөө орон нутгийн, дөрөв нь хот суурин газрын өрхийн гишүүд байна. Өмнөх 1 дүгээр бүлэгт дурьдсаны дагуу судалгааны үр дүнд нийтийн байранд амьдрагчид, байнгын орон гэргүй хүмүүс болон 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа өрхийн гишүүдийг хамруулаагүй болно. Иймээс судалгаанд хамрагдсан өрхийн ам бүлийн тоонд өрхийн түр эзгүй байсан гишүүдийг оруулаагүйгээс шалтгаалж өрхийн ам бүлийн дундаж тоо нь доогуур гарсан байна.

Нийт өрхийн 11.9 хувийг нэг ам бүлтэй, 2.9 хувийг долоо ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрх эзэлж байна. 3-4 ам бүлтэй өрх нийт өрхийн 21.5-24.9 хувь буюу нийтдээ 46.4 хувийг эзэлж байна.

Түр эзгүй байгаа гишүүдийг оруулахгүй тооцсон өрхийн ам бүлийн дундаж тоо Баруун бүсэд 3.8 байгаа нь улсын дундаж болон бусад бүс нутгаас өндөр байгаагийн зэрэгцээ энэ бүсийн нийт өрхийн 5.0 хувийг долоо ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрх эзэлж байна (Хүснэгт 2.3).

Хүснэгт 2.3. Өрхийн бүтэц, ам бүлийн тоо, байршил, бүсээр, хувиар

Өрхийн ам бүлийн тоо	Улсын дүн	Байршил			Бүс				
		Хот	Хөдөө	Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар	
1	11.9	10.9	13.5	8.4	15.0	14.9	12.3	10.1	
2	17.8	17.1	19.1	15.8	18.7	21.1	19.9	16.4	
3	21.5	22.0	20.7	21.4	21.1	21.9	21.4	21.6	
4	24.9	26.3	22.4	22.6	25.0	22.1	23.3	26.9	
5	15.0	15.1	14.9	17.6	13.9	12.3	15.1	15.9	
6	6.0	5.8	6.5	9.2	4.7	5.5	5.2	6.1	
7	1.8	1.7	1.9	3.3	1.0	1.6	1.9	1.7	
8+	1.1	1.1	1.0	1.7	0.6	0.6	0.9	1.3	
Дүн	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
Түр эзгүй байгаа өрхийн гишүүдийг орлуулаагүй өрхийн ам бүлийн дундаж тоо	3.4	3.5	3.4	3.8	3.3	3.2	3.4	3.6	

Судалгаагаар нийт өрхийн 22.0 хувь, үүнээс хотын өрхийн 24.3 хувь, хөдөөгийн өрхийн 17.9 хувь нь эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүд байна. Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувийн жинг ам бүлийн тоо болон хот, хөдөөгөөр (Хүснэгт 2.4)-т харуулав.

Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүд гол төлөв цөөхөн ам бүлтэй байгаагаас өрхийн ам бүлийн тоо нэмэгдэх тусам эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь хэмжээ багасч байна. Тухайлбал, нэг ам бүлтэй өрхийн 54.8 хувийг эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх эзэлж байхад, 2-3 ам бүлтэй өрхийн 21.9-32.1 хувь, 4-6 ам бүлтэй өрхийн 8.3-10.9 хувь, 7 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрхийн 11.2-12.8 хувийг эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх эзэлж байна. Хот, суурин газарт эмэгтэй өрхийн тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь хөдөө орон нутгийнхаас харьцангуй өндөр байна.

Хүснэгт 2.4 Нийт өрхөд эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь, ам бүлийн тоо, байршлаар

Өрхийн ам бүлийн тоо	Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх		
	Бүгд	Хот	Хөдөө
1	54.8	58.9	48.7
2	32.1	37.7	23.1
3	21.9	24.4	17.2
4	10.9	12.1	8.5
5	10.1	12.1	6.3
6	8.3	10.2	5.4
7	11.2	14.3	6.4
8+	12.8	17.2	4.2
Улсын дундаж	22.0	24.3	17.9

Улсын хэмжээнд нийт өрхийн 78.4 хувь буюу 673.7 мянган өрхийн гишүүдийн хэн нэг нь ямар нэгэн ажил хөдөлмөр эрхэлж байна. Эдгээр өрхийн арван өрх тутмын есөд нь 1-2 хүн ажил хөдөлмөр эрхэлж байна. Харин 3-аас дээш өрхийн гишүүн нь ажил эрхэлдэг өрх нийт өрхийн 9.3 хувийг эзэлж байна (Хүснэгт 2.5-аас харна уу).

Хүснэгт 2.5 Ажиллагчид, өрхийн ам бүл, өрхөд ажиллаж байгаа хүний тоогоор

Өрхийн ам бүл	Ажилтай иргэд	Үүнээс:			
		1 хүн ажил эрхэлдэг өрх	2 хүн ажил эрхэлдэг өрх	3 хүн ажил эрхэлдэг өрх	4, түүнээс дээш хүн ажил эрхэлдэг өрх
1	43 081	100.0	-	-	-
2	150 741	49.6	50.4	-	-
3	259 384	40.4	50.6	9.0	0.0
4	337 458	33.8	57.1	7.7	1.4
5	218 157	30.3	56.4	10.3	3.0
6	91 383	29.4	52.5	11.6	6.5
7	29 931	25.8	46.1	17.3	10.8
8+	21 088	19.9	41.1	18.1	20.9
Дүн	1 151 223	40.6	50.1	7.4	1.9

Улсын хэмжээнд нийт ажиллагчдын 337.5 мянга буюу 29.3 хувь нь 4 ам бүлтэй өрхийн гишүүн байгаа бөгөөд тэдгээрийг өрхөд ажиллаж буй хүнээр авч үзэхэд 2 хүн нь ажилладаг өрх 57.1 хувь, 1 хүн нь ажилладаг өрх 33.8 хувь, 3 хүн нь ажилладаг өрх 7.7 хувь, өрхийн бүх гишүүд ажилладаг 4 ам бүлтэй өрх 1.4 хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 2.6 Ажилгүй иргэнтэй өрхийн тоо, өрхийн ам бүл, өрхөд ажилгүй байгаа хүний тоогоор

Өрхийн ам бүл	Ажилгүй иргэнтэй өрхийн тоо	Үүнээс:				Ажилгүй иргэд
		Ажилгүй 1 хүнтэй өрх	Ажилгүй 2 хүнтэй өрх	Ажилгүй 3 хүнтэй өрх	Ажилгүй 4, түүнээс дээш хүнтэй өрх	
1	3 810	100.0	-	-	-	3 810
2	7 857	93.8	6.2	-	-	8 343
3	18 037	90.0	9.5	0.5	-	19 910
4	22 837	87.4	11.3	0.9	0.4	26 113
5	15 442	84.6	14.1	1.3	-	18 017
6	6 733	76.6	20.5	1.3	1.7	8 619
7	2 561	60.2	28.9	2.4	8.5	4 191
8+	2 574	64.1	32.6	-	3.3	3 669
Дүн	79 850	86.2	12.4	0.8	0.6	92 672

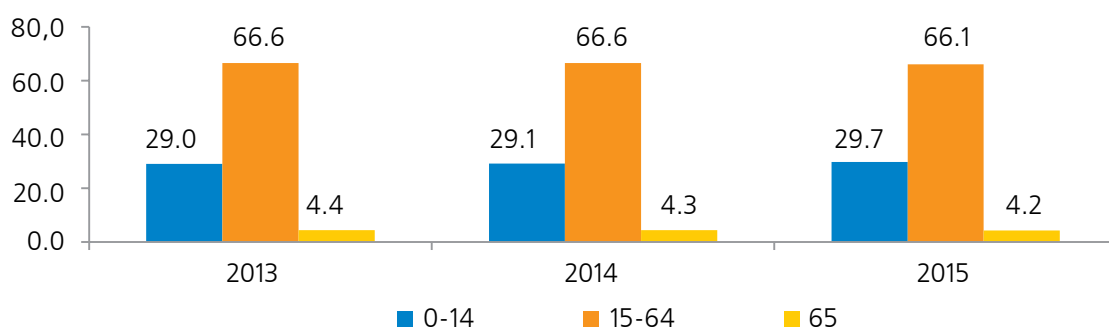
(Хүснэгт 2.6)-аас харахад улсын хэмжээнд ажилгүй иргэнтэй өрхийн 22.8 мянга буюу 28.6 хувь нь 4 ам бүлтэй байна. Улсын хэмжээнд ажилгүй өрхийн гишүүнтэй 4 ам бүлтэй өрхийн 87.4 хувьд нь тухайн өрхийн нэг хүн ажилгүй, 11.3 хувьд нь 2 хүн ажилгүй, 0.9 хувьд нь 3 хүн нь ажилгүй, 0.4 хувьд нь өрхийн бүх гишүүд ажилгүй байгаа дүр зураг харагдаж байна.

2.3. ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН БҮТЭЦ

Хүн амын насны бүтцийг сүүлийн 3 жилийн судалгааны дүнгээр (Зураг 2.1)-д харуулав.

Судалгааны дүнгээр нийт хүн амын дотор 0-14 насны хүүхэд 29.7 хувь эзлэх болж, өмнөх оныхоос 0.6 пунктээр өссөн байна. Харин бусад насны бүлгүүдийн нийт хүн амд эзлэх хувь өмнөх оныхтой харьцуулахад 0.1-0.5 пунктээр буурч, 15-64 насны хүн ам 66.1 хувь, 65 ба түүнээс дээш насны хүн ам 4.2 хувийг эзэлж байна.

Зураг 2.1. Хүн амын насны бүтэц, АХС-ны сүүлийн 3 жилийн дүнгээр

2.4. ХҮН АМ ЗҮЙН АЧААЛАЛ

Хөдөлмөрийн насны бус хүн амын нийгэмд үзүүлэх ачааллыг хүн ам зүйн ачаалал гэж үздэг. Хүн ам зүйн ачааллыг 15 хүртэлх насны хүүхэд болон 65 ба түүнээс дээш насны хүн амын тооны нийлбэрийг 15-64 насны хүн амын тоонд харьцуулж тодорхойлох бөгөөд судалгааны дүнгээр хөдөлмөрийн насны 100 хүнд хөдөлмөрийн насны бус 51 хүн ногдож байгаа нь өмнөх онтой харьцуулахад нэг хүнээр нэмэгджээ. Өөрөөр хэлбэл, хөдөлмөрийн насны хүн амын тэжээх хүний тоо нэмэгдсэн гэж үзэж болох юм.

Хүснэгт 2.7. Хүн ам зүйн ачаалал, байршил, бүсээр

Хүн ам зүйн ачаалал	Бүгд	Байршил		Бүс				
		Хот	Хөдөө	Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар
Хүүхэд(0-14)	45.0	43.3	48.4	54.9	45.4	43.5	45.8	42.5
Хөгшид (65+)	6.4	6.6	6.0	6.0	6.1	6.1	5.7	6.9
Улсын дундаж	51.4	49.9	54.4	60.9	51.6	49.6	51.4	49.4

(Хүснэгт 2.7)-д хүн ам зүйн ачааллыг байршил, бүс нутгаар харуулсан бөгөөд хөдөлмөрийн насны хүн амд ногдох ачаалал улсын дунджаас Улаанбаатар хот болон Төвийн бүсэд 2 хүнээр цөөн, Хангай, Зүүн бүсэд улсын дундажтай ойролцоо, харин Баруун бүсэд хамгийн олон буюу 10 хүнээр их байна. Эндээс харахад Баруун бүсэд хүн ам зүйн ачаалал хамгийн өндөр гарчээ.

Хөдөөгийн хүн амын хүн ам зүйн ачаалал хотынхоос бараг таван хүнээр илүү байна.

Дээр дурьдсанчлан энэхүү тооцоонд сургууль, сургалтанд суралцах, ажил хөдөлмөр эрхлэх зорилгоор 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүн амыг хамруулаагүй болно.

2.5. ГЭРЛЭЛТИЙН БАЙДАЛ

Судалгаагаар олон улсын аргачлалын дагуу 15, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдлыг авч үздэг ч манай улсын хуульд нийцүүлэн 18, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдлыг гэрлэсэн /батлуулсан, батлуулаагүй/, огт гэрлээгүй, тусгаарласан, цуцалсан, бэлбэсэн гэсэн 6 бүлгээр авч үзэв.

Хүснэгт 2.8. 18, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдал, байршлаар, бүсээр

Гэрлэлтийн байдал	Бүгд			Хот		Хөдөө	
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Огт гэрлээгүй	20.1	23.3	17.3	24.3	18.3	21.4	15.2
Гэрлэсэн:							
- Батлуулсан	62.1	65.3	59.3	63.5	56.1	68.6	65.7
- Батлуулаагүй	5.3	5.3	5.3	6.1	6.1	3.7	3.9
Тусгаарласан	2.0	1.3	2.5	1.4	3.2	1.0	1.0
Цуцалсан	2.0	1.4	2.6	1.5	3.1	1.5	1.5
Бэлбэсэн	8.5	3.4	13.0	3.2	13.2	3.8	12.7
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
18, түүнээс дээш насны хүн ам	1 874 527	890 032	984 495	577 176	658 108	312 856	326 387
Гэрлэсэн хүн	1 264 647	628 064	636 583	401 830	409 448	226 234	227 135

Монгол Улсын 18, түүнээс дээш насны нийт хүн амын 67.4 хувь нь гэрлэсэн, 20.1 хувь нь огт гэрлээгүй, 8.5 хувь нь бэлбэсэн хүмүүс байна.

2.6. БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШИН, БИЧИГ ҮСГИЙН МЭДЛЭГ

Судалгаагаар хүн амын эзэмшсэн боловсролын түвшин, сургуульд хамрагдалт, бичиг үсгийн мэдлэгийн талаарх мэдээллийг цуглуулсан. Судалгаанд хамрагдсан 15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтыг тодорхойлохын тулд “энгийн захиа уншиж, бичиж чадах уу” гэж асууж, энгийн бичиг захиаг уншиж, бичиж чадаж байвал бичиг үсэгт тайлагдсанд тооцсон болно. Харин зөвхөн өөрийнхөө нэрийг унших эсвэл тоо уншиж чаддаг боловч бичиж чаддаггүй бол тэр хүнийг бичиг үсэгт тайлагдсанд тооцоогүй. Насанд хүрэгчдийн бичиг үсэгт тайлагдалтын хувийг 15, түүнээс дээш насны нийт хүн амын дунд бичгийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран, өдөр тутмын амьдралын тухай хамгийн энгийн богино өгүүлбэрийг уншиж, ойлгож, бичиж чаддаг хүний эзлэх хувиар тодорхойлов.

Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогоор хүн амын бичиг үсэгт тайлагдалтын түвшин 98.3 хувь байсан бол энэ удаагийн судалгаагаар хүн амын бичиг үсэгт тайлагдалтын түвшин 0.9 пунктээр дээгүүр буюу 99.2 хувьтай байна.

15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин хөдөөд 98.4 хувь байхад хотод үүнээс 1.2 пунктээр дээгүүр 99.6 хувьтай байна (Хүснэгт 2.9).

Хүснэгт 2.9. 15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, байршил, бүс, хүйсээр

Байршил /бүс	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Хот	99.6	99.6	99.6
Хөдөө	98.4	98.4	98.4
Баруун	98.4	98.5	98.4
Хангайн	99.1	99.0	99.2
Төвийн	99.1	99.1	99.1
Зүүн	98.0	98.0	97.9
Улаанбаатар	99.7	99.7	99.7
Улсын дүн	99.2	99.2	99.2

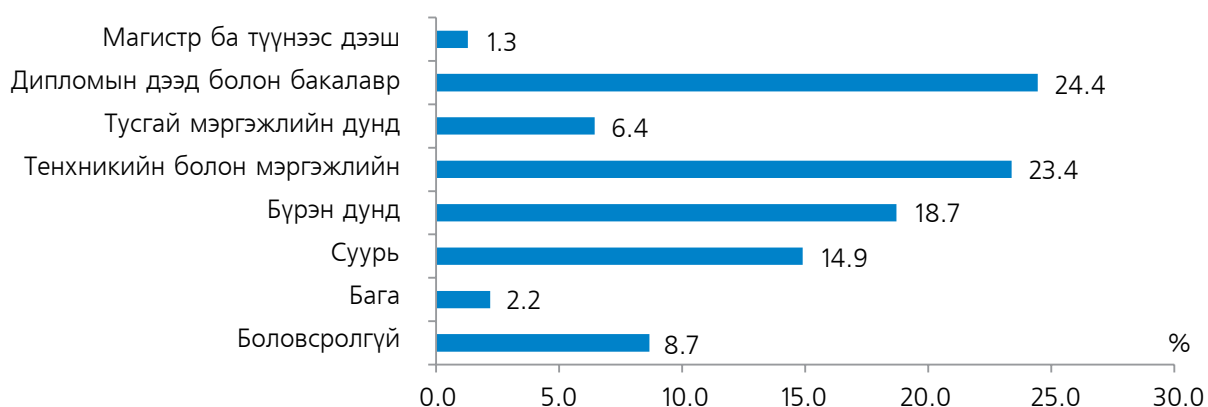
(Хүснэгт 2.10)-аас харахад 35-44 наснаас бусад бүх насны бүлгийн эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн бичиг үсэгт тайлагдалтын түвшин 99.0-өөс дээш хувьтай байна. 15, түүнээс дээш насны бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин хотод хөдөөнийхнөөс 2.5 пунктээр өндөр байна.

Хүснэгт 2.10. 15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, насны бүлэг, байршил, хүйсээр

Насны бүлэг	Улсын дүн			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
15 – 24	99.2	99.2	99.2	99.6	99.6	99.6	98.4	98.4	98.4
25 – 34	99.2	99.2	99.2	99.7	99.6	99.8	98.2	98.4	98.0
35 – 44	98.8	98.7	99.0	99.3	99.3	99.3	97.9	97.4	98.4
45 – 54	99.5	99.5	99.5	99.7	99.8	99.7	99.1	98.9	99.2
55 – 64	99.3	99.2	99.4	99.8	99.6	99.8	98.6	98.6	98.7
65+	99.5	99.4	99.5	99.7	99.5	99.8	99.1	99.2	99.0
Дүн	98.5	99.3	97.9	99.3	99.6	99.1	96.8	98.8	95.2

15, түүнээс дээш насны таван хүн тутмын хоёр нь дээд болон техник мэргэжлийн ямар нэгэн боловсрол эзэмшсэн хүмүүс байхад, гурван хүн тутмын нэг нь бүрэн дундаас доош боловсролтой байна. Хүн амын боловсролын түвшинг (Зураг 2.2)-т харууллаа.

Зураг 2.2. 15, түүнээс дээш насны хүн ам, боловсролын түвшнээр, хувиар

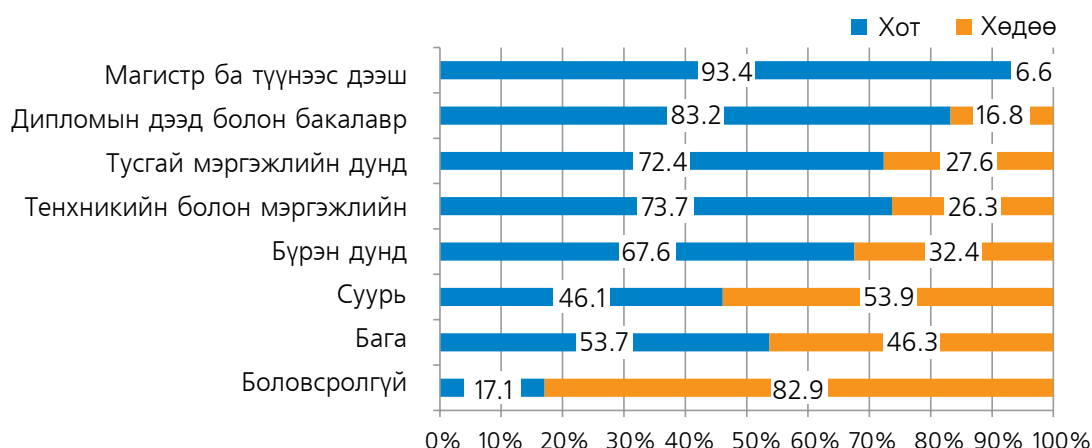
Боловсролын түвшинг хүйсээр нь авч үзэхэд бүрэн дундаас доош боловсролтой хүмүүсийн дунд хүйсийн ялгаа бага, ойролцоо байгаа боловч боловсролын түвшин өсөхийн хирээр эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс илүү өндөр болж байна. Тусгай мэргэжлийн дунд, дипломын болон бакалаврын дээд боловсролтой эмэгтэйчүүдийн нийт дүнд эзлэх хувь эрэгтэйчүүдийнхээс харьцангуй өндөр (3.6-8.0 пунктээр илүү) байхад, харин техникийн болон мэргэжлийн боловсрол эзэмшсэн эрэгтэйчүүдийнх эмэгтэйчүүдийнхээс харьцангуй өндөр (11.5 пунктээр илүү) байгаа нь (Хүснэгт 2.11)-ээс харагдаж байна.

Хүснэгт 2.11. 15, түүнээс дээш насны хүн ам, боловсролын түвшин, байршил, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар

Боловсролын түвшин	Бүгд			Хот		Хөдөө	
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Боловсролгүй	8.7	9.8	7.6	2.6	2.0	22.9	18.9
Бага	2.2	1.8	2.6	1.3	2.2	2.7	3.1
Суурь	14.9	15.5	14.3	11.2	9.8	23.4	23.3
Бүрэн дунд	18.7	17.5	19.8	18.5	19.9	15.6	19.6
Техникийн болон мэргэжлийн	23.4	29.4	17.9	33.0	20.3	22.8	13.1
Тусгай мэргэжлийн дунд	6.4	4.6	8.1	4.9	9.1	4.1	6.3
Дипломын болон бакалаврын дээд	24.4	20.3	28.3	26.8	34.7	8.3	15.4
Магистр ба түүнээс дээш	1.3	1.1	1.4	1.7	2.0	0.2	0.3
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
15, түүнээс дээш насны хүн ам	2 022 934	966 364	1 056 570	624 418	702 434	341 946	354 136

Эрэгтэйчүүдийн 9.8 хувь, эмэгтэйчүүдийн 7.6 хувь нь боловсролгүй, эрэгтэйчүүдийн 1.8 хувь, эмэгтэйчүүдийн 2.6 хувь нь бага боловсролтой байна.

Зураг 2.3. 15, түүнээс дээш насны хүн амын боловсролын түвшин, байршлаар

Боловсролын түвшинг байршлаар авч үзэхэд боловсролгүй болон суурь боловсролтой хүн амын тоо хөдөөд хотынхоос их байхад бусад боловсролын түвшингийн хувьд хотод хөдөөгийнхнөөс өндөр байна. Энэ нь хотын хүн амын боловсролын түвшин хөдөөгийн хүн амаас өндөр байгааг харуулж байна.

БҮЛЭГ III

ХҮН АМЫН
ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХ

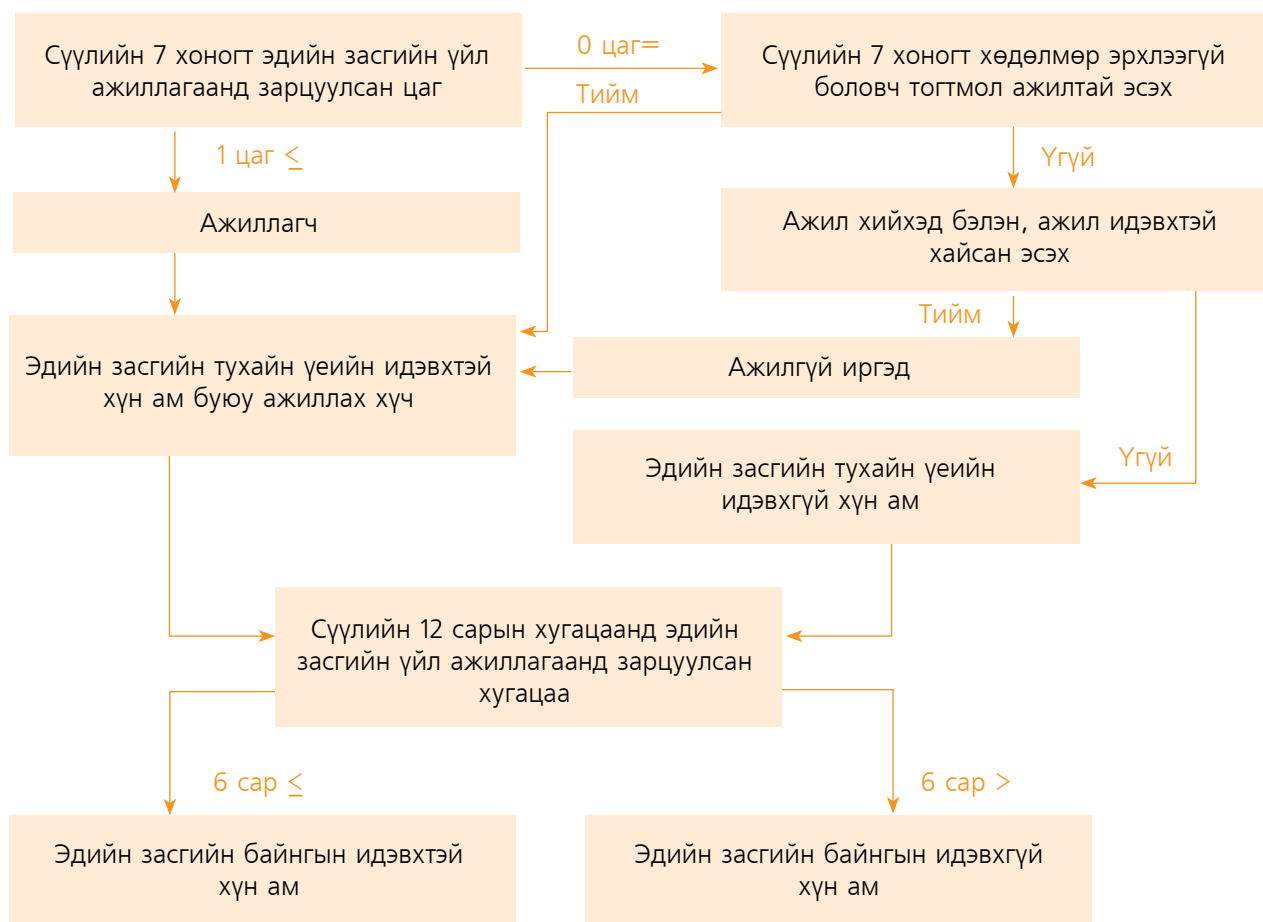
3.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Хөдөлмөрийн статистикт нийт хүн амыг хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар нь эдийн засгийн идэвхтэй болон идэвхгүй гэж ангилдаг.

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам буюу ажиллах хүчийг сүүлийн 7 хоногт ажил эрхэлж байсан болон ажил эрхлээгүй боловч ажил эрхлэхэд бэлэн, ажил идэвхтэй хайсан, ажилгүй байсан хүн ам бүрдүүлдэг.

Эдийн засгийн байнгын идэвхтэй хүн амд урт хугацаагаар буюу сүүлийн арван хоёр сарын хугацаанд үндсэн үйл ажиллагааны шинж байдлаараа ажиллаж байсан болон ажилгүй байсан хөдөлмөрийн насны хүн амыг хамруулна.

Эдийн засгийн идэвхтэй, идэвхгүй хүн амыг тодорхойлох схем

Хэдийгээр Монгол Улсад мөрдөгдөж буй хууль тогтоомжоор хөдөлмөр эрхлэх насыг 16-59 нас гэж заасан боловч ажиллах хүчний судалгаанд хүн амын эдийн засгийн идэвхийг 15, түүнээс дээш насаар тооцсон нь олон улсын аргачлалд нийцүүлж, бусад улс орны мэдээлэлтэй харьцуулах боломжийг бүрдүүлж өгч байгаа юм.

3.2 ХҮН АМЫН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТИЙН БАЙДАЛ

Судалгааны дүнгээр 15, түүнээс дээш насны 2022.9 мянган хүн байгаагийн 966.3 мянга буюу 47.8 хувь нь эрэгтэй, 1056.6 мянга буюу 52.2 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. 15, түүнээс дээш насны нийт хүн амын 1243.9 мянга буюу 61.5 хувь нь эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам байна.

Хүснэгт 3.1. 15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, байршил, хүйсээр

Тухайн үеийн байдал, байршлаар	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Улсын хэмжээнд						
Тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам	1 243 895	61.5	658 366	68.1	585 529	55.4
Ажиллагчид	1 151 223	56.9	604 677	62.6	546 546	51.7
Ажилгүй иргэд	92 672	4.6	53 689	5.5	38 983	3.7
Тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам	779 039	38.5	307 998	31.9	471 041	44.6
15, түүнээс дээш насны хүн ам	2 022 934	100.0	966 364	100.0	1 056 570	100.0
Хот						
Тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам	740 183	55.8	394 644	63.2	345 539	49.2
Ажиллагчид	676 064	51.0	356 450	57.1	319 614	45.5
Ажилгүй иргэд	64 119	4.8	38 194	6.1	25 925	3.7
Тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам	586 669	44.2	229 774	36.8	356 895	50.8
15, түүнээс дээш насны хүн ам	1 326 852	100.0	624 418	100.0	702 434	100.0
Хөдөө						
Тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам	503 712	72.4	263 722	77.1	239 990	67.8
Ажиллагчид	475 159	68.3	248 227	72.6	226 932	64.1
Ажилгүй иргэд	28 553	4.1	15 495	4.5	13 058	3.7
Тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам	192 370	27.6	78 224	22.9	114 146	32.2
15, түүнээс дээш насны хүн ам	696 082	100.0	341 946	100.0	354 136	100.0
Улсын хэмжээнд						
АХОТ*		61.5		68.1		55.4
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин		56.9		62.6		51.7
Ажилгүйдлийн түвшин		7.5		8.2		6.7
Хот						
АХОТ*		55.8		63.2		49.2
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин		51.0		57.1		45.5
Ажилгүйдлийн түвшин		8.7		9.7		7.5
Хөдөө						
АХОТ*		72.4		77.1		67.8
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин		68.3		72.6		64.1
Ажилгүйдлийн түвшин		5.7		5.9		5.4

*АХОТ = Ажиллах хүчний оролцооны түвшин

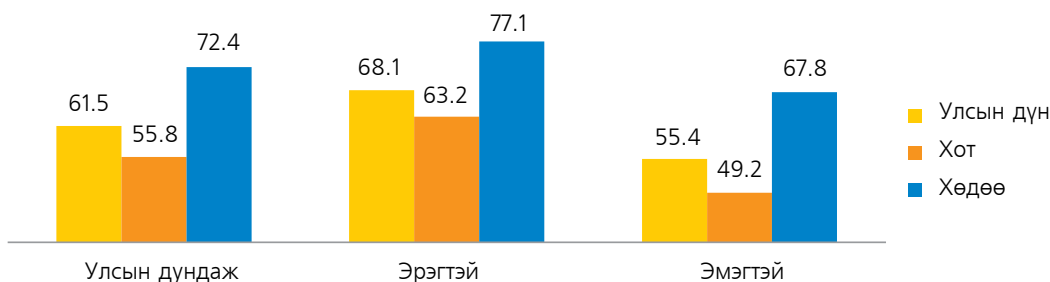
Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн амын 1151.2 мянга буюу 92.5 хувь нь ажиллагчид, харин 92.7 мянга буюу 7.5 хувь нь ажилгүй иргэд байна. Нийт эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын 59.5 хувь нь хот, суурин газарт, 40.5 хувь нь хөдөө орон нутагт амьдарч байна.

3.3 АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ ОРОЛЦООНЫ ТҮВШИН

Ажиллагчид болон ажилгүй иргэдийн нийлбэр нь эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам буюу ажиллах хүчийг бүрдүүлдэг бөгөөд эдгээр хүн амыг хөдөлмөрийн насны хүн амд харьцуулж ажиллах хүчний оролцооны түвшин (АХОТ)-г тодорхойлдог. Энэ үзүүлэлт нь тухайн улс оронд бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ үйлдвэрлэхэд бэлэн байгаа хүний нөөцийн хэмжээ, бүтээгдэхүүнийг тодорхойлоход нөлөөлдөг хүчин зүйлсийг судлахад болон ажиллах хүчний нийлүүлэлтийн хэтийн тооцоо хийхэд чухал үүрэгтэй. Мөн хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого боловсруулах, сургалтын хэрэгцээг тодорхойлох, нийгмийн хамгааллын тогтолцооны санхүүгийн төлөвлөлт хийхэд чухал мэдээлэл болох хөдөлмөр эрхлэх нийт хугацаа, эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд шинээр шилжин орогчид болон түүнээс хасагдах, тэтгэврийн насанд шилжигчдийн хувийг хүйсээр тооцоход ашигладаг.

Ажиллах хүчний 2015 оны судалгаагаар АХОТ улсын хэмжээнд 61.5 хувь байна. Байршлаар авч үзэхэд хот, суурин газарт 55.8 хувь, хөдөөд үүнээс харьцангуй өндөр 72.4 хувьтай байгаа нь хот, суурин газарт сургуульд хамрагдалтын түвшин хөдөө орон нутгийнхнаас өндөр байгаатай холбоотой юм. Иймээс хотод АХОТ хөдөөгийнхөөс 16.6 пунктээр доогуур (эрэгтэйчүүдийнх 13.9 пунктээр, эмэгтэйчүүдийнх 18.6 пунктээр) байна. Хүйсээр авч үзэхэд эрэгтэйчүүдийн АХОТ ерөнхийдөө өндөр байгаа нь улсын хэмжээний түвшинд нөлөөлжээ.

Зураг 3.1. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, байршил, хүйсээр

3.3.1 АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ ОРОЛЦООНЫ ТҮВШИН, НАСНЫ БҮЛГЭЭР

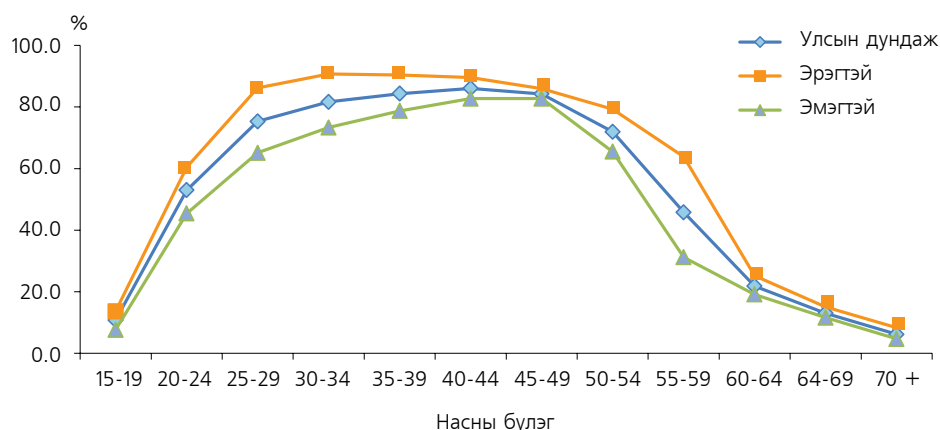
АХОТ-г насны бүлгээр тооцсоноор хүн амын хөдөлмөрийн зах зээл дээр хэрхэн өөрчлөгдөж буйг ойлгоход ашиглагддаг.

Ажиллах хүчний оролцооны түвшин 15-19 насанд 10.8 хувь байсан бол 20-24 насанд даруй өсч 53.0 хувьд хүрч, 25-29 насанд 75.3 хувь, 30-44 насны бүлэгт 81.7-86.0 хувь болж өссөн байна. Харин 45-49 насны бүлгээс эхлэн аажмаар буурч, 55-59 насанд 45.8, 60-64 насанд 21.8 хувь болсон байна. АХОТ нь 40-44 насанд хамгийн өндөр буюу 86.0 хувьтай байна. Бүх насны бүлэгт эрэгтэйчүүдийн АХОТ эмэгтэйчүүдийнхээс өндөр байгаа бөгөөд хөдөө орон нутагт эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин хот, суурин газрынхаас өндөр байна.

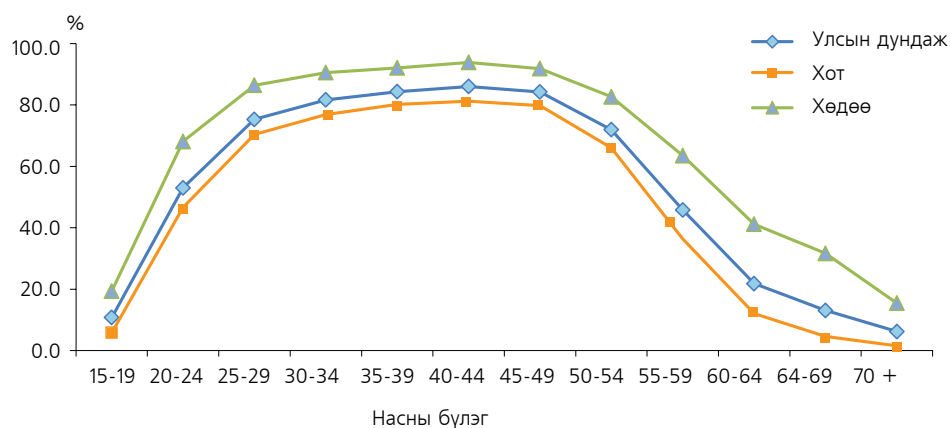
Хүснэгт 3.2. 15, түүнээс дээш насны хүн амын ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, байршил, хүйсээр

Насны бүлэг	Улсын хэмжээнд			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
15-19	10.8	13.7	7.6	5.8	7.0	4.6	19.4	25.1	13.0
20-24	53.0	60.5	45.4	46.7	53.7	39.5	68.1	76.6	59.6
25-29	75.3	86.2	65.1	70.4	83.8	58.2	86.4	91.2	81.6
30-34	81.7	90.8	73.4	76.9	89.5	65.5	90.6	93.1	88.2
35-39	84.3	90.4	78.8	80.2	87.8	73.3	92.1	95.2	89.2
40-44	86.0	89.6	82.7	81.2	85.9	76.9	93.9	95.6	92.3
45-49	84.3	86.0	82.7	79.8	82.0	78.1	91.9	92.0	91.7
50-54	72.0	79.3	65.5	66.1	73.5	59.7	82.7	89.5	76.4
55-59	45.8	63.8	31.2	36.4	54.9	22.8	63.5	78.5	49.2
60-64	21.8	25.2	19.1	12.1	13.4	11.0	41.2	49.4	34.8
64-69	13.1	15.1	11.6	4.6	5.4	4.1	31.7	33.9	29.8
70 +	6.2	8.4	4.7	1.5	2.4	1.0	15.5	19.0	12.8
Улсын дундаж	61.5	68.1	55.4	55.8	63.2	49.2	72.4	77.1	67.8

Судалгаагаар улсын хэмжээнд АХОТ-ний өсөлт, бууралтын хандлага хүйсээр хадгалагдаж 15 наснаас 44 нас хүртэл өссөн бол 45 наснаас аажмаар буурсан байна. АХОТ хотын эмэгтэйчүүдийн хувьд 45-49 насанд хамгийн өндөр буюу 78.1 хувьтай байхад хөдөөгийн эмэгтэйчүүдийн АХОТ 40-44 насны бүлэгт хамгийн өндөр буюу 92.3 хувьтай байна. Энэ нь монголын эмэгтэйчүүд залуу насандаа сурч боловсрох, хүүхэд төрүүлж, өсгөх, харин 40 наснаас дээш насандаа ажиллах хүчний эгнээ рүү шилждэгтэй холбоотой байж болох юм (Зураг 3.2, 3.3)-ыг үзнэ үү.

Зураг 3.2. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, хүйсээр

(Зураг 3.2)-аас харахад эрэгтэйчүүдийн АХОТ 20-39, 50-59 насанд эмэгтэйчүүдийнхээс 11.6-32.6 пунктээр илүү (55-59 насанд 32.6) байгаа бол 15-19, 40-49 болон 60-аас дээш насанд харьцангуй ойролцоо буюу 3.3-6.8 пунктын зөрүүтэй (45-49 насанд 3.3) байна.

Зураг 3.3. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, байршлаар

Хөдөө орон нутагт АХОТ өндөр байгаа нь хөдөөгийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тоо хот, суурин газрын эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тооноос доогуур, түүний тал хувьд ч хүрэхгүй байгаатай холбоотой. Түүнчлэн хөдөө орон нутагт АХОТ хотынхоос өндөр байгаа нь өрхийн аж ахуйд суурилсан нүүдлийн мал аж ахуй эрхлэлт давамгайлж, мөн сургууль, боловсролын үйлчилгээний хүртээмж харьцангуй бага байдагтай холбоотой байж болох юм.

3.4 ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХГҮЙ ХҮН АМ

Судалгаагаар 15, түүнээс дээш насны нийт 2022.9 мянган хүний 779.0 мянга буюу 38.5 хувь нь эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын бүлэгт багтаж байгаагийн 308.0 мянга нь эрэгтэйчүүд, 471.0 мянга нь эмэгтэйчүүд байна.

Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын 586.6 мянга буюу 75.3 хувь нь хот, суурин газарт, 192.4 мянга буюу 24.7 хувь нь хөдөө орон нутагт байна. Хөдөө орон нутагт ажиллах хүчний оролцооны түвшин өндөр байгаа нь тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тоог бууруулахад нөлөөлжээ. Тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амыг гэрийн ажилтай, сургуульд суралцдаг, тэтгэврийнхэн болон өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй, ажил хийхийг хүсээгүй, хүүхэд асардаг, өвчтэй байсан, өвчтөн, өндөр настан асарсан, бусад гэсэн шалтгаанаар ангилан харуулав. Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амыг шалтгаанаар нь авч үзэхэд сурахаар явах гэж байгаа болон суралцагчид 259.3 мянга, өндөр настан, тэтгэврийнхэн 240.4 мянга, хүүхэд асарсан 91.6 мянга,

хөгжлийн бэрхшээлтэй 61.0 мянган иргэд, гэрийн ажилтай 50.9 мянга, өвчтэй 12.6 мянга, хөдөлмөр эрхлэхийг хүсээгүй 12.1 мянга, өвчтөн, өндөр настан асарсан 10.0 мянга, бусад шалтгаантай 41.1 мянган хүн байна.

Нийт эрэгтэйчүүдийн 41.0 хувь, эмэгтэйчүүдийн 27.3 хувь нь сургуульд суралцаж байгаа, эрэгтэйчүүдийн 26.4 хувь, эмэгтэйчүүдийн 33.8 хувь нь өндөр настан, тэтгэвэрт гарсан гэж хариулсан нь эдийн засгийн идэвхгүй байгаагийн үндсэн шалтгаан болж байна.

Хүснэгт 3.3. 15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, идэвхгүй байгаа шалтгаан, хүйс, байршлаар, дүнд эзлэх хувиар

Шалтгаан	Бүгд			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Гэрийн ажилтай	6.5	4.2	8.0	7.1	4.4	8.8	5.0	3.7	5.8
Суралцдаг	32.7	41.0	27.3	31.4	40.3	25.7	36.7	42.9	32.3
Сурахаар явах гэж байгаа	0.6	0.9	0.4	0.6	1.0	0.4	0.4	0.7	0.3
Тэтгэвэрт, өндөр настан	30.9	26.4	33.8	30.4	26.2	33.0	32.4	27.0	36.1
Хөгжлийн бэрхшээлтэй	7.8	11.3	5.6	7.5	10.9	5.2	9.0	12.2	6.8
Ажил хийхийг хүсээгүй	1.6	2.8	0.8	1.6	3.1	0.7	1.3	1.8	0.9
Хүүхэд асарсан	11.8	1.3	18.6	13.2	1.6	20.7	7.3	0.5	11.9
Өвчтэй байсан	1.5	2.3	1.2	1.7	2.3	1.4	1.4	2.3	0.8
Өвчтөн, өндөр настан асарсан	1.3	1.0	1.4	1.4	1.3	1.5	0.8	0.4	1.2
Бусад	5.3	8.8	2.9	5.1	8.9	2.6	5.7	8.5	3.9
Дүн, (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
(Тоо)	779 039	307 998	471 041	586 669	229 774	356 895	192 370	78 224	114 146

2014 онд эдийн засгийн идэвхгүй байгаа нийт эмэгтэйчүүдийн 16.4 хувь нь хүүхэд асарч байсан бол энэ үзүүлэлт 2015 онд 18.6 хувь болж 2.2 пунктээр өссөн байна. Харин гэрийн ажилтай байсан эмэгтэйчүүд 6.5 хувь болж өмнөх оны үр дүнгээс 2.2 пунктээр буурсан байна. Байршлаар харахад хүүхдээ асарч буй хотын эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 2014 оноос 3.0 пунктээр өссөн бол хөдөөгийнх 0.7 пунктээр буурсан байна.

Хүн амын эдийн засгийн идэвхгүй байгаа гол шалтгаан нь суралцдаг болон сургуульд явах гэж байгаа, өндөр настан, тэтгэвэрт гарсантай холбоотой байгаа бөгөөд энэ нь 64.2 хувийг эзэлж байна.

Зураг 3.4. 15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, шалтгаанаар, хувиар

БҮЛЭГ IV

ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

4.1. ТУХАЙН ҮЕИЙН АЖИЛЛАГЧИД

Ажиллах хүчний судалгаа нь Монгол Улсын хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлын талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг цуглуулах зорилготой билээ. Судалгаанд хамрагдсан өрхийн гишүүдээс сүүлийн 7 хоногт эрхэлсэн эдийн засгийн үйл ажиллагаа болон түүнд зарцуулсан цагийн талаар судалсан. Өвчтэй, амралттай, чөлөөтэй байсан, цаг агаарын таагүй байдал, ажил хаялт, хөдөлмөрийн маргаан болон бусад шалтгааны улмаас ажлын байртай боловч сүүлийн 7 хоногт хөдөлмөр эрхлээгүй хүн амыг энэ асуултад хамруулахын зэрэгцээ сүүлийн 7 хоногт наад зах нь нэг цаг ажилласан, эсвэл сүүлийн долоо хоногт ажлын байртай боловч ямар нэг шалтгаанаар ажлаа түр хийгээгүй хүн амыг тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн гэж үзсэн.

Судалгааны дүнгээр улсын хэмжээнд нийт 1151.2 мянган хүн хөдөлмөр эрхэлсэний 604.7 мянга буюу 52.5 хувь нь эрэгтэйчүүд, 546.5 мянга буюу 47.5 хувь нь эмэгтэйчүүд байна.

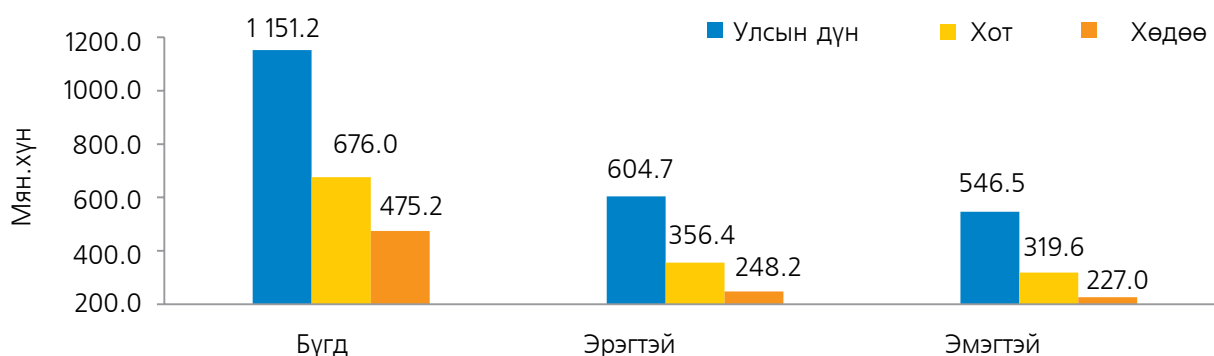
Нийт ажиллагчдын 460.0 мянга буюу 40.0 хувь нь Улаанбаатар хотод, 248.6 мянга буюу 21.6 хувь нь Хангайн бүсэд, 86.4 мянга буюу 7.5 хувь нь Зүүн бүсэд байгаагаас харахад хөдөлмөр эрхэлсэн хүний тоо бүс нутгуудаар ихээхэн ялгаатай байна.

Хүснэгт 4.1. Ажиллагчид, байршил, бүс, хүйсээр

Байршил Бүс	Бүгд		Хүйсээр			
	Тоо	%	Эрэгтэй		Эмэгтэй	
			Тоо	%	Тоо	%
Хот	676 064	58.7	356 450	58.9	319 614	58.5
Хөдөө	475 159	41.3	248 227	41.1	226 932	41.5
Баруун	166 669	14.5	87 175	14.4	79 494	14.5
Хангайн	248 614	21.6	125 970	20.9	122 644	22.5
Төвийн	189 617	16.4	99 871	16.5	89 746	16.4
Зүүн	86 352	7.5	44 803	7.4	41 549	7.6
Улаанбаатар	459 971	40.0	246 858	40.8	213 113	39.0
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	1 151 223		604 677		546 546	

Тухайн үеийн ажиллагчдын 676.1 мянга буюу 58.7 хувь нь хот, суурин газарт, 475.2 мянга буюу 41.3 хувь нь хөдөө орон нутагт байна.

Зураг 4.1. Ажиллагчид, байршил, хүйсээр, мян.хүн

Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн нийт хүн амын 40.0 хувь нь нийслэл хотод, харин 33.2 хувь нь дараах 9 аймагт (Хөвсгөл - 4.6 хувь, Өвөрхангай - 4.5 хувь, Төв - 3.9 хувь, Баян-Өлгий - 3.8 хувь, Архангай - 3.5 хувь, Баянхонгор - 3.4 хувь, Орхон - 3.3 хувь, Сэлэнгэ - 3.1, Увс - 3.1 хувь) байна.

Хүснэгт 4.2. Ажиллагчид, аймаг, нийслэл, хүйсээр

Аймаг, нийслэл	Бүгд		Хүйсээр	
	Тоо	%	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Архангай	40 207	3.5	20 622	19 585
Баян-Өлгий	43 621	3.8	23 253	20 368
Баянхонгор	38 980	3.4	19 926	19 054
Булган	27 012	2.3	13 941	13 071
Говь-Алтай	25 057	2.2	12 608	12 449
Дорноговь	23 333	2.0	12 295	11 038
Дорнод	29 155	2.5	15 610	13 545
Дундговь	20 076	1.7	10 456	9 620
Завхан	29 871	2.6	14 785	15 086
Өвөрхангай	51 415	4.5	26 409	25 006
Өмнөговь	25 613	2.2	13 363	12 250
Сүхбаатар	26 724	2.3	13 800	12 924
Сэлэнгэ	35 599	3.1	19 223	16 376
Төв	45 156	3.9	23 784	21 372
Увс	35 224	3.1	18 687	16 537
Ховд	32 895	2.9	17 842	15 053
Хөвсгөл	52 693	4.6	26 227	26 466
Хэнтий	30 474	2.6	15 394	15 080
Дархан-Уул	34 567	3.0	18 092	16 475
Улаанбаатар	459 971	40.0	246 858	213 113
Орхон	38 307	3.3	18 845	19 462
Говьсүмбэр	5 273	0.5	2 657	2 616
Дүн, %		100.0		
Улсын дүн	1 151 223		604 677	546 546

4.2. АЖИЛЛАГЧИД, ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ САЛБАРААР

Тухайн үеийн ажиллагчдын тоог эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар гаргаж (Хүснэгт 4.3)-т үзүүлэв. Ажиллагчдын хамгийн их буюу 28.5 хувь (327.6 мянга) нь хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуурын салбарт, хамгийн бага буюу 0.1 хувь (0.9 мянга, 1.7 мянга) нь хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа (0.9 мянга), олон улсын байгууллага, суурин төлөөлөгчийн үйл ажиллагаа (1.7 мянга)-ны салбарт тус тус хөдөлмөр эрхэлж байна.

Хүснэгт 4.3. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, агнуур	327 560	28.5	179 668	29.7	147 892	27.1
Уул уурхай, олборлолт	42 641	3.7	33 780	5.6	8 861	1.6
Боловсруулах үйлдвэрлэл	81 279	7.1	41 941	6.9	39 338	7.2
Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	15 621	1.4	12 658	2.1	2 963	0.5
Усан хангамж, бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	5 883	0.5	3 310	0.6	2 573	0.5
Барилга	88 118	7.6	70 553	11.7	17 565	3.2
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээ	178 239	15.5	75 664	12.5	102 575	18.8
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	72 679	6.3	60 743	10.0	11 936	2.2
Зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	37 805	3.3	8 759	1.5	29 046	5.3
Мэдээлэл, холбоо	15 974	1.4	7 402	1.2	8 572	1.6
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	23 815	2.1	7 947	1.3	15 868	2.9
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	969	0.1	270	0.0	699	0.1
Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	14 107	1.2	7 682	1.3	6 425	1.2
Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	15 990	1.4	9 343	1.5	6 647	1.2
Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал	68 093	5.9	40 054	6.6	28 039	5.1
Боловсрол	89 091	7.7	22 054	3.7	67 037	12.3
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	38 199	3.3	6 852	1.1	31 347	5.7
Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	12 333	1.1	6 907	1.1	5 426	1.0
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	20 170	1.7	8 224	1.4	11 946	2.2
Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	950	0.1	385	0.1	565	0.1
Олон улсын байгууллага, суурин төлөөлөгчийн үйл ажиллагаа	1 707	0.1	481	0.1	1 226	0.2
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	1 151 223		604 677		546 546	

Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын 178.2 мянга буюу 15.5 хувь нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээний салбарын ажиллагчид байна. Боловсрол /89.1 мянга буюу 7.7 хувь/, барилга /88.1 мянга буюу 7.6 хувь/, боловсруулах үйлдвэрлэл /81.3 мянга буюу 7.1 хувь/, тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа /72.7 мянга буюу 6.3 хувь/, төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал /68.1 мянга буюу 5.9 хувь/, уул уурхай, олборлолт /42.6 мянга буюу 3.7 хувь/ зэрэг салбарын ажиллагчдын эзлэх хувь өндөр байгаа бол бусад 13 салбарт нийт ажиллагчдын ердөө 17.8 хувь нь ажилласан байна.

Зураг 4.2. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар

Судалгаагаар нийт ажиллагчдын 546.5 мянга буюу 47.5 хувь нь эмэгтэй ажиллагч эзэлж байгаа бөгөөд хөдөө аж ахуйн бус салбарт цалинтай ажиллагч 279.8 мянган эмэгтэй буюу 51.2 хувь нь хөдөлмөр эрхэлж байна. Үүнээс боловсролын салбар /66.2 мянга буюу 23.7 хувь/, бөөний жижиглэн худалдаа, машин мотоциклийн засвар үйлчилгээ /32.4 мянга буюу 11.6 хувь/, хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа /30.6 мянга буюу 10.9 хувь/ зэрэг салбаруудад эмэгтэй ажиллагчдын эзлэх хувь өндөр байна (Зураг 4.3).

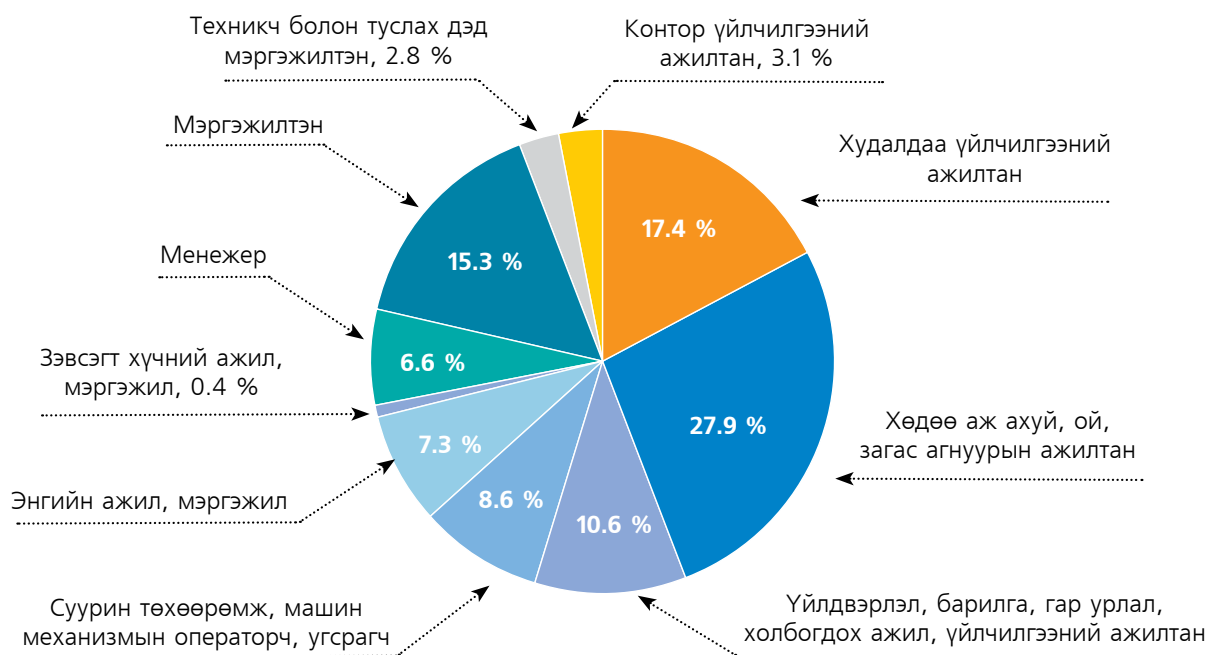
Зураг 4.3. ХАА-н бус салбарт цалин, хөлстэй ажиллаж байгаа эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь, салбараар

4.3. АЖИЛЛАГЧИД, АЖИЛ МЭРГЭЖЛИЙН АНГИЛЛААР

(Зураг 4.4)-т тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын тоог ажил мэргэжлийн ангилалаар гаргаж харуулав. Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын 321.8 мянга буюу 27.9 хувь нь хөдөө, аж ахуй, ой, загас агнуурын ажил хийж байгаа нь нийт ажиллагчдын дүнд хамгийн их хувийг, худалдаа, үйлчилгээний ажилтан 17.4 хувийг, мэргэжилтэн 15.3 хувийг, үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан 10.6 хувийг, суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагч 8.6 хувийг, энгийн ажил, мэргэжил 7.3 хувийг, менежер 6.6 хувийг эзэлж байна.

Зураг 4.4. Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар

Зэвсэгт хүчний ажил, мэргэжлийн ажил хийж буй хүн амын 89.8 хувь, суурин төхөөрөмж, машин, механизмын операторч, угсрагчаар ажиллаж буй хүн амын 94.4 хувь, үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил хийж буй хүн амын 72.1 хувь, менежерийн ажил хийж буй хүн амын 59.4 хувь, энгийн ажил, мэргэжлийн ажил хийж буй хүн амын 56.3 хувь нь тус тус эрэгтэйчүүд байна. Контор, үйлчилгээний ажиллагчдын 71.1 хувь, худалдаа, үйлчилгээний ажилтны 67.6 хувь, мэргэжилтний 65.3 хувь, техникч болон туслах, дэд мэргэжилтний 51.5 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байна.

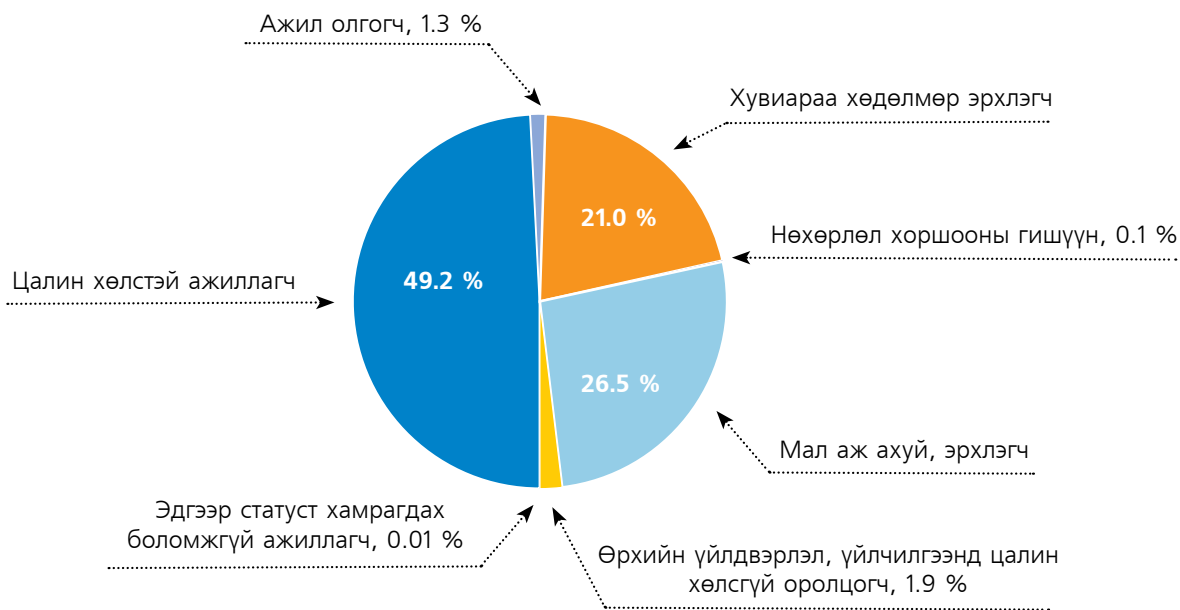
Зураг 4.5. Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр

4.4. АЖИЛЛАГЧИД, ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТИЙН БАЙДЛААР

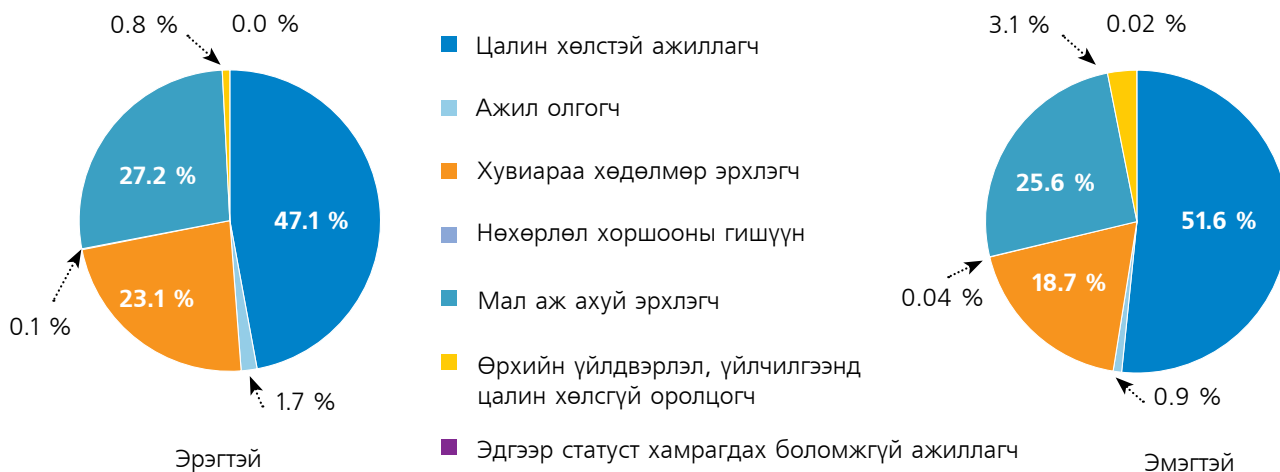
Хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг 2009 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн мөрдөгдөж буй ҮСХ-ны дарга, НХХ /хуучнаар/-ийн сайдын хамтарсан тушаалаар батлагдсан “Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистик үзүүлэлтүүдийг тооцох аргачлал”-д заасны дагуу цалин хөлстэй ажиллагч, ажил олгогч, өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч зэрэг нийт 7 ангилалаар гаргав. Ажиллагчдын 49.2 хувь нь цалин хөлстэй ажиллагч, 26.5 хувь нь мал аж ахуй эрхлэгч, 21.0 хувь нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч гэсэн статуст хамаарч байна. Мөн энэ харьцаа хүйсийн хувьд хадгалагдаж байна.

Зураг 4.6. Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хувиар

Ажиллагчдыг хүйсээр авч үзэхэд өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч таван хүний дөрөв нь эмэгтэйчүүд байхад, ажил олгогч арван хүний долоо нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч болон нөхөрлөл хоршооны гишүүн, таван хүний гурав нь эрэгтэйчүүд байна. Харин цалин хөлстэй ажиллагч болон мал аж ахуй эрхлэгчдийн хувьд хүйсийн харьцаа тэнцвэртэй харагдаж байна.

Зураг 4.7. Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хүйсээр

4.5. АЖИЛЛАГЧИД, БАЙГУУЛЛАГЫН ХАРИУЦЛАГЫН ХЭЛБЭРЭЭР

Нийт ажиллагчдын 337.2 мянга буюу 39.8 хувь нь хувийн аж ахуйн нэгжид, 247.4 мянга буюу 29.2 хувь нь хувь хүн, иргэн хэлбэрээр, 200.5 мянга буюу 23.7 хувь нь төсөвт байгууллагад, 38.2 мянга буюу 4.5 хувь нь төрийн өмчит үйлдвэрийн газарт, 15.1 мянга буюу 1.8 хувь нь төрийн бус байгууллагад, 8.5 мянга буюу 1.0 хувь нь орон нутгийн өмчит үйлдвэрийн газарт ажиллаж байна.

Хүснэгт 4.4. Ажиллагчид, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, байршлаар

Хариуцлагын хэлбэр	Бүгд		Байршил			
			Хот		Хөдөө	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Төрийн өмчит үйлдвэрийн газар	38 195	4.5	28 826	4.4	9 369	5.1
Орон нутгийн өмчит үйлдвэрийн газар	8 493	1.0	6 147	0.9	2 346	1.3
Төсөвт байгууллага	200 520	23.7	135 828	20.5	64 692	35.2
Төрийн бус байгууллага	15 105	1.8	12 720	1.9	2 385	1.3
Хувийн аж ахуйн нэгж, байгууллага	337 194	39.8	293 709	44.3	43 485	23.7
Хувь хүн/ иргэн	247 365	29.2	185 885	28.0	61 480	33.4
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Тоо*	846 872		663 115		183 757	

*-Нийт 1151.2 мянган ажиллагчид байгаагаас 304.4 мянга нь мал аж ахуй эрхлэгчид байна. Үлдсэн 846.9 мянган ажиллагчид дээрх аж ахуйн нэгж, байгууллагад харьяалагдаж байна.

Хөдөө орон нутгийн ажиллагчдын 35.2 хувь нь төсөвт байгууллагад, хот суурин газрын ажиллагчдын 44.3 хувь нь хувийн аж ахуйн нэгжид ажиллаж байна. Хувийн аж ахуйн нэгжид ажиллагчдын 68.0 хувь, төрийн бус байгууллагад ажиллагчдын 50.3 хувь, хувь хүн/ иргэн хэлбэрээр ажиллагчдын 45.8 хувь нь Улаанбаатар хотод амьдарч байна.

Зураг 4.8. Ажиллагчид, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, бүсээр, дүнд эзлэх хувиар

4.6. ДАВХАР ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Үндсэн ажлын хажуугаар давхар хөдөлмөр эрхэлж буй хүн амын талаарх мэдээллийг энэхүү судалгаагаар судалсан юм. Давхар хөдөлмөр эрхэлж байгаа болон сүүлийн долоо хоногт давхар хөдөлмөр эрхлээгүй боловч тогтмол хийх давхар ажилтай нийт 14.2 мянган хүн байна. Сүүлийн 7 хоногт давхар хөдөлмөр эрхэлсэн иргэд хөдөлмөр эрхэлж буй нийт хүн амын 1.2 хувийг эзэлж байна. Эрхэлж буй үндсэн ажлын үргэлжлэх хугацаа /цаг/ урт, цаг агаарын хүнд нөхцөл, эдийн засгийн өнөөгийн бүтэц зэргээс шалтгаалж, давхар хөдөлмөр эрхлэх бололцоо хязгаарлагдмал байж болзошгүй юм.

Давхар хөдөлмөр эрхлэгчдийн дийлэнх буюу 23.2 хувийг хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан, 22.3 хувийг үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан, 21.6 хувийг худалдаа, үйлчилгээний ажилтан, 11.1 хувийг мэргэжилтэн, 8.0 хувийг менежер, 6.7 хувийг суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагч, 4.1 хувийг энгийн ажил, мэргэжил, 3.0 хувийг бусад мэргэжлийн хүмүүс эзэлж байна. Нийт хөдөлмөр эрхлэгчдийн дунд давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын эзлэх хувь 2014 он (1.7 хувь)-ыхтой харьцуулахад 0.5 пунктээр буурсан дүнтэй байна.

Хүснэгт 4.5. Сүүлийн 7 хоногт давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн ам, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр

Ажил мэргэжлийн ангилал	Бүгд		Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Менежер	1 137	8.0	796	8.6	341	6.9
Мэргэжилтэн	1 577	11.1	775	8.4	802	16.2
Техникч болон туслах/ дэд мэргэжилтэн	183	1.3	135	1.4	48	1.0
Контор үйлчилгээний ажилтан	239	1.7	239	2.6	-	-
Худалдаа, үйлчилгээний ажилтан	3 078	21.6	1 353	14.6	1 725	34.9
Хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан	3 297	23.2	2 342	25.2	955	19.3
Үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан	3 179	22.3	2 178	23.5	1 001	20.2
Суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагч	947	6.7	947	10.2	-	-
Энгийн ажил, мэргэжил	586	4.1	514	5.5	72	1.5
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	14 223		9 279		4 944	

4.7. БҮРЭН БУС ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Ажиллах хүчний судалгаагаар хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар иж бүрэн мэдээлэлтэй болохын тулд бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт байгаа эсэх, түүнд ямар хүмүүс өртөж байгаа байдлыг судлахын тулд 15 ба түүнээс дээш насны тухайн үед хөдөлмөр эрхэлж байгаа буюу сүүлийн 7 хоногт нэг ба түүнээс дээш цаг цалин, орлого олох зорилгоор хөдөлмөр эрхэлсэн хүмүүсээс одоо хийж буй ажлаасаа гадна нэмэлт ажил хийх хүсэл, боломж байсан эсэх, хэрэв байсан бол хэдий хугацаанд, нэмэгдэл ажлыг ямар арга замаар хайсан талаар мэдээлэл цуглуулсан.

4.7.1. 15, ТҮҮНЭЭС ДЭЭШ НАСНЫ НИЙТ ХҮН АМЫН ТУХАЙН ҮЕИЙН БҮРЭН БУС ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой гэж хариулсан хүн амыг хүйсээр, мөн хот, хөдөө, бүсээр гаргаж Хүснэгт 4.6-д харуулав. Судалгаагаар хөдөлмөр эрхэлж байгаа 15, түүнээс дээш насны 14.1 мянган хүн /9.3 мянга нь эрэгтэй, 4.8 мянга нь эмэгтэй/ өөрсдийгөө бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж байна гэж үзжээ. Үүнээс харахад өөрсдийгөө бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж байна гэж

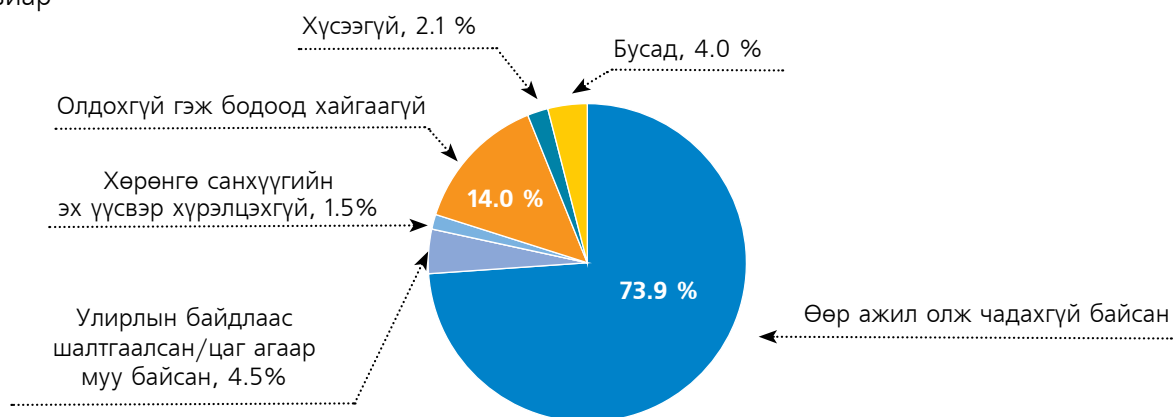
харьцангуй цөөхөн хүн үзэж байгаа бөгөөд энэ үзүүлэлт 2014 оныхоос 4.9 мянган хүнээр буурч, нийт ажиллагчдын дунд нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүний эзлэх хувь ердөө 1.2 хувь /эрэгтэйчүүдийн 1.5 хувь, эмэгтэйчүүдийн 0.9 хувь/ байна. Түүнчлэн бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг хот, хөдөөгөөр авч үзэхэд хөдөө ажиллаж буй хүмүүс хотынхоос, харин бүсээр авч үзвэл Баруун, Хангайн бүс болон Улаанбаатар хотод ажиллаж, амьдарч буй хүмүүс бусад бүсийнхийг бодвол илүүтэйгээр нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой гэсэн дүн гарч байна.

Хүснэгт 4.6. Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүн, байршил, бүс, хүйсээр

Байршил/ бүс	Бүгд		Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хот	6 982	49.5	4 412	47.5	2 570	53.2
Хөдөө	7 128	50.5	4 872	52.5	2 256	46.8
Баруун	6 284	44.5	4 294	46.3	1 990	41.2
Хангайн	2 871	20.4	1 912	20.6	959	19.9
Төв	694	4.9	363	3.9	331	6.9
Зүүн	1 168	8.3	719	7.7	449	9.3
Улаанбаатар	3 093	21.9	1 996	21.5	1 097	22.7
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	14 110		9 284		4 826	

Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой боловч нэмэлт хөдөлмөр эрхлээгүй байгаа шалтгааныг тодруулахад 73.9 хувь нь өөр ажил олж чадахгүй байсан, 14.0 хувь нь олдохгүй гэж бодоод хайгаагүй, 4.5 хувь нь улирлын байдлаас шалтгаалсан /цаг агаар муу байсан/, 7.6 хувь нь бусад шалтгаанаар нэмэлт хөдөлмөр эрхлээгүй байна (Зураг 4.9).

Зураг 4.9. Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой байсан ажиллагчид, эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар

Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой байсан нийт хүн амын 9.3 мянга буюу 65.6 хувь нь ямар нэгэн ажил хийх оролдлого хийсэн байхад 4.8 мянга буюу 34.4 хувь нь ажил хийх оролдлого хийгээгүй буюу нэмэлт ажил хайгаагүй байна. Нэмэлт ажил хайсан хэлбэрийг дараах хүснэгтээр харууллаа.

Хүснэгт 4.7. Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүн, ажил хайсан хэлбэр, байршлаар

Ажил хайсан хэлбэр	Бүгд		Байршил			
			Хот		Хөдөө	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хөдөлмөр эрхлэлтийн байгууллагад бүртгүүлсэн	1 963	13.9	775	11.1	1 188	16.7
Мэдээллийн хэрэгслээр хайсан	3 024	21.4	1 673	24.0	1 351	18.9
Ажил олгогчид өргөдөл гаргасан	809	5.7	189	2.7	620	8.7
Ажлын зар, цахим хуудсаар ажил олгогчид хандсан	673	4.8	532	7.6	141	2.0
Үйлдвэр аж ахуйн нэгж, байгууллагаар явсан	354	2.5	154	2.2	200	2.8
Найз нөхөд ба хамаатнуудаасаа тусламж хүссэн	1 755	12.5	825	11.8	930	13.0
Хувийн бизнесээ эхлэхэд газар, тоног төхөөрөмж, санхүүгийн эх үүсвэр хайсан	242	1.7	117	1.7	125	1.8
Нийтийн үйлчилгээний газруудын мэдээллийн самбар, хэвлэл мэдээллээр хайсан	217	1.5	217	3.1	-	-
Нэмэлт ажил хайгаагүй	4 847	34.4	2 315	33.2	2 532	35.5
Бусад	226	1.6	185	2.6	41	0.6
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	14 110		6 982		7 128	

Ажил хайсан хэлбэрийг хот, хөдөөгөөр авч үзвэл нэмэлт ажил хайхын тулд хот, суурин газар болон хөдөө, орон нутгийнхан аль аль нь мэдээллийн хэрэгслийг голлон ашигладаг байна (Хүснэгт 4.7).

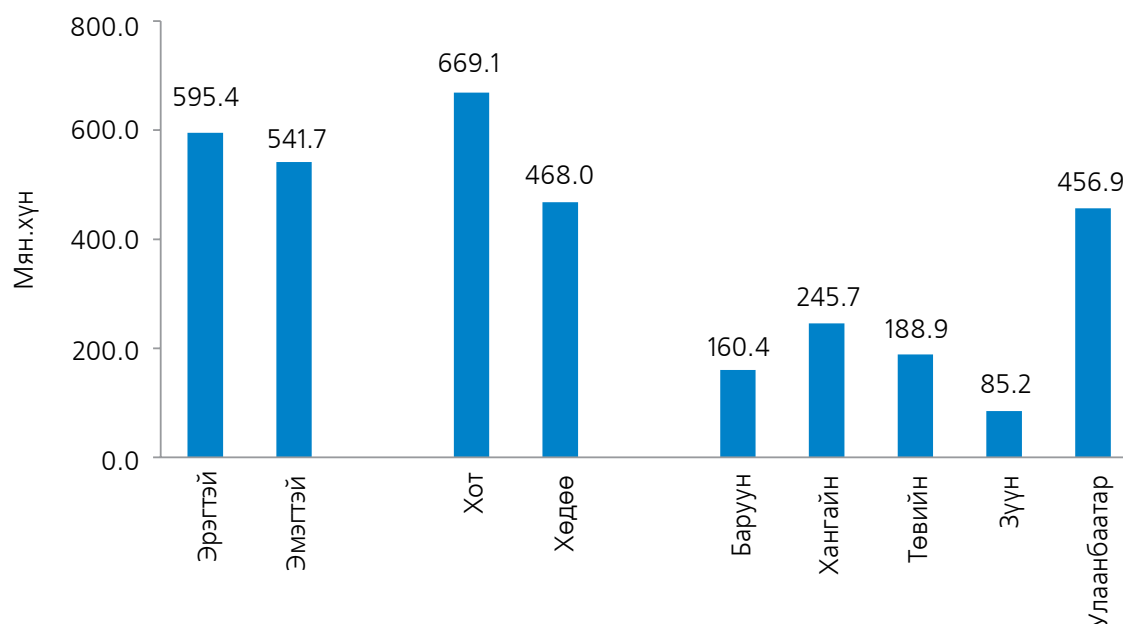
(Хүснэгт 4.8)-д нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой байсан хугацааг байршил, бүс нутгаар харуулав.

Хүснэгт 4.8. Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүн амын бүтэц, боломжтой байсан хугацаа, байршил, бүсээр

Бололцоотой хугацаа	Бүгд	Байршил		Бүс				
		Хот	Хөдөө	Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар
1 сараас бага	5.2	9.9	0.6	2.9	14.1	8.3	-	2.7
1-2 сар	13.2	16.3	10.1	8.1	19.5	15.6	17.0	15.7
3-6 сар	25.1	31.6	18.8	26.0	15.0	40.2	28.2	28.3
7-11 сар	4.7	5.6	3.8	4.4	2.3	8.6	13.9	3.2
1-2 жил	20.4	15.9	24.9	24.0	16.1	12.4	20.2	19.2
3, түүнээс дээш жил	31.4	20.7	41.8	34.6	33.0	14.9	20.7	30.9
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

4.7.2. НЭМЭЛТ ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭХ БОЛОМЖГҮЙ БАЙСАН ШАЛТГААН

15, түүнээс дээш насны нийт ажиллагчдын 1137.1 мянга буюу 98.8 хувь нь нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан байна. Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй хүн амын 595.4 мянга буюу 52.4 хувь нь эрэгтэйчүүд, 541.7 мянга буюу 47.6 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. (Зураг 4.10)-аас харахад хотод нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй гэж 669.1 мянган хүн, хөдөөд 468.0 мянган хариулсан нь 201.1 мянган хүнээр бага байна.

Зураг 4.10. Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан ажиллагчид, хүйс, байршил, бүсээр

(Хүснэгт 4.9)-д нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан ажиллагчдыг шалтгаанаар харуулав. Улсын хэмжээнд нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан хүн амын 87.8 хувь нь хийх ажил хангалттай гэж үзсэн байхад үлдсэн нь гэрийнхээ ажлыг хийдэг, жирэмсэн, хүүхдээ асарсан, суралцагч, төлбөргүй сургалтанд хамрагдсан, амралт, улирлаас хамааран ажиллаагүй, түр өвчтэй байсан болон бусад шалтгаантай байсан байна.

Хүснэгт 4.9. Нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан хүн ам, шалтгаанаар

Шалтгаан	Бүгд		Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хийх ажил хангалттай	998 277	87.8	553 705	93.0	444 572	82.1
Гэрийнхээ ажлыг хийдэг	108 669	9.5	25 960	4.4	82 709	15.3
Суралцагч/ төлбөргүй сургалтанд хамрагдсан	699	0.1	394	0.1	305	0.1
Түр өвчтэй байсан	1 424	0.1	756	0.1	668	0.1
Амралт/ Улирлаас хамааран ажиллаагүй	14 908	1.3	11 381	1.9	3 527	0.6
Жирэмсэн/ хүүхдээ асарсан	8 724	0.8	156	0.0	8 568	1.6
Бусад	4 412	0.4	3 041	0.5	1 371	0.2
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	1 137 113		595 393		541 720	

4.8. ЗАЛУУЧУУДЫН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Энэ хэсэгт залуучуудын /15-24 насны/ хөдөлмөр эрхлэлтийг байршил болон эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар авч үзлээ.

Хүснэгт 4.10. Залуу ажиллагчид, байршил, бүс, хүйсээр

Байршил/ Бүс	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хот	60 442	54.9	35 294	53.7	25 148	56.6
Хөдөө	49 680	45.1	30 374	46.3	19 306	43.4
Баруун	15 815	14.4	8 996	13.7	6 819	15.3
Хангайн	23 659	21.4	14 105	21.5	9 554	21.5
Төвийн	15 740	14.3	10 297	15.7	5 443	12.3
Зүүн	8 693	7.9	5 447	8.3	3 246	7.3
Улаанбаатар	46 215	42.0	26 823	40.8	19 392	43.6
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	110 122		65 668		44 454	

Нийт хөдөлмөр эрхлэгчдийн 110.1 мянга нь буюу 9.6 хувь 15-24 насны залуучууд байна. Үүнээс хүйсийн хувьд 59.6 хувь эрэгтэйчүүд, 40.4 хувь эмэгтэйчүүд байна.

Харин залуу ажиллагчдын 54.9 хувь нь хотод, 45.1 хувь нь хөдөөд ногдож байна. Бүсийн хувьд Улаанбаатарыг оруулахгүйгээр Хангайн болон Баруун, Төвийн бүсэд залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлт өндөр, Зүүн бүсэд харьцангуй бага байна.

(Хүснэгт 4.11)-д залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийг эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар харуулав. Залуу ажиллагчдын хамгийн их буюу 36.9 хувь (40.6 мянга) нь хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуурын салбарт, хамгийн бага буюу 0.1 хувь (0.07 мянга) нь хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагааны салбарт хөдөлмөр эрхэлж байна. Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн залуучуудын 12.1 мянга буюу 11.0 хувь нь барилгын салбарт, 11.3 мянга буюу 10.3 хувь нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээний салбарын ажиллагчид байна. Зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ /6.9 мянга буюу 6.2 хувь/, боловсруулах үйлдвэрлэл /6.8 мянга буюу 6.2 хувь/, төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал /5.3 мянга буюу 4.8 хувь/, боловсрол /4.3 мянга буюу 3.9 хувь/ зэрэг салбарын залуу ажиллагчдын хувийн жин бусад салбарынхтай харьцуулахад харьцангуй өндөр байна.

Хүснэгт 4.11. Залуу ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр

Салбар	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуур	40 596	36.9	25 934	39.5	14 662	33.0
Уул уурхай, олборлолт	4 014	3.6	3 151	4.8	863	1.9
Боловсруулах үйлдвэрлэл	6 778	6.2	4 304	6.6	2 474	5.5
Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	711	0.6	711	1.1	-	-
Усан хангамж; бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	228	0.2	228	0.2	-	-
Барилга	12 074	11.0	10 991	16.7	1 083	2.4
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээ	11 326	10.3	4 935	7.5	6 391	14.4
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	3 564	3.2	3 087	4.7	477	1.1
Зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	6 879	6.2	1 833	2.8	5 046	11.4
Мэдээлэл, холбоо	2 783	2.5	1 178	1.8	1 605	3.6
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	2 977	2.7	1 794	2.7	1 183	2.7
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	247	0.2	103	0.2	144	0.3
Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	1 116	1.0	691	1.1	425	1.0
Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	1 384	1.3	697	1.1	687	1.5
Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал	5 272	4.8	3 309	5.0	1 963	4.4
Боловсрол	4 314	3.9	439	0.7	3 875	8.7
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	1 490	1.4	255	0.4	1 235	2.8
Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	1 278	1.2	870	1.3	408	0.9
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	3 014	2.7	1 116	1.7	1 898	4.3
Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	77	0.1	42	0.1	35	0.1
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	110 122		65 668		44 454	

БҮЛЭГ V

АЖИЛГҮЙДЭЛ

5.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

“Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистикийн үзүүлэлтийг тооцох аргачлал” –ын дагуу: “Ажилгүй иргэн” гэж тухайн хугацаанд ажилгүй байсан, ажил хийхэд бэлэн, ажил идэвхтэй хайж байгаа хөдөлмөрийн насны, хөдөлмөрийн чадвартай иргэнийг хэлнэ.

- “ажилгүй байсан” гэж сүүлийн долоо хоногт Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр болон ажил гүйцэтгэх гэрээгээр ямар нэг ажил гүйцэтгээгүй, хувиараа ажил, үйлчилгээ эрхэлж орлого олоогүй байхыг;
- “ажил хийхэд бэлэн” гэж Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр ажиллах болон ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулахаас татгалзахгүй байхыг;
- “ажил идэвхтэй хайж байгаа” гэж ажилд зуучлах төрийн болон хувийн байгууллагад бүртгүүлж, нэгээс доошгүй удаа ажлын байрны талаар мэдээлэл авсан эсхүл ажлын зар, цахим хуудсаар ажил олгогчид хандах, нийтийн үйлчилгээний газруудын мэдээллийн самбар, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд зар тавих зэрэг ажил олох оролдлого идэвхтэй хийснийг тус тус ойлгоно.

5.2. АЖИЛГҮЙ ИРГЭД

Судалгааны дүнгээр сүүлийн 7 хоногт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой, ажил хайсан ажилгүй иргэдийн тоо 92.7 мянга байгаагийн 53.7 мянга буюу 57.9 хувь нь эрэгтэй, 39.0 мянга буюу 42.1 хувь нь эмэгтэйчүүд байна.

Хүснэгт 5.1. Ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, байршил, бүс, хүйсээр

Байршил/ бүс	Ажилгүй иргэд						Ажилгүйдлийн түвшин		
	Бүгд		Хүйсээр				Бүгд	Хүйсээр	
			Эрэгтэй		Эмэгтэй			Эрэгтэй	Эмэгтэй
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%			
Хот	64 119	69.2	38 194	71.1	25 925	66.5	8.7	9.7	7.5
Хөдөө	28 553	30.8	15 495	28.9	13 058	33.5	5.7	5.9	5.4
Баруун	16 876	18.2	8 119	15.1	8 757	22.4	9.2	8.5	9.9
Хангай	12 701	13.7	7 621	14.2	5 080	13.0	4.9	5.7	4.0
Төв	18 619	20.1	11 460	21.3	7 159	18.4	8.9	10.3	7.4
Зүүн	10 341	11.2	6 103	11.4	4 238	10.9	10.7	12.0	9.3
Улаанбаатар	34 135	36.8	20 386	38.0	13 749	35.3	6.9	7.6	6.1
Дүн	92 672	100.0	53 689	100.0	38 983	100.0	7.5	8.2	6.7

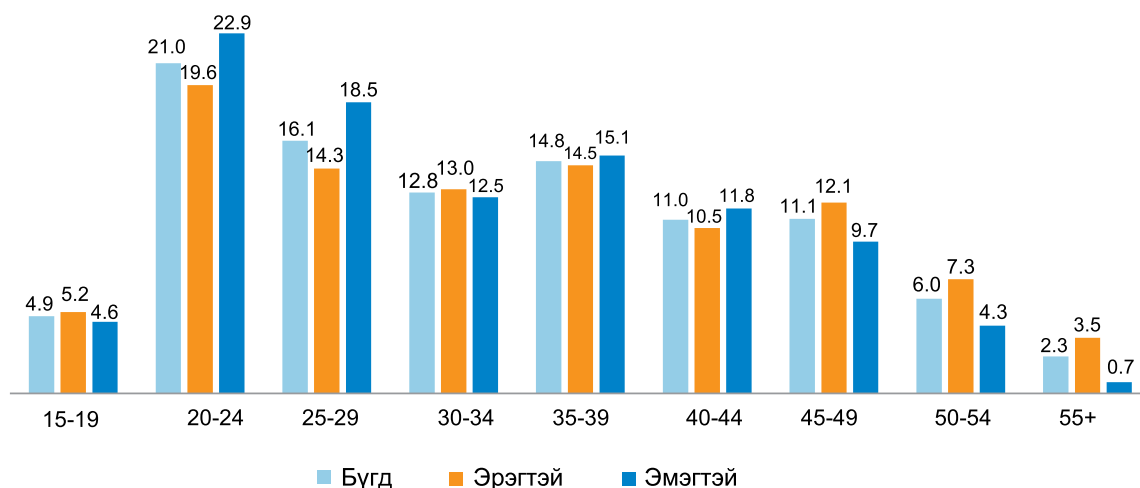
Ажилгүй иргэдийн тоог бүс нутгаар авч үзвэл ажилгүй таван хүний хоёр нь Улаанбаатар хотод, нэг нь Төвийн бүсэд байна.

Нийт ажилгүй иргэдийн 34.1 мянга буюу 36.8 хувь нь Улаанбаатар хотод амьдарч байгаа боловч 15, түүнээс дээш насны хүн амд эзлэх хувь нь 3.7 хувь байна. Харин Улаанбаатар хотын хувьд ажилгүй иргэдийн дунд эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эмэгтэйчүүдийнхээс 19.4 (эрэгтэйчүүд 59.7 хувь, эмэгтэйчүүд 40.3 хувь) пунктээр өндөр байна. Бүс нутгийн хувьд зөвхөн Баруун бүсэд ажилгүй иргэдийн дунд эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эрэгтэйчүүдийнхээс 3.8 пунктээр өндөр байна. Харин бусад бүс нутагт эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эмэгтэйчүүдийнхээс 18.0-23.1 пунктээр өндөр байна. Өөрөөр хэлбэл эрэгтэйчүүд ажилгүйдэлд илүү их өртөж байгаа нь харагдаж байна.

(Зураг 5.1)-т харуулснаар нийт ажилгүй иргэдийн 54.8 хувийг 15-34 насны залуус, 36.9 хувийг 35-49 насныхан эзэлж байгаа бөгөөд, ажилгүй иргэдийн тоо нас ахих тусам буурч, 50-54 насанд 6.0 хувь буюу 5.6 мянга болсон байна. Эндээс харахад залуу хүмүүс, ялангуяа ажиллах хүчний эгнээнд шинээр элсэн орж буй хүмүүс ажилгүйдэлд илүүтэй өртөж байна. Ажилгүй иргэдийг

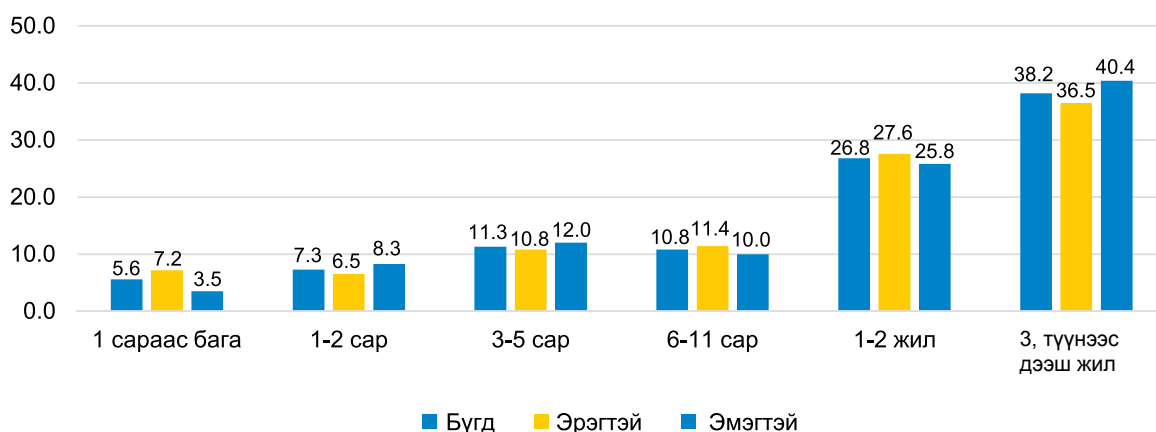
хүйсээр авч үзэхэд 15-19 нас (0.6 пункт), 30-34 нас (0.5 пункт), 45-аас дээш (2.5-3.0 пункт) насны бүлэгт эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь тухайн насны эмэгтэйчүүдийнхээс илүү байна. Хүйсийн хувьд хамгийн их ялгаатай байгаа нь 20-29 насны бүлэг байгаа ба энэ насанд эмэгтэйчүүдийнх эрэгтэйчүүдийнхээс 3.3 пунктээр илүү байна.

Зураг 5.1. Ажилгүй иргэдийн насны бүтэц, хүйсээр, хувиар

Ажилгүй иргэдийг ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, хүйсээр харахад 2015 оны байдлаар ажилгүй иргэдийн хувь өсч байгаа бөгөөд нийт ажилгүй иргэдийн 26.8 хувь нь 1-2 жил, 38.2 хувь нь 3 ба түүнээс дээш жил ажил хийх боломжтой буюу урт хугацаагаар ажилгүй байсан байна.

Зураг 5.2. Ажилгүй иргэд, ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, хувиар

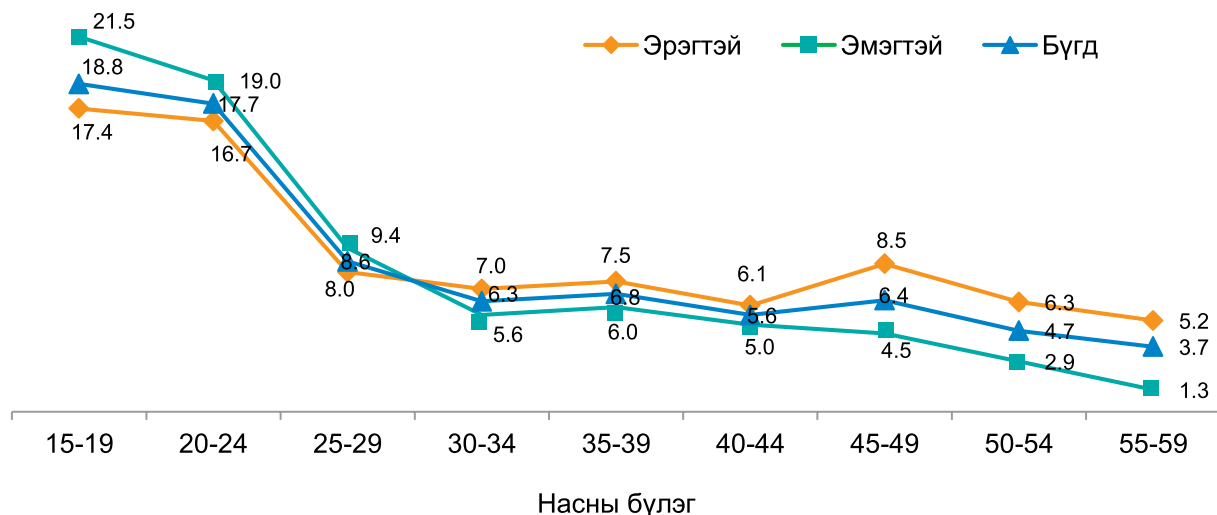
5.3. АЖИЛГҮЙДЛИЙН ТҮВШИН

Судалгааны дүнгээр ажил эрхлээгүй нийт хүн амаар тооцсон ажилгүйдлийн улсын дундаж түвшин 7.5 хувь байгаа бол ажилгүйдлийн түвшинг хүйсээр ялган үзвэл эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 8.2 хувь, эмэгтэйчүүдийнх 6.7 хувьтай байна (Хүснэгт 5.1). Хот, суурин газрын хүн амын ажилгүйдлийн түвшин 8.7 хувь буюу улсын дунджаас 1.2 пунктээр дээгүүр, харин хөдөө орон нутагт ажилгүйдлийн түвшин бага буюу 5.7 хувь болж, улсын дунджаас 1.8 пунктээр, хот суурин газрынхаас 3.0 пунктээр тус тус доогуур байна. 2014 оныхтой харьцуулахад эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 0.3 пунктээр, эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 0.6 пунктээр буурсан байна.

Ажилгүйдлийн түвшин Төвийн бүсэд 8.9 хувь, Зүүн бүсэд 10.7 хувь, Баруун бүсэд 9.2 хувь буюу улсын дунджаас 1.4-3.2 пунктээр дээгүүр байгаа бол Хангайн бүс болон Улаанбаатар хотод улсын дунджаас 0.6-2.6 пунктээр доогуур байна.

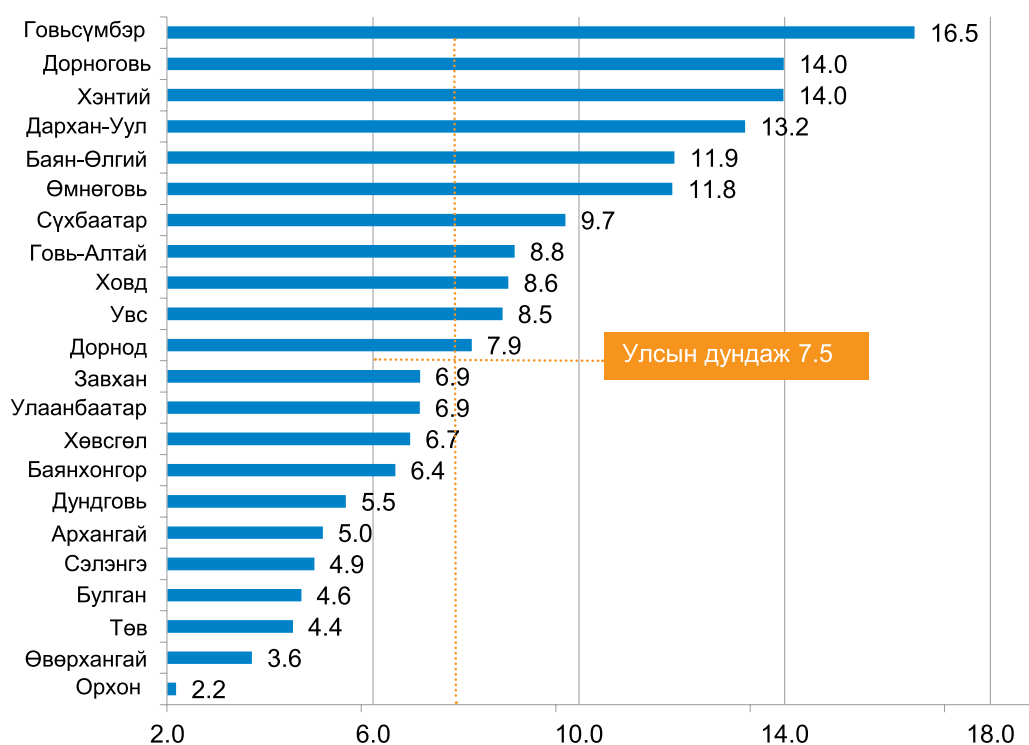
Ажилгүйдлийн түвшинг насны бүлгээр авч үзвэл 20-24 (17.7 хувь), 25-29 (8.6 хувь) насны залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин улсын дунджаас 1.1-10.2 пунктээр дээгүүр байна. Ажил эрхлээгүй 15-29 насны залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин бусад насны бүлгийн ажилгүй иргэдийн түвшингээс өндөр байгаа нь дараах зургаас (Зураг 5.3) харагдаж байна.

Зураг 5.3. Ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр

Ажилгүйдлийн түвшинг насны бүлэг, хүйсээр нь авч үзэхэд 30-59 насны бүлэгт эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эмэгтэйчүүдийнхээс өндөр, харин 15-29 насны эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс өндөр байна.

Зураг 5.4. Ажилгүйдлийн түвшин, аймаг, нийслэлээр

Ажилгүйдлийн түвшин Дорнод, Увс, Ховд, Говь-Алтай, Сүхбаатар, Өмнөговь, Баян-Өлгий, Дархан-Уул, Хэнтий, Дорноговь, Говьсүмбэр аймагт улсын дунджаас 0.4-9.0 пунктээр дээгүүр, харин бусад аймаг болон Улаанбаатар хотод 0.6-5.3 пунктээр доогуур байна.

5.4. АЖИЛГҮЙ ИРГЭДИЙН БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШИН

Судалгааны дүнгээр нийт ажилгүй иргэдийн арван хүн тутмын гурав нь техникийн болон мэргэжлийн, дипломын дээд болон бакалаврын боловсролтой, бараг хоёр нь бүрэн дунд боловсролтой иргэд байна. Гэтэл ажилгүй иргэдийн дунд боловсролгүй болон бага боловсролтой иргэдийн эзлэх хувь нилээд бага буюу 5.5 хувь байна.

Хүснэгт 5.2. Ажилгүй иргэд, боловсролын түвшнээр, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар

Боловсролын түвшин	Бүгд	Хүйсээр	
		Эрэгтэй	Эмэгтэй
Боловсролгүй	2.6	2.7	2.3
Бага	2.9	3.3	2.2
Суурь	12.5	12.7	12.3
Бүрэн дунд	16.5	16.2	16.8
Техникийн болон мэргэжлийн	29.1	34.2	22.2
Тусгай мэргэжлийн дунд	4.8	5.1	4.4
Дипломын дээд болон бакалавр	30.1	24.4	38.1
Магистр ба түүнээс дээш	1.5	1.4	1.7
Дүн, %	100.0	100.0	100.0
Тоо	92 672	53 689	38 983

Ажилгүй иргэдийн дотор боловсролгүй болон бага боловсролтой хүний эзлэх хувийн жин бага байгаа нь тэд олдсон ажлыг голохгүй хийдэг, мөн боловсролгүй болон бага боловсролтой иргэд бага байгаатай холбоотой байж болох юм. Боловсролгүй ажилгүй иргэдийг хүйсээр авч үзэхэд эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс 0.8 пунктээр өндөр байхад бусад түвшний боловсрол эзэмшсэн ажилгүй иргэдийн хувьд эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эмэгтэйчүүдийнхээс 0.7-5.2 пунктээр өндөр байна.

Зураг 5.5. Ажилгүйдлийн түвшин, боловсролын түвшин, хүйсээр

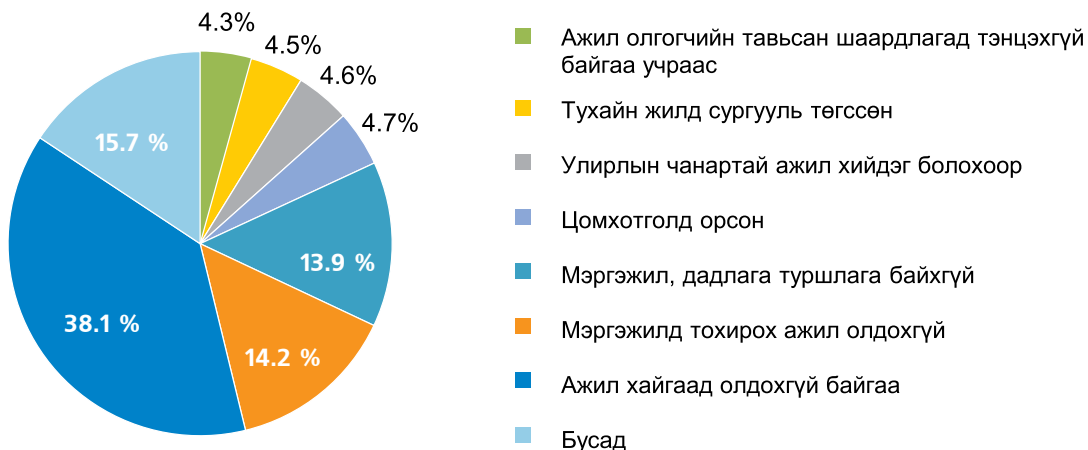

5.5. АЖИЛГҮЙ ИРГЭДИЙН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭХГҮЙ БАЙГАА ШАЛТГААН

Ажилгүй иргэдийг ажилгүй байгаа шалтгаанаар нь авч үзвэл 35.3 мянга буюу 38.1 хувь нь ажил хайгаад олдохгүй байгаа, 13.2 мянга буюу 14.2 хувь нь мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй, 12.8 мянга буюу 13.9 хувь нь мэргэжил, дадлага, туршлага байхгүй, 4.4 мянга буюу 4.7 хувь нь

цомхотголд орсон, 4.3 мянга буюу 4.6 хувь нь улирлын чанартай ажил хийдэг болохоор, 4.1 мянга буюу 4.5 хувь нь тухайн жилд сургууль төгссөн, хөдөлмөр эрхлээгүй, 3.9 мянга буюу 4.3 хувь нь ажил олгогчийн тавьсан шаардлагад тэнцэхгүй байгаа учраас хөдөлмөр эрхлээгүй гэсэн хариулт өгчээ (Зураг 5.6).

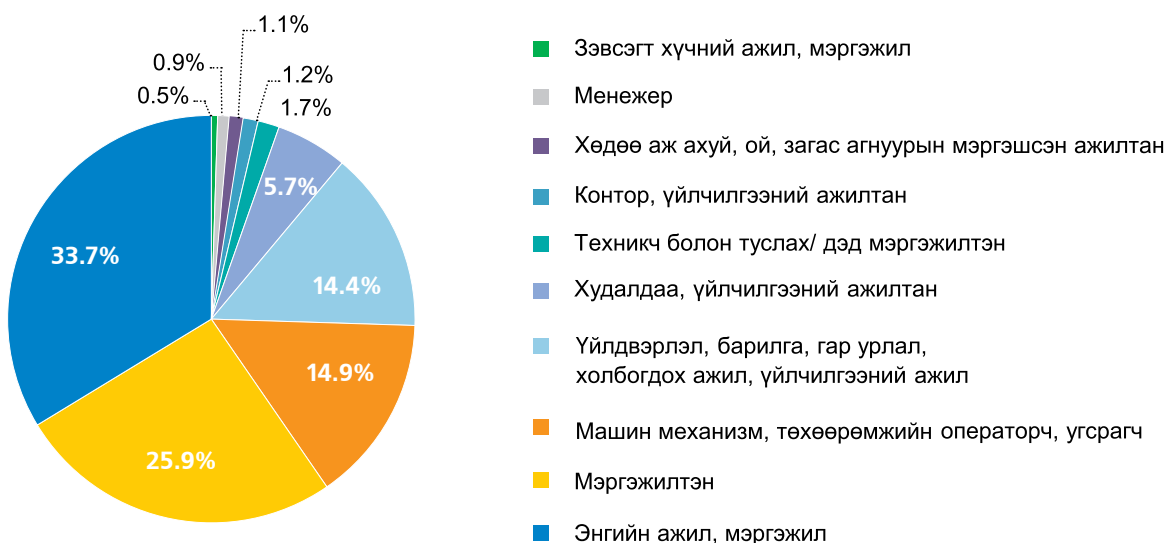
Зураг 5.6. Ажилгүй иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар

Дээрх зурагт хөдөлмөр эрхлээгүй 8 төрлийн шалтгааныг оруулсан хэдий ч судалгаагаар ажилгүй иргэдээс ажилгүй байгаа 25 төрлийн шалтгааныг тодруулж асуусан юм. Бусад шалтгаанаар ажилгүй байгаа иргэдийн эзлэх хувь бага байна. Ажил эрхлээгүй байгаа хүн амын ихэнх нь буюу бараг таван хүний хоёр нь ажил хайгаад олдохгүй байгаа гэж хариулсан байна. Мөн таван хүн тутмын нэг нь мэргэжил, дадлага туршлага байхгүй гэж хариулсан нь хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийг хангасан эрэлт, хэрэгцээтэй мэргэжилтэн бэлтгэх нь чухал байгааг харуулж байна.

Ажил хайгаад олдохгүй байгаа ажилгүй иргэдийг эзэмшсэн ажил мэргэжлээр авч үзвэл дийлэнх нь буюу 33.7 хувь нь энгийн ажил, мэргэжилтэй, 25.9 хувь нь мэргэжилтэн, 14.9 хувь нь машин механизм, төхөөрөмжийн операторч, угсрагч, 14.4 хувь нь үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил үйлчилгээний ажил, 5.7 хувь нь худалдаа, үйлчилгээний ажилтан, үлдсэн нь бусад ажил мэргэжилтэй хүмүүс байна.

Зураг 5.7. Ажил хайгаад олдохгүй байгаа ажилгүй иргэд, эзэмшсэн ажил мэргэжлээр, хувиар

Мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа ажилгүй иргэдийг эзэмшсэн ажил мэргэжлээр нь авч үзвэл таван хүн тутмын гурав нь буюу 61.0 хувь нь мэргэжилтэн, 12.6 хувь нь үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил, 10.6 хувь нь машин механизм, төхөөрөмжийн операторч, угсрагч, 4.5 хувь нь менежер, 4.3 хувь нь худалдаа, үйлчилгээний ажилтан, 2.4 техникч болон туслах/ дэд мэргэжилтэнтэй байна (Зураг 5.8).

Зураг 5.8. Мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа ажилгүй иргэд, эзэмшсэн ажил мэргэжлээр, хувиар

5.6. 15-24 НАСНЫ ЗАЛУУЧУУДЫН АЖИЛГҮЙДЭЛ

Нийт ажилгүй иргэдийн 24.0 мянга буюу 25.9 хувь нь 15-24 насны залуучууд байна. Энэ насны ажилгүй эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эрэгтэйчүүдийнхээс 2.7 пунктээр өндөр байна.

Хүснэгт 5.3. 15-24 насны ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр

Насны бүлэг	Ажилгүй иргэд						Ажилгүйдлийн түвшин		
	Бүгд	Хүйсээр					Бүгд	Хүйсээр	
		Эрэгтэй		Эмэгтэй		Эрэгтэй		Эмэгтэй	
		Тоо	%	Тоо	%				Тоо
15-19	4 558	4.9	2 779	5.2	1 779	4.6	18.8	17.4	21.5
20-24	19 450	21.0	10 522	19.6	8 928	22.9	17.7	16.7	19.0
15-24	24 008	25.9	13 301	24.8	10 707	27.5	17.9	16.8	19.4
Нийт	92 672		53 689		38 983		7.5	8.2	6.7

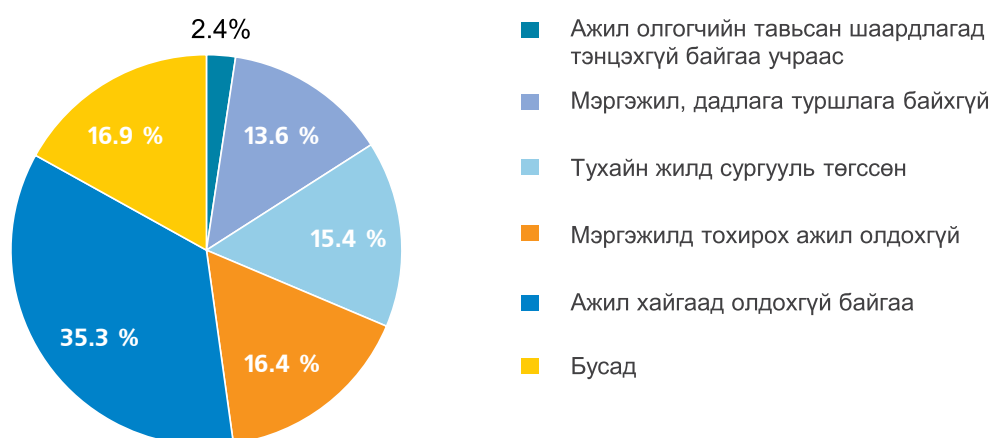
Судалгааны дүнгээр нийт 15-24 насны залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин 17.9 хувь буюу улсын дунджаас 2.4 дахин их байна (улсын дундаж 7.5 хувь). Энэ насны эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин нь 16.8 хувь, эмэгтэйчүүдийнх 19.4 хувь байгаа нь хүйсээр тооцсон ажилгүйдлийн түвшин улсын дунджаас тус бүр 2.0-2.9 дахин өндөр байна. 15-24 насны ажилгүй иргэдийг байршлаар авч үзвэл нийт ажилгүй иргэдэд энэ насны ажилгүй иргэдийн эзлэх хувь нь хөдөөд хот, суурин газрынхаас 2.1 пунктээр өндөр байна.

15-24 насны ажилгүй иргэдийн ажилгүйдлийн түвшинг байршлаар авч үзвэл хот суурин газрын ажилгүйдлийн түвшин нь тухайн насны бүлэг дэх улсын дунджаас 3.3 пунктээр, хөдөө орон нутгийнхаас 7.6 пунктээр өндөр байна.

Хүснэгт 5.4. 15-24 насны ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, байршлаар

Насны бүлэг	Ажилгүй иргэд						Ажилгүйдлийн түвшин		
	Бүгд		Байршлаар				Бүгд	Байршлаар	
			Хот		Хөдөө			Хот	Хөдөө
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%			
15-19	4 558	4.9	2 764	4.3	1 794	6.3	18.8	33.2	11.3
20-24	19 450	21.0	13 433	21.0	6 017	21.1	17.7	19.7	14.4
15-24	24 008	25.9	16 197	25.3	7 811	27.4	17.9	21.2	13.6
Нийт	92 672		64 119		28 553		7.5	8.2	6.7

15-24 насны ажилгүй иргэдийг ажилгүй байгаа шалтгаанаар нь авч үзвэл 35.3 хувь нь ажил хайгаад олдохгүй, 16.4 хувь нь мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй, 15.4 хувь нь тухайн жилд сургууль төгссөн, 13.6 хувь нь мэргэжил, дадлага туршлага байхгүй, 2.4 хувь нь ажил олгогчийн тавьсан шаардлагад тэнцэхгүй байгаа, 16.9 хувь нь бусад шалтгаанаар ажил эрхлээгүй гэсэн хариулт өгчээ.

Зураг 5.9. 15-24 насны ажилгүй иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар

БҮЛЭГ VI

АЛБАН БУС САЛБАР ДАХЬ
ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

6.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Монгол Улсад албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлт нь хүн амын орлогын эх үүсвэр бүрдүүлэлтийн нэлээд хэсгийг хангадаг. Иймд ОУХБ-ын зөвлөмж болгосноор албан бус салбарын талаарх тоо мэдээг статистикийн тогтолцооны нэг хэсэг болгож тогтмол цуглуулж байна. Ингэснээр албан бус салбарын цар хүрээ, хэмжээ, төлөв байдлын талаар байнгын мэдээлэлтэй болж, гарч буй өөрчлөлтөд хяналт тавих боломжтой болно.

Хөдөлмөрийн Статистикчдийн Олон Улсын 15-р Бага Хурлаар батлагдсан “Албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийн статистикийн талаарх тогтоол”-д албан бус салбар дахь үйл ажиллагаанд ямар үйл ажиллагааг хамруулах тухай шалгууруудыг тодорхойлсон бөгөөд тухайн улсын албан бус салбарыг бодитойгоор тодорхойлох болон улс орнуудын үндэсний хууль тогтоомжуудын ялгаатай байдлаас шалтгаалан албан бус салбарын тодорхойлолт нь адил байх шаардлагагүй, шалгууруудыг янз бүрийн байдлаар хэрэглэж болно гэж заасан.

6.2. ОЙЛГОЛТ, ТОДОРХОЙЛОЛТ, АРГА ЗҮЙ

Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистикийн үзүүлэлтийг тооцох аргачлалын дагуу “Албан бус хөдөлмөр эрхлэгч”-д албан ёсны бүртгэл, нийгмийн хамгаалалд бүрэн хамрагдаагүй, аж ахуй эрхлэх зохион байгуулалтын хэлбэрт ороогүй, хөдөө аж ахуйн бус бөгөөд хуулиар хориглоогүй ажил, үйлчилгээ эрхэлж буй иргэдийг хамруулна. Мөн Монгол Улсын Их Хурлын “Төрөөс албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар баримтлах бодлого батлах тухай” 2006 оны 1 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтын 1.3-д “Албан бус хөдөлмөр эрхлэлт гэдэгт албан ёсны бүртгэл, мэдээлэл, нийгмийн хамгаалалд бүрэн хамрагдаагүй, хөдөө аж ахуйн бус, аж ахуй эрхлэх аливаа нэгэн зохион байгуулалтын хэлбэрт ороогүй, хуулиар хориглоогүй ажил, үйлчилгээг хувь хүн, өрх, хамтлаг эрхлэхийг хамруулна” гэж заасан.

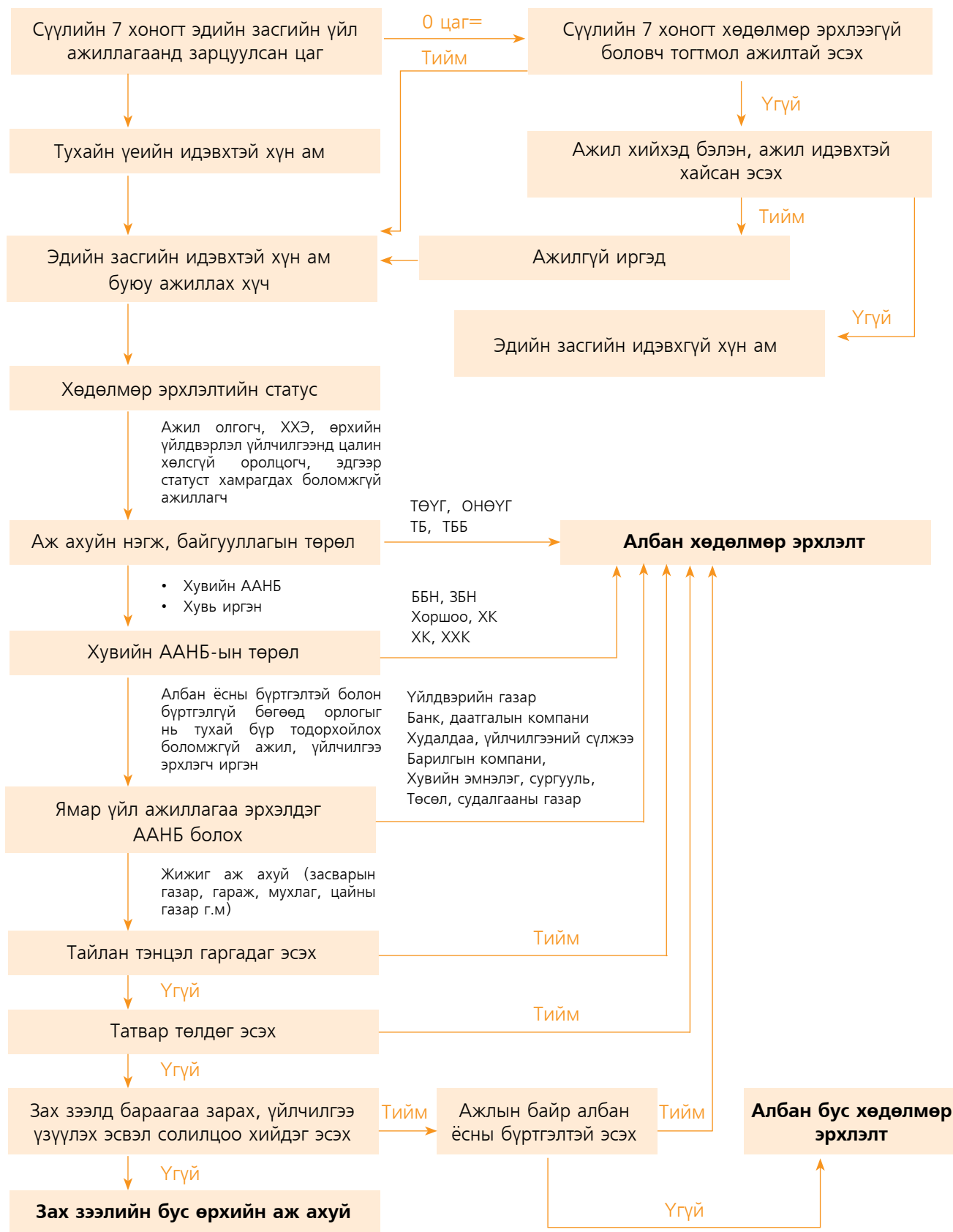
Албан ёсны хөдөлмөр эрхлэлтийн бүртгэлд бүрэн хамрагдаагүй иргэн гэж хөдөлмөр эрхлэлтийн статистик болон захиргааны бүртгэл, албан бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн орлогын албан татварын талаарх мэдээлэлд хамрагдаагүй иргэнийг хэлнэ.

Нийгмийн хамгаалалд бүрэн хамрагдаагүй гэдэгт “Нийгмийн даатгалын тухай” Монгол Улсын хуулийн холбогдох заалтын дагуу тэтгэвэр, тэтгэмж, эрүүл мэнд, ажилгүйдэл, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчний даатгалд хамрагдаагүй хүн ам багтана.

Хөдөө аж ахуйн бус ажил, үйлчилгээ гэдэгт газар тариалан, ойн аж ахуй, мал аж ахуй, шавьж үржүүлгийн ажил, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний анхан шатны боловсруулалт, хадгалалт, үйлдвэрлэлт, тээвэрлэлт, хөдөө аж ахуйн машин, техникийн ашиглалт, засвар үйлчилгээнээс бусад ажил үйлчилгээг хамруулна.

Аж ахуй эрхлэх зохион байгуулалтын хэлбэрт ороогүй гэж холбогдох хуулийн дагуу хоршоо, нөхөрлөл, компанийн хэлбэрээр аж ахуй эрхэлдэггүй, өрхийн нэг гишүүн эсвэл түүнээс дээш тооны өрхийн гишүүний эзэмшилд байдаг, тухайн өрх дангаараа эсвэл бусад өрхтэй хамтран эзэмшдэг үйлдвэрлэлийнхээ зарим хэсгийг зах зээлд борлуулдаг (бараа солилцоо хийдэг), аж ахуйн зохион байгуулалтад ороогүй өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээний нэгжийг хэлнэ.

Албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийг тодорхойлох схем

Хөгжиж буй орнуудад хөдөө аж ахуйн салбар дахь албан бус салбарын үйл ажиллагааг тодорхойлоход бэрхшээлтэй байдаг тул ОУХБ нь хөдөө аж ахуй (ХАА)-н салбарыг албан бус салбарын хүрэнээс гаргаж, зөвхөн ХАА-н бус чиглэлийн үйл ажиллагааг тус салбарт хамруулан тооцохоор тогтсон. Монгол Улсын нийт ажиллагчдын 28.5 хувийг шингээсэн ХАА-н салбар нь эдийн засгийн хамгийн том салбаруудын нэг бөгөөд ХАА-н салбар дахь үйл ажиллагаанд өрхийн жижиг аж ахуйн хэлбэр зонхилдог тус салбарыг албан бус салбарт хамруулан тооцдоггүй. Иймээс ОУХБ-ын тодорхойлолтын дагуу ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийг ХАА-н салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтээс зааглаж, улмаар ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийг албан болон албан бус салбар гэж ангилан үздэг.

6.3. ХАА БОЛОН ХАА-Н БУС САЛБАР ДАХЬ ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Судалгаагаар нийт ажиллагчдын 28.5 хувь буюу 327.6 мянга нь хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллаж байгаа бөгөөд эдгээр хүмүүсийг албан бус салбарын хүрээнд авч үзэхгүй. Гэсэн хэдий ч энэ бүлэгт ХАА-н бус салбарт ажиллагчдын нэгэн адилаар ХАА-н салбарт ажиллагчдын талаарх мэдээллийг оруулж байна.

Хүснэгт 6.1. 15, түүнээс дээш насны хүн амын ХАА болон ХАА-н бус салбарын тухайн үеийн ажил эрхлэлт, хүйс, байршил, бүсээр

Байршил/ бүс	Улсын хэмжээнд			Салбараар	
	Бүгд	Хүйсээр		ХАА	ХАА-н бус
		Эрэгтэй	Эмэгтэй		
А/ Ажиллагчдын тоо, мян.хүн					
Хот	676 064	356 450	319 614	20 852	655 212
Хөдөө	475 159	248 227	226 932	306 708	168 451
Баруун	166 668	87 175	79 493	84 419	82 249
Хангайн	248 614	125 970	122 644	130 934	117 680
Төвийн	189 617	99 870	89 747	64 583	125 034
Зүүн	86 353	44 804	41 549	39 629	46 724
Улаанбаатар	459 971	246 858	213 113	7 995	451 976
Дүн	1 151 223	604 677	546 546	327 560	823 663
Б/ Хувиар					
Хот	100.0	52.7	47.3	3.1	96.9
Хөдөө	100.0	52.2	47.8	64.5	35.5
Баруун	100.0	52.3	47.7	50.7	49.3
Хангайн	100.0	50.7	49.3	52.7	47.3
Төвийн	100.0	52.7	47.3	34.1	65.9
Зүүн	100.0	51.9	48.1	45.9	54.1
Улаанбаатар	100.0	53.7	46.3	1.7	98.3
Дүн	100.0	52.5	47.5	28.5	71.5

Хүснэгтээс харахад ХАА-н бус салбарт ажиллагчдын тоо 823.7 мянга /71.5 хувь/ байгаагийн таван хүн тутмын нэг нь хөдөө орон нутагт, харин дөрөв нь хот, суурин газарт ажиллаж байна. ХАА-н бус салбарт ажиллагчдын 54.9 хувь нь Улаанбаатар хотод байгаа нь албан бус хөдөлмөр эрхлэгчид нийслэл хотод олон байгааг харуулж байна.

6.4. АЛБАН БУС САЛБАРТ АЖИЛЛАГЧИД

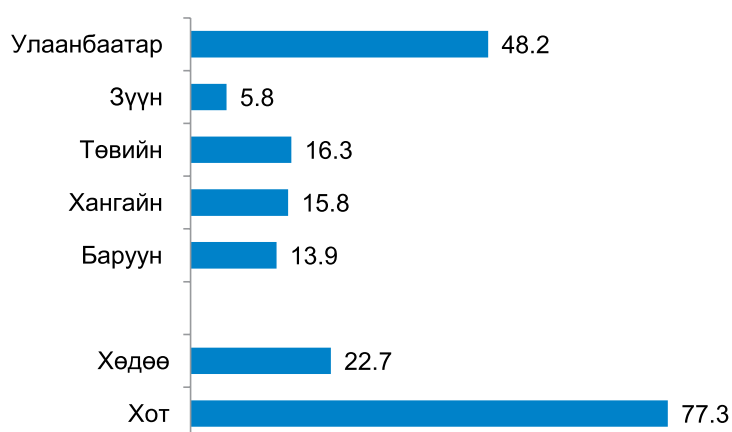
Байнгын орон тооны ажилчингүй, эсвэл 1-4 ажилтантай төрийн өмчийн бус, томоохон хувийн хэвшлийн аж ахуйд харъяалагддаггүй хөдөө аж ахуйн бус чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйг албан бус салбарт хамруулж болох юм. Судалгааны дүнгээр 2015 онд улсын хэмжээнд албан бус салбарт ажиллагчдын тоо 205.7 мянга байгаагийн 120.9 мянга буюу 58.8 хувь нь эрэгтэй, 84.8 мянга буюу 41.2 хувь нь эмэгтэй байна. Албан бус салбарт орлогыг нь тодорхойлох боломжгүй хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийг хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар нь үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэгч гэж авч үзэж байгаа ба 97.3 хувь нь үндсэн үйл ажиллагаагаараа, 2.7 хувь нь давхар буюу хоёрдогч үйл ажиллагаагаараа хувиараа хөдөлмөр эрхэлсэн байна.

Хүснэгт 6.2. Албан бус салбарт ажиллагчид, хүйс, байршил, бүсээр

	Бүгд	Байршлаар		Бүсээр					
		Хот	Хөдөө	Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар	
	Бүгд	205 710	158 951	46 759	28 494	32 438	33 605	12 030	99 143
Бүгд	Анхдагч	200 081	156 769	43 312	26 129	31 461	32 815	11 077	98 599
	Хоёрдогч	5 629	2 182	3 447	2 365	977	790	953	544
	Бүгд	120 864	93 095	27 769	17 443	18 291	18 345	6 913	59 872
Эрэгтэй	Анхдагч	116 955	91 532	25 423	15 750	17 627	17 802	6 228	59 548
	Хоёрдогч	3 909	1 563	2 346	1 693	664	543	685	324
	Бүгд	84 846	65 856	18 990	11 051	14 147	15 260	5 117	39 271
Эмэгтэй	Анхдагч	83 126	65 237	17 889	10 379	13 834	15 013	4 849	39 051
	Хоёрдогч	1 720	619	1 101	672	313	247	268	220

(Зураг 6.1)-ээс харахад албан бус салбарт ажиллагчдын 77.3 хувь нь хот, суурин газарт, 22.7 хувь нь хөдөө орон нутагт амьдарч байна. Харин албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийг бүсээр авч үзэхэд 48.2 хувь нь Улаанбаатар хотод, 16.3 хувь нь Төвийн бүсэд, 15.8 хувь нь Хангайн бүсэд, 13.9 хувь нь Баруун бүсэд, 5.8 хувь нь Зүүн бүсэд байна.

Зураг 6.1. Албан бус салбарт ажиллагчид, байршил, бүсээр, хувиар

Албан бус салбарт ажиллагчдыг аймгаар нь авч үзвэл Говьсүмбэр аймагт 0.5 хувь, Булган аймагт 0.6 хувь, Архангай, Хэнтий, Өмнөговь, Дундговь, Говь-Алтай аймагт 1.2-1.8 хувь, Сүхбаатар, Дорнод, Завхан, Баянхонгор, Сэлэнгэ, Хөвсгөл, Дорноговь, Ховд, Увс аймагт 2.0-2.9 хувь, Төв аймагт 3.2 хувь, Дархан-Уул, Баян-Өлгий, Өвөрхангай, Орхон аймагт 4.1-4.9 хувь нь ажиллаж байна.

Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийг үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэлтээр нь аймгаар авч үзэхэд Орхон аймгийн ажиллагчид нийт албан бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн 4.9 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд үүний дотор үндсэн 4.8 хувь, давхар 6.6 хувь байна. Харин Говьсүмбэр аймгийн хувьд хамгийн бага буюу нийт 1083 хүн албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлж байгаа бөгөөд эдгээр ажиллагчид бүгд үндсэн хөдөлмөр эрхлэлтээрээ албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлдэг байна. Мөн Архангай, Дархан-уул, Өмнөговь, Сэлэнгэ аймагт албан бус салбарт давхар хөдөлмөр эрхэлдэг хүн байхгүй байна.

Хүснэгт 6.3. Албан бус салбарт ажиллагчид, аймаг, нийслэл, бүс, хүйсээр

Аймаг, нийслэлээр	Нийт			Үүнээс:	
	Бүгд	Хүйсээр		Үндсэн	Давхар
		Эрэгтэй	Эмэгтэй		
Улсын дүн	205 710	120 864	84 846	200 081	5 629
Баруун бүс	28 494	17 443	11 051	26 129	2 365
Баян-Өлгий	8 735	5 920	2 815	7 804	931
Говь-Алтай	3 663	2 036	1 627	3 629	34
Завхан	4 328	1 922	2 406	4 138	190
Увс	6 009	3 933	2 076	4 999	1 010
Ховд	5 759	3 632	2 127	5 559	200
Хангайн бүс	32 438	18 291	14 147	31 461	977
Архангай	2 554	1 782	772	2 554	-
Баянхонгор	4 789	2 878	1 911	4 632	157
Булган	1 141	616	525	1 014	127
Орхон	10 050	5 336	4 714	9 679	371
Өвөрхангай	8 774	4 650	4 124	8 623	151
Хөвсгөл	5 130	3 029	2 101	4 959	171
Төвийн бүс	33 605	18 345	15 260	32 815	790
Говьсүмбэр	1 083	576	507	1 083	-
Дархан-Уул	8 418	4 622	3 796	8 418	-
Дорноговь	5 293	2 906	2 387	5 246	47
Дундговь	3 620	2 172	1 448	3 273	347
Өмнөговь	3 520	1 807	1 713	3 520	-
Сэлэнгэ	5 063	3 016	2 047	5 063	-
Төв	6 608	3 246	3 362	6 212	396
Зүүн бүс	12 030	6 913	5 117	11 077	953
Дорнод	4 324	2 607	1 717	4 169	155
Сүхбаатар	4 202	2 686	1 516	3 843	359
Хэнтий	3 504	1 620	1 884	3 065	439
Улаанбаатар	99 143	59 872	39 271	98 599	544

6.5. Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар

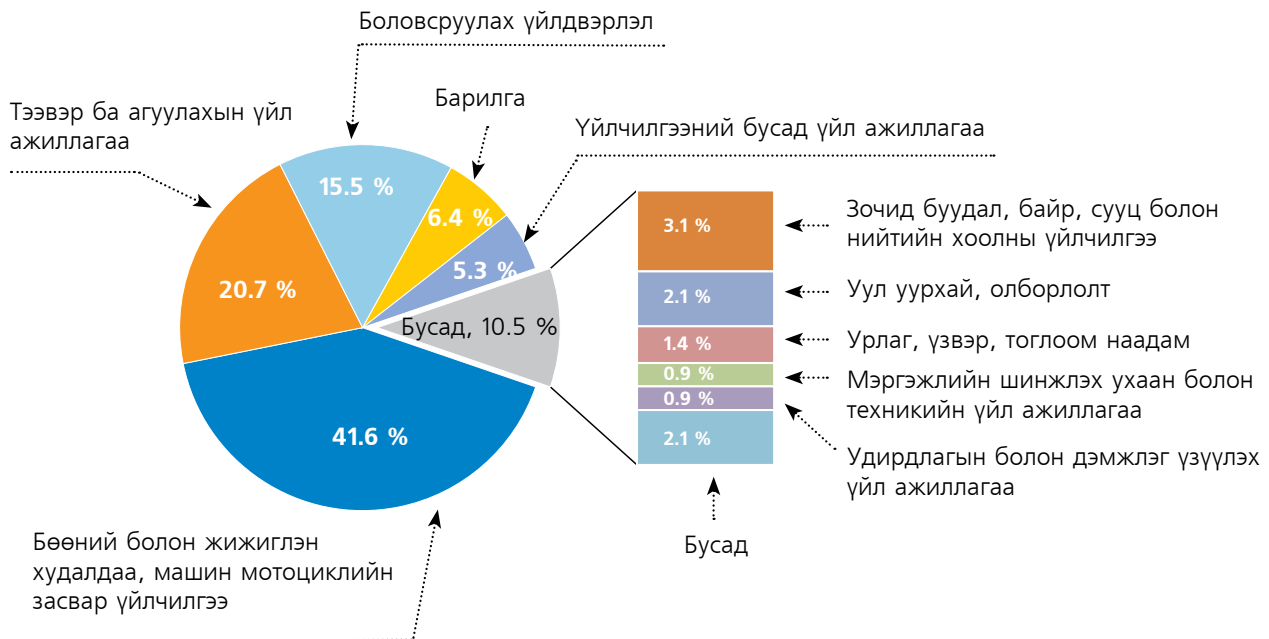
Албан бус салбарт ажиллагчдын тоог эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар (Хүснэгт 6.4)-т үзүүллээ.

Хүснэгт 6.4. Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, хүйсээр

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Уул уурхай, олборлолт	4 238	2.1	3 240	2.7	998	1.2
Боловсруулах үйлдвэрлэл	31 871	15.5	16 705	13.8	15 166	17.9
Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	101	0.1	50	0.0	51	0.1
Усан хангамж, бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	640	0.3	518	0.4	122	0.1
Барилга	13 181	6.4	10 363	8.6	2 818	3.3
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин мотоциклийн засвар үйлчилгээ	85 553	41.6	37 686	31.2	47 867	56.4
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	42 559	20.7	40 229	33.3	2 330	2.8
Зочид буудал, байр сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	6 261	3.1	1 580	1.3	4 681	5.5
Мэдээлэл, холбоо	1 071	0.5	865	0.7	206	0.2
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	1 065	0.5	231	0.2	834	1.0
Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	1 892	0.9	1 129	0.9	763	0.9
Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	1 867	0.9	986	0.8	881	1.0
Боловсрол	489	0.2	168	0.1	321	0.4
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	686	0.3	310	0.3	376	0.4
Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	2 919	1.4	2 184	1.8	735	0.9
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	10 845	5.3	4 326	3.6	6 519	7.7
Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	472	0.2	294	0.3	178	0.2
Дүн %		100.0		100.0		100.0
Тоо	205 710		120 864		84 846	

Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлсэн нийт иргэдийн таван хүн тутмын хоёр нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээний салбарт ажиллаж байна. Эдгээр ажиллагчдыг хүйсээр авч үзвэл таван хүний хоёр нь эрэгтэй, гурав нь эмэгтэй байна. Мөн тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагааны салбарт ажиллагчид нилээд өндөр хувийг эзэлж байна. Өөрөөр хэлбэл албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийн 42.6 мянга буюу 20.7 хувь нь энэ салбарт ажиллаж байна. Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин мотоциклийн засвар үйлчилгээ 41.6 хувь, тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа 20.7 хувь, боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарт 15.5 хувь нь ажиллаж байна.

Зураг 6.2. Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар, хувиар

Хүснэгт 6.5. Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар

Салбар	Бүс					Бүгд
	Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар	
Үйлдвэрлэл	8 359	10 474	6 683	3 015	21 500	50 031
Худалдаа	11 488	12 701	14 732	4 815	41 817	85 553
Үйлчилгээ	8 647	9 263	12 190	4 200	35 826	70 126
Бүгд	28 494	32 438	33 605	12 030	99 143	205 710

Албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийг үндсэн салбараар авч үзэхэд худалдааны салбарт 42.0 хувь, үйлчилгээний салбарт 34.2 хувь, үйлдвэрлэлийн салбарт 23.8 хувь нь ажиллаж байна.

6.6. АЛБАН БУС САЛБАРТ АЖИЛЛАГЧИД, АЖИЛ МЭРГЭЖЛИЙН АНГИЛЛААР

Албан бус салбарт ажиллагчдын тоог ажил мэргэжлийн ангиллаар (Хүснэгт 6.6)-д харууллаа.

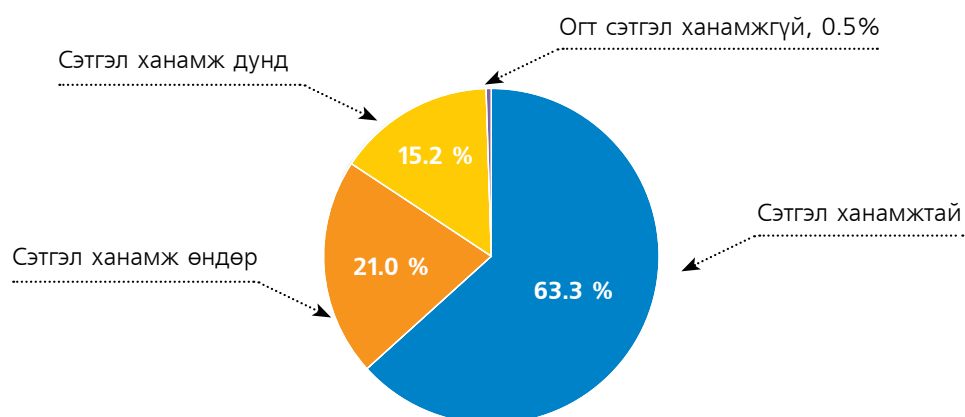
Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлсэн нийт хүн амын ихэнх буюу 85.4 мянган /41.5 хувь/ хүн худалдаа, үйлчилгээний ажил эрхэлсэн бөгөөд энэ мэргэжлээр эмэгтэйчүүдийн ихэнх буюу 56.1 мянга /66.1 хувь/, эрэгтэйчүүдийн 29.4 мянга /24.3 хувь/ нь ажилласан байна.

Хүснэгт 6.6. Албан бус салбарт ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар, хүйсээр

Ажил мэргэжлийн ангилал	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Менежер	5 549	2.7	3 576	3.0	1 973	2.3
Мэргэжилтэн	6 948	3.4	4 382	3.6	2 566	3.0
Техникч болон туслах, дэд мэргэжилтэн	2 548	1.2	1 814	1.5	734	0.9
Контор, үйлчилгээний ажилтан	1 170	0.6	413	0.3	757	0.9
Худалдаа, үйлчилгээний ажилтан	85 441	41.5	29 356	24.3	56 085	66.1
Хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын мэргэшсэн ажилтан	1 045	0.5	449	0.4	596	0.7
Үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил	49 248	24.0	31 542	26.1	17 706	20.9
Машин механизм, төхөөрөмжийн операторч, угсрагч	43 625	21.2	41 611	34.4	2 014	2.4
Энгийн ажил, мэргэжил	10 136	4.9	7 721	6.4	2 415	2.8
Дүн %		100.0		100.0		100.0
Тоо	205 710		120 864		84 846	

Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийн 24.0 хувийг үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан эзэлж байгаагийн дийлэнх буюу 64.0 хувь нь эрэгтэйчүүд байна. Машин механизмын операторч, угсрагчаар 43.6 мянган хүн ажилласан нь албан бус салбарт ажиллагчдын 21.2 хувийг бүрдүүлж байгаа бөгөөд энэ мэргэжлээр эрэгтэйчүүдийн ихэнх буюу 41.6 мянга /34.4 хувь/ нь ажилласан байна.

Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлж буй ажиллагчдын 200.1 мянга буюу 97.3 хувь нь үндсэн үйл ажиллагаагаараа хувиараа хөдөлмөр эрхэлж байна. Эдгээр хүмүүсийг албан бус салбарт эрхэлж буй үйл ажиллагаандаа хэр сэтгэл ханамжтай байдгийг дараах зургаар харууллаа.

Зураг 6.3. Албан бус салбарт ажиллагчдын сэтгэл ханамжийн байдал

Дээрх зурагт үзүүлснээр албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийн дийлэнх нь буюу арван хүн тутмын найм нь өөрийн эрхэлж буй ажилдаа сэтгэл ханамжтай байдаг байна.

БҮЛЭГ VII

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ УЛИРЛЫН
ХЭЛБЭЛЗЭЛ

7.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Тус судалгааны нэг зорилго нь хүн амын эдийн засгийн идэвхтэй болон идэвхгүй байдлын талаарх мэдээллийг улирлаар цуглуулан үндэсний хэмжээнд болон хот, хөдөөгийн түвшинд судлан тогтоох явдал юм. Энэ зорилгын хүрээнд нийт түүврийн хэмжээг 4 улирлаар бүлэглэн тэнцүү хувааж, түүврийн сонголтыг 3 сар тутам буюу улирал бүрээр хангалттай хэмжээнд хийсэн болно. Нэг улиралд 3204 өрхийг түүвэрлэн хамруулж, нийт дөрвөн улирлын тоо мэдээг нэгтгэн үндсэн үзүүлэлтүүдийг тооцсон бөгөөд улирал тус бүрээр гаргасан үндсэн үзүүлэлтүүдийн тооцоог энэхүү бүлэгт танилцуулж байна. Судалгаанд нийт 12816 өрхийн 43869 гишүүдийг хамруулж, судалгааны мэдээллийг 2015 оны 1 дүгээр сараас 2015 оны 12 дугаар сарыг дуустал хугацаанд 4 улирлаар цуглуулав.

7.2. ХҮН АМЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХИЙН БАЙДАЛ

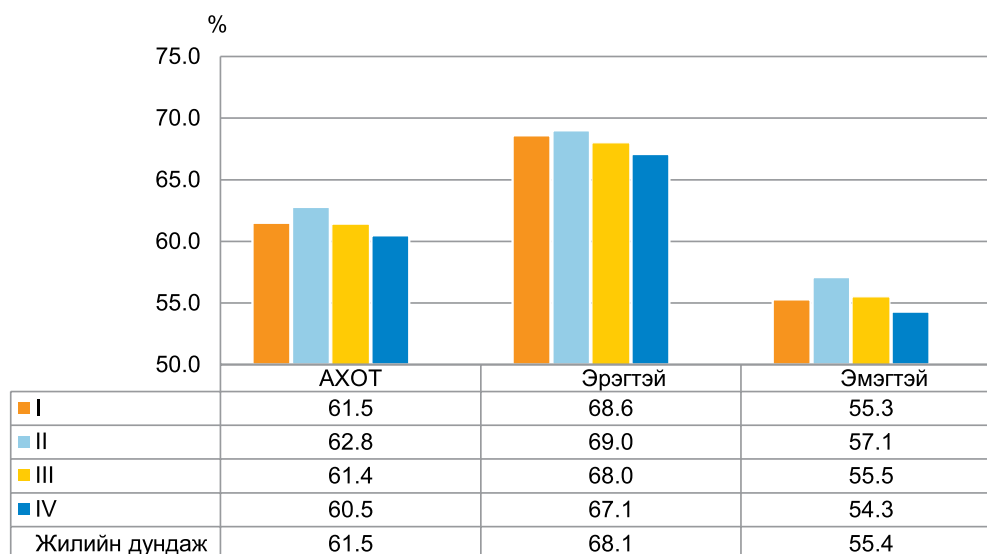
Судалгаагаар 15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвхийг улирлаар авч үзэхэд дөрвөн улирлын туршид хэлбэлзэл харьцангуй бага байна.

Хүснэгт 7.1. 15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх

	Улирал:				Жилийн дундаж
	I	II	III	IV	
Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	1 205 496	1 242 631	1 195 404	1 164 060	1 243 895
Эрэгтэй	632 064	658 187	628 685	624 565	658 366
Эмэгтэй	573 432	584 444	566 719	539 495	585 529
Хот	734 736	748 786	684 497	662 871	740 183
Хөдөө	470 760	493 845	510 907	501 189	503 712
АХОТ, %	61.5	62.8	61.4	60.5	61.5
Эрэгтэй	68.6	69.0	68.0	67.1	68.1
Эмэгтэй	55.3	57.1	55.5	54.3	55.4
Хот	55.4	58.0	55.5	54.1	55.8
Хөдөө	74.5	71.8	71.7	71.6	72.4
Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам	753 387	735 299	750 772	761 533	779 039
Эрэгтэй	289 312	295 458	296 199	306 590	307 998
Эмэгтэй	464 075	439 841	454 573	454 943	471 041
Хот	592 519	541 363	548 813	562 739	586 669
Хөдөө	160 868	193 936	201 959	198 794	192 370

Дээрх хүснэгт болон (Зураг 7.1)-ээс харахад 2 дугаар улиралд эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам их байсан нь АХОТ өндөр гарахад нөлөөлсөн байна.

(Зураг 7.1)-ээс харахад ажиллах хүчний оролцооны түвшин судалгааны 2 дугаар улиралд хамгийн өндөр буюу 62.8 хувь, 4 дүгээр улиралд хамгийн бага буюу 60.5 хувьтай байна. АХОТ 2 дугаар улиралд өндөр байгаад уул уурхай, барилга, зам засвар гэх мэт улирлын шинж чанартай салбарт ажиллагчид, тэдгээрийг дагаад тээвэр, үйлчилгээний салбарын ажиллагчид бусад улирлаас өндөр байдаг, мөн улирлын шинж чанартай ажлын байр бий болдогтой холбоотойгоор иргэдийн эдийн засгийн идэвхи нэмэгдэж, ажил идэвхтэй хайж, нилээдгүй хүн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амаас ажилгүй иргэдийн эгнээнд шилжих хандлага байдгаас шалтгаалах талтай.

Зураг 7.1. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр

7.3. АЖИЛЛАГЧИД

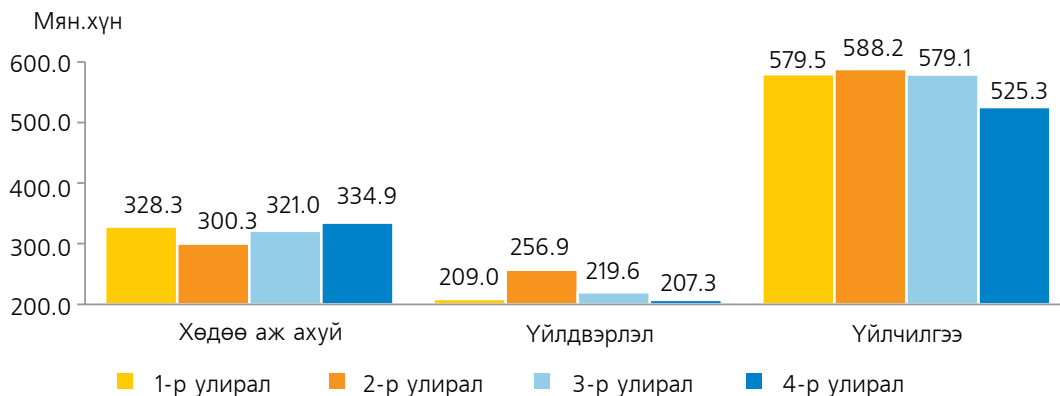
(Хүснэгт 7.2)-т ажиллагчдын тоо нь улирлаар хэлбэлзэж буйг харуулж байна. 2015 оны 1 дүгээр улиралд 1116.9 мянган хүн хөдөлмөр эрхэлсэн бол 2 дугаар улиралд 1145.3 мянга болж өсөн, 3 дугаар улирлаас буурч 1119.7 мянга, 4 дүгээр улиралд 1067.6 мянга болж буурсан байна. Үүнээс харахад хавар, зун буюу 2, 3 дугаар улиралд ажиллагчдын тоо өндөр байгаа бөгөөд энэ нь Монгол орны хувьд улирлын чанартай хөдөлмөр эрхэлдэгтэй холбоотой юм.

Хүснэгт 7.2. 15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтүүд, улирлаар

Үзүүлэлт	Улирал				Жилийн дундаж
	I	II	III	IV	
Ажиллагчид	1 116 860	1 145 341	1 119 703	1 067 589	1 151 223
Эрэгтэй	578 452	599 987	589 319	568 166	604 677
Эмэгтэй	538 408	545 354	530 384	499 423	546 546
Хот	669 288	679 730	637 250	597 760	676 064
Хөдөө	447 572	465 611	482 453	469 829	475 159
Ажиллагчид, салбараар:					
Хөдөө аж ахуй	328 334	300 253	321 031	334 909	327 560
Үйлдвэрлэл	209 024	256 872	219 610	207 341	233 542
Үйлчилгээ	579 502	588 216	579 062	525 339	590 121
Ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар:					
Цалин хөлстэй ажиллагч	543 548	578 216	547 226	508 063	566 720
Ажил олгогч	16 502	15 101	15 161	12 366	15 438
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	230 009	258 513	232 563	210 147	241 923
Өрхийн үйлдвэрлэл үйлчилгээнд цалин, хөлсгүй оролцогч	15 663	19 162	27 338	22 807	22 102
Мал аж ахуй эрхлэгч	311 065	273 084	296 516	313 755	304 351
Бусад	73	1 265	899	451	689

Манай улсын хүн амын хөдөлмөр эрхлэлт улирлаар нилээд хэлбэлзэлтэй байдаг хандлагыг эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар нь ангилан гаргасан дараах зургаас харж болно. Жилийн 2, 3 дугаар улиралд манай орны хувьд хөдөө аж ахуй (мал аж ахуй, газар тариалан, ойн аж ахуйн холбогдолтой), барилга, түүнийг дагаад тээвэр, бусад үйлчилгээний салбар дахь эдийн засгийн үйл ажиллагаа өргөжих таатай боломж бүрдэж, өвлийн улирлаас хавар, зуны улиралд хүн амын хөдөлмөр эрхлэлт идэвхжих хандлага байдаг.

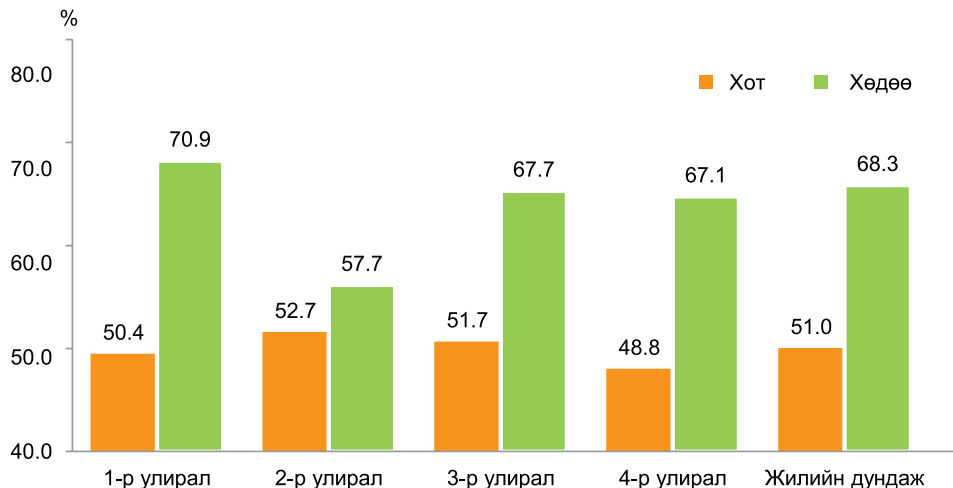
Зураг 7.2. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, улирлаар

Судалгааны 2 дугаар улиралд үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбар дахь эдийн засгийн үйл ажиллагаа мөн өссөн байна.

15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин хөдөө орон нутагт хот, суурин газрынхаас (5.0-20.5 пунктээр) илүү байгаа нь хөдөө аж ахуйн салбарт олноороо ажиллаж байгаатай холбоотой юм.

Зураг 7.3. 15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, байршлаар, улирлаар

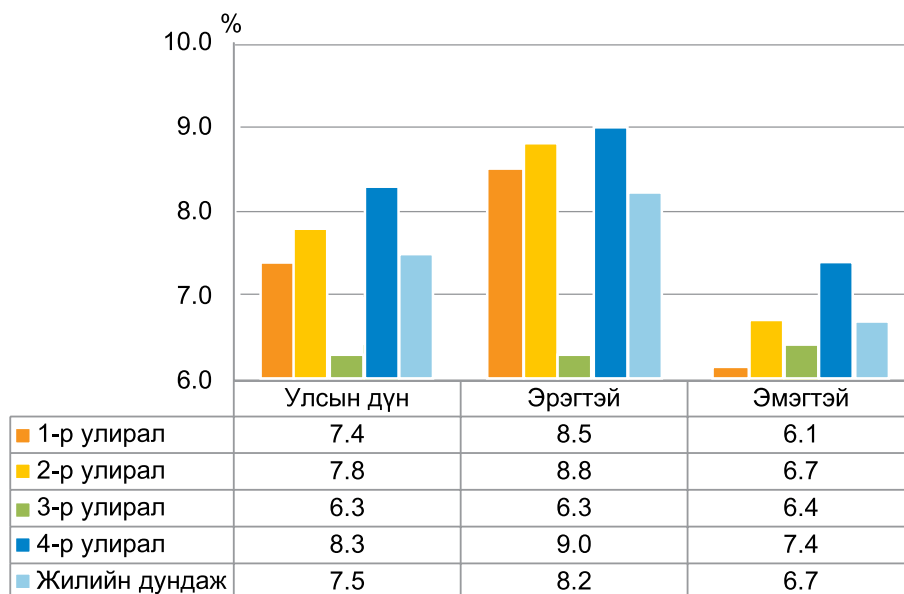

Дээрх зургаас харахад өвлийн буюу 1 дүгээр улирал (20.5 пункт) болон 4 дүгээр улирал (18.3 пункт)-д хөдөө, орон нутагт хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин хот, суурин газрынхаас нилээд өндөр байгаа бол хаврын буюу 2 дугаар улиралд хөдөө, орон нутаг болон хот, суурин газрын ялгаа багассан (5.0 пункт) байна. Энэ нь хөдөө орон нутагт мал аж ахуй эрхлэгчид их байдаг мөн хот, суурин газарт улирлын шинж чанартай хөдөлмөр эрхлэлт илүү нөлөөлдөг байж болох талтайг харуулж байгаа юм.

7.4. АЖИЛГҮЙ ИРГЭД

Судалгаагаар ажилгүйдлийн төлөв байдлын талаар мэдээлэл цуглуулан, ажилгүйдлийн үзүүлэлтүүд, тэдгээрийн цар хүрээг улирлын хэлбэлзлээр гаргав.

Зураг 7.4. Ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр, улирлаар, хувиар

2015 оны 4 дүгээр улиралд ажилгүйдлийн түвшин хамгийн их буюу 8.3 хувь, 3 дугаар улиралд хамгийн бага буюу 6.3 хувь байна.

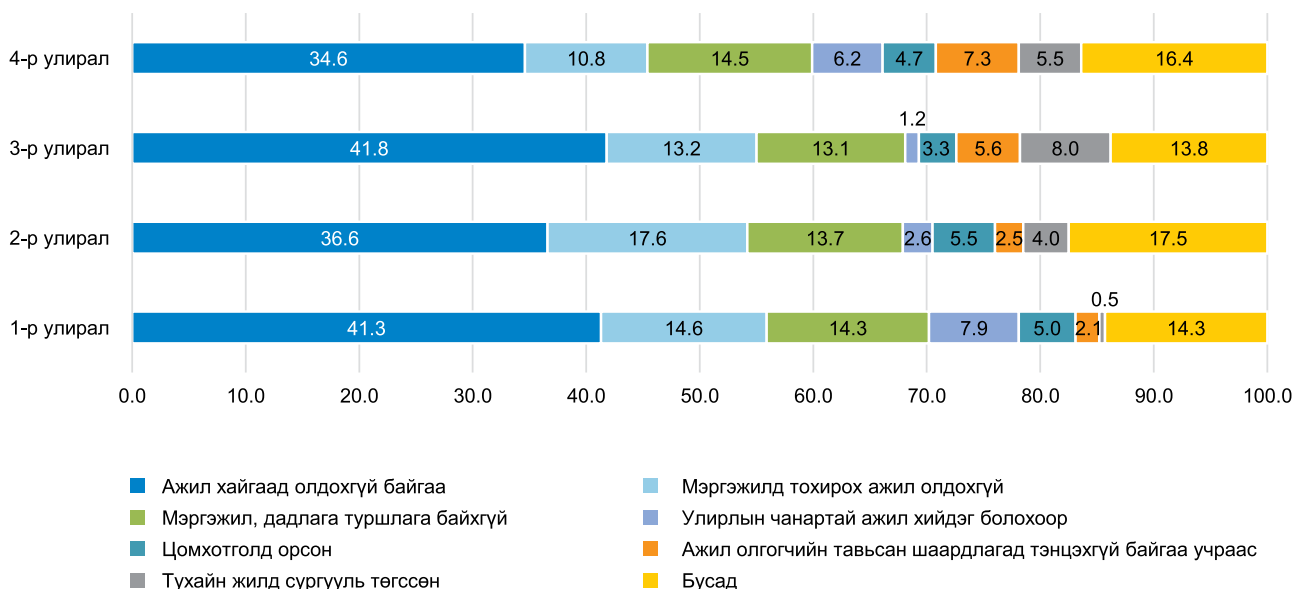
Хүснэгт 7.3. 15, түүнээс дээш насны ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, хүйс, байршлаар, улирлаар

	Улирал				Жилийн дундаж
	I	II	III	IV	
Ажилгүй иргэд	88 636	97 290	75 701	96 471	92 672
Эрэгтэй	53 612	58 200	39 366	56 399	53 689
Эмэгтэй	35 024	39 090	36 335	40 072	38 983
Хот	65 448	69 056	47 247	65 111	64 119
Хөдөө	23 188	28 234	28 454	31 360	28 553
Ажилгүйдлийн түвшин, %	7.4	7.8	6.3	8.3	7.5
Эрэгтэй	8.5	8.8	6.3	9.0	8.2
Эмэгтэй	6.1	6.7	6.4	7.4	6.7
Хот	8.9	9.2	6.9	9.8	8.7
Хөдөө	4.9	5.7	5.6	6.3	5.7

Хүн амын ажилгүйдлийн түвшинг хүйсээр авч үзэхэд 3 дугаар улиралд эмэгтэйчүүдийнх эрэгтэйчүүдийнхээс 0.1 пунктээр өндөр байна. Харин бусад улиралд эрэгтэйчүүдийнх эмэгтэйчүүдийнхээс(1.6-2.4 пункт) өндөр байгаа бөгөөд энэ ялгаа 1 дүгээр улиралд хамгийн их байна. Байршлаар авч үзэхэд бүх улиралд хот, суурин газарт хөдөөгийнхөөс 1.3-4.0 пунктээр өндөр байна. Хот, суурин болон хөдөө орон нутгийн ажилгүйдлийн түвшний зөрүү 3 дугаар улиралд ойртож (1.3 пункт) байгаа бөгөөд хоёулаа хамгийн бага түвшиндээ хүрсэн байна.

Ажилгүй иргэдийн ажилгүй байгаа шалтгааныг улирлаар авч үзэхэд бүх улиралд ажил хайгаад олдохгүй байгаа гэсэн шалтгаантай иргэд хамгийн их буюу 34.6-41.8 хувь нь байна. Мөн мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа шалтгаантай ажилгүй иргэд 10.8-17.6 хувийг эзэлж байна.

Зураг 7.5. Ажилгүй иргэд, шалтгаанаар, улирлаар, хувиар

БҮЛЭГ VIII

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ 2013, 2014, 2015
ОНЫ СУДАЛГААНЫ ҮНДСЭН ҮР ДҮНГИЙН
ХАРЬЦУУЛАЛТ

8.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Монгол Улсад 2002-2003 онд анх удаа “Ажиллах хүчний судалгаа (АХС)”-г олон улсын жишиг аргачлалын дагуу улирлаар явуулсан нь хөдөлмөрийн зах зээл дэх улирлын хэлбэлзлийг тусгасан хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний хэмжээний суурь судалгаа болсон билээ. Энэхүү судалгаа нь хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар гаргасан нийтлэг тодорхойлолт, арга зүйг ашиглан хүн амын эдийн засгийн идэвх болон идэвхгүй байдлын талаарх үзүүлэлтүүдийн улирлын нөлөөллийг тусган тооцож гаргасан.

Судалгааны түүврийн хүрээг Монгол Улсын хүн ам, өрхийн 2014 оны жилийн эцсийн мэдээнд үндэслэн тогтоосон бөгөөд судалгаанд нийт 12816 өрхийн 43869 гишүүнийг хамруулж, судалгааны мэдээллийг цуглуулав.

8.2. ХҮН АМЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХИЙН БАЙДАЛ

Судалгааны үр дүнгээр 2015 онд 15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам 1243.9 мянга болж өмнөх оныхоос 3.1 хувиар нэмэгдэхэд ажиллагчдын тооны өсөлт нөлөөлжээ. 2013 онтой харьцуулахад эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам 45.6 мянга буюу 3.8 хувиар өссөн байна.

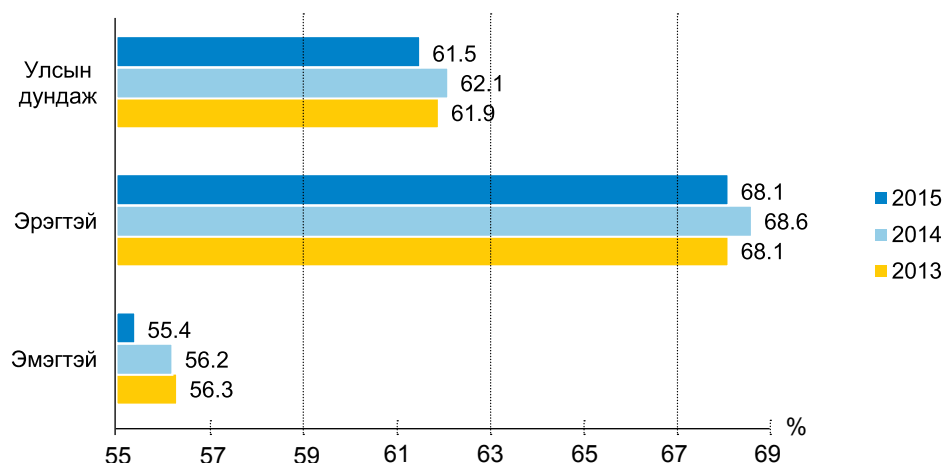
Хүснэгт 8.1. 15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх, 2013- 2015 оноор

Үзүүлэлтүүд	2013	2014	2015	$\frac{2015}{2013}$	%	$\frac{2015}{2014}$	%
Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	1 198.3	1 206.6	1 243.9	103.8		103.1	
Ажиллагчид	1 103.6	1 110.7	1 151.2	104.3		103.6	
Ажилгүй иргэд	94.7	95.9	92.7	97.9		96.7	
Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам	738.8	735.0	779.0	105.4		106.0	

2015 оны байдлаар ажиллах хүчний оролцооны улсын дундаж түвшин 61.5 хувьд хүрч, 2014 оныхоос 0.6 пунктээр, 2013 оныхоос 0.4 пунктээр буурсан байна. Хөгжиж буй эдийн засагтай орнуудын хувьд эдийн засаг өсөхийн хирээр АХОТ буурах хандлага байдаг нь Монгол орны хувьд ч гэсэн ажиглагдаж байна. Эрэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин 2015 онд 68.1 хувь болж, 2014 оныхоос 0.5 пунктээр буурч, 2013 оныхтой ижил түвшинд байгаа бол эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин өмнөх оныхоос 0.8 пунктээр, 2013 оныхоос 0.9 пунктээр буурч 55.4 хувь болжээ. Уг бууралтад эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тоо нэмэгдсэн нь нөлөөлсөн байна.

Судалгааны сүүлийн гурван жилийн үр дүнгээс харахад эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин дунджаар 12.3 пунктээр зөрүүтэй байна.

Зураг 8.1. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр, 2013-2015 оноор

Хүснэгт 8.2. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшнээр, 2013-2015 оноор

Үзүүлэлтүүд	2013	2014	2015	$\frac{2015}{2013}$ %	$\frac{2015}{2014}$ %
Магистр ба түүнээс дээш	83.6	86.2	83.1	99.4	96.4
Дипломын дээд болон бакалавр	73.0	74.4	72.8	99.7	97.8
Тусгай мэргэжлийн дунд	65.8	64.8	57.3	87.1	88.4
Техникийн болон мэргэжлийн	70.8	72.0	71.5	101.1	99.3
Бүрэн дунд	51.9	46.3	47.9	92.3	103.4
Суурь	55.5	51.3	49.9	89.9	97.4
Бага	55.5	53.6	53.2	95.9	99.2
Боловсролгүй	54.9	54.9	56.9	103.5	103.6
Бүгд	61.9	62.1	61.5	99.4	98.9

Ажиллах хүчний оролцооны түвшин нь боловсролын түвшингээс эерэг хамааралтай болох нь ажиглагдаж байна. Магистр ба түүнээс дээш боловсролтой иргэдийн хувьд ажиллах хүчний оролцооны түвшин хамгийн өндөр буюу 83.1-86.2 хувьтай байгаа бол тодорхой мэргэжил эзэмшээгүй бүрэн дунд түүнээс доош боловсролын түвшинтэй иргэдийн хувьд бага /2015 онд 47.9-56.9 хувь/ буюу улсын дунджаас доогуур байна.

Хүснэгт 8.3. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, гэрлэлтийн байдлаар, 2013-2015 оноор

Үзүүлэлтүүд	2013	2014	2015	$\frac{2015}{2013}$ %	$\frac{2015}{2014}$ %
Огт гэрлээгүй	53.4	52.9	52.9	99.1	100.1
Гэрлэсэн:					
- Батлуулсан	75.1	75.2	73.9	98.5	98.3
- Батлуулаагүй	66.3	68.1	71.6	108.0	105.2
Тусгаарласан	69.0	75.4	73.3	106.3	97.2
Цуцалсан	75.4	69.7	73.4	97.4	105.3
Бэлбэсэн	32.2	32.6	31.0	96.4	95.3
Бүгд	66.1	66.5	65.9	99.7	99.2

Тайлбар: -18-аас дээш насны хүн амаар тооцов.

Ажиллах хүчний оролцооны түвшинг гэрлэлтийн байдлаар авч үзэхэд огт гэрлээгүй болон бэлбэсэн хүмүүсийн хувьд харьцангуй бага байна. Сүүлийн гурван жилийн үр дүнгээс харахад бэлбэсэн иргэдийн хувьд ажиллах хүчний оролцооны түвшин хамгийн бага буюу 31.0-32.6 хувьтай байгаа бол гэрлэлтээ батлуулсан иргэдийн хувьд хамгийн өндөр буюу 73.9-75.2 хувьтай байна.

8.3. АЖИЛЛАГЧИД

15, түүнээс дээш насны хөдөлмөр эрхэлсэн хүний тоог 2014 оны судалгааны үр дүнтэй харьцуулахад 3.6 хувиар өсч, 1151.2 мянгад хүрчээ (Хүснэгт 8.4).

Хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амыг хүйсээр ангилж харахад эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 2014 оны судалгааны дүнтэй харьцуулахад 0.1 пунктээр буурч, эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 0.1 пунктээр өссөн байна.

Ажиллагчдын тоог хот, хөдөөгөөр 2014 онтой харьцуулж авч үзэхэд хот суурин газарт ажиллагчдын тоо 2015 онд 676.1 мянгад хүрч 3.0 хувиар, хөдөө орон нутагт ажиллагчдын тоо 475.2 мянгад хүрч 4.6 хувиар өсчээ.

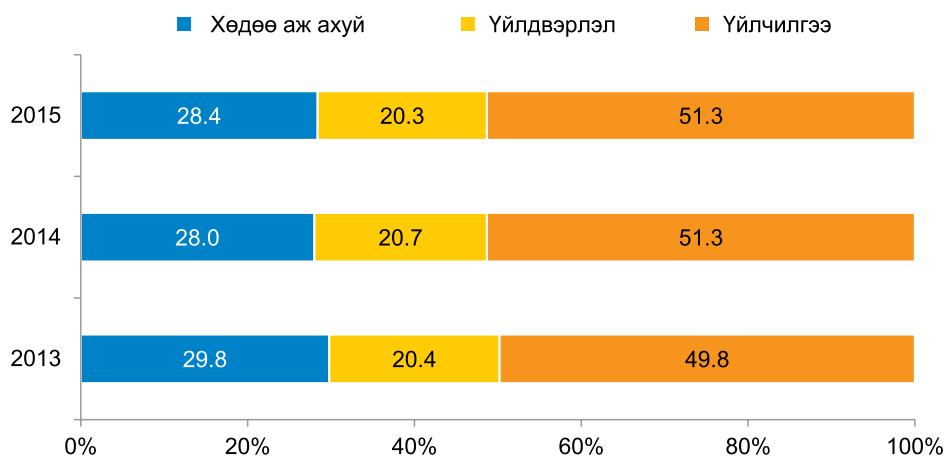
2014 онтой харьцуулахад цалин хөлстэй ажиллагч 2015 онд 2.9 хувь, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч 6.0 хувь, мал аж ахуй эрхлэгч 6.5 хувиар өссөн байна. Энэ хугацаанд хөдөлмөр эрхлэлтийн бусад байдалд хамаарах ажиллагч 55.4 хувь, өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч 16.5 хувь, ажил олгогч 12.2 хувиар тус тус буурсан байна.

Хүснэгт 8.4. 15, түүнээс дээш насны ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтээр

Ажиллагчид	2013	2014	2015	$\frac{2015}{2013}$ %	$\frac{2015}{2014}$ %
Бүгд	1 103 601	1 110 698	1 151 223	104.3	103.6
Эрэгтэй	579 222	584 371	604 677	104.4	103.5
Эмэгтэй	524 379	526 327	546 546	104.2	103.8
Хот	626 537	656 496	676 064	107.9	103.0
Хөдөө	477 064	454 202	475 159	99.6	104.6
Эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар					
Хөдөө аж ахуй	329 055	310 721	327 560	99.5	105.4
Үйлдвэрлэл	225 335	230 141	233 542	103.6	101.5
Үйлчилгээ	549 211	569 836	590 121	107.4	103.6
Хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар					
Цалин хөлстэй ажиллагч	541 634	551 006	566 721	104.6	102.9
Ажил олгогч	12 656	17 579	15 439	122.0	87.8
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	222 410	228 242	241 921	108.8	106.0
Мал аж ахуй эрхлэгч	298 331	285 843	304 351	102.0	106.5
Өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч	25 863	26 484	22 103	85.5	83.5
Бусад	2 707	1 544	688	25.4	44.6

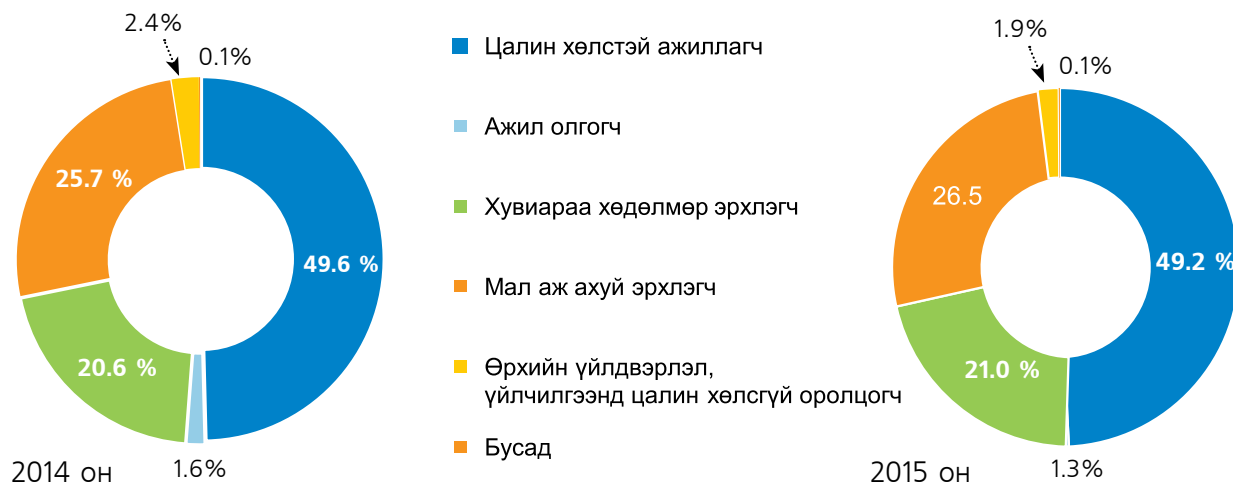
2015 оны байдлаар үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллагчдын эзлэх хувь 2014 оныхоос 0.4 пунктээр, 2013 оныхоос 0.1 пунктээр буурсан бол үйлчилгээний салбарт ажиллагчдын эзлэх хувь 2014 оныхтой ижил түвшинд буюу 51.3 хувьтай, 2013 оныхоос 1.5 пунктээр өссөн байна. Харин хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллагчдын эзлэх хувь 2014 оныхоос 0.4 пунктээр өсч, 2013 оныхоос 1.4 пунктээр буурчээ (Зураг 8.2).

Зураг 8.2. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, хувиар, 2013-2015 оноор

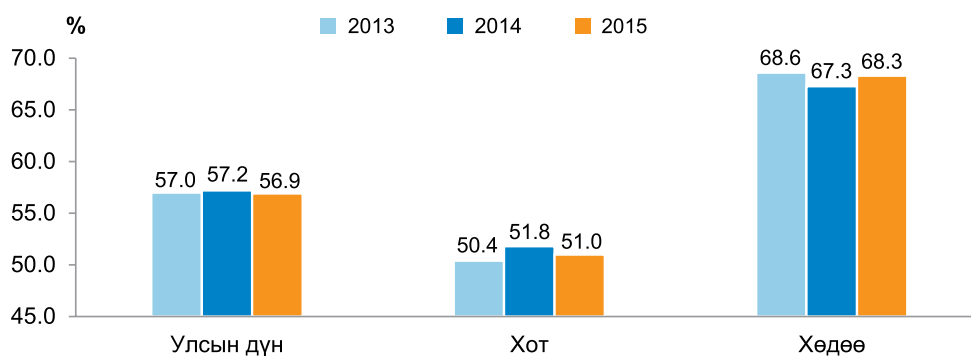
Ажиллах хүчний сүүлийн хоёр оны судалгааны дүнг харьцуулж үзэхэд 2015 оны байдлаар нийт ажиллагчдын дотор мал аж ахуй эрхлэгчид 0.8 пунктээр, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид 0.4 пунктээр өссөн бол өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч 0.5 пунктээр, цалин хөлстэй ажиллагчид 0.4 пунктээр, ажил олгогчид 0.3 пунктээр буурсан байна (Зураг 8.3).

Зураг 8.3. Ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар, хувиар, 2014, 2015 оны байдлаар

Суурьшлаар авч үзвэл хот, суурин газрын хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин өмнөх оныхоос 0.8 пунктээр буурч 51.0 хувь, хөдөө орон нутгийнх 1.0 пунктээр өсч 68.3 хувь болсон байна.

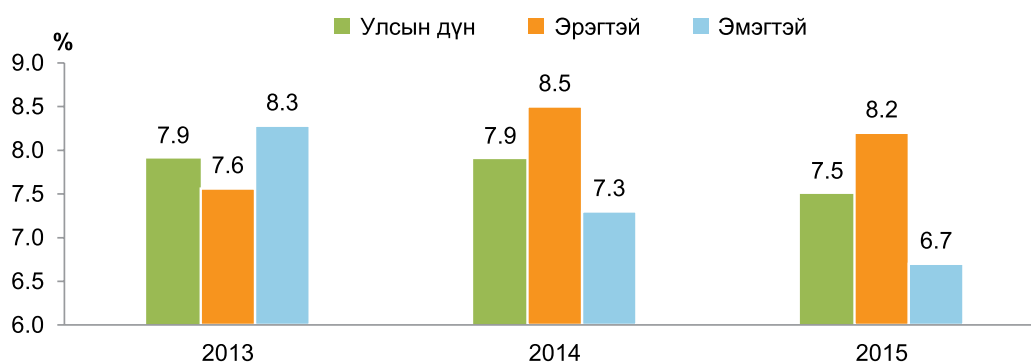
Зураг 8.4. Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, байршлаар

8.4. АЖИЛГҮЙ ИРГЭД

2015 оны судалгааны дүнгээр ажилгүйдлийн түвшин 7.5 хувь болж өмнөх оныхоос 0.4 пунктээр буурсан дүн гарлаа (Зураг 8.5). Уг бууралтад ажиллагчдын тоо өмнөх оныхоос 3.6 хувиар нэмэгдсэн нь нөлөөлсөн байна.

Мөн эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 8.2 хувьд хүрч, 2014 оныхоос 0.3 пунктээр, 2013 оныхоос 0.6 пунктээр өссөн байна. Харин эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 2014 оныхоос 0.6 пунктээр, 2013 оныхоос 1.6 пунктээр буурсан байна.

Зураг 8.5. Ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр, 2013-2015 оноор

(Хүснэгт 8.5)-д залуучуудын ажилгүйдлийн түвшинг сүүлийн 3 жилээр харьцуулан харуулсан бөгөөд эдгээр онуудад залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин үндэсний ажилгүйдлийн түвшингээс 2 дахин их байсан байна.

Хүснэгт 8.5. Залуучуудын ажилгүйдэл, 2013-2015 оноор

Үзүүлэлт	2013	2014	2015
Нийт ажилгүйдлийн түвшин (15+)	7.9	7.9	7.5
Залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин (15-24)	16.6	17.4	17.9
Залуучуудын болон нийт ажилгүйдлийн түвшний харьцаа	2.1	2.2	2.4

БҮЛЭГ IX

ТҮҮВРИЙН АЛДАА

9.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

АХС нь өрхөд суурилсан судалгаа учир түүвэрлэлтийн нэгж нь өрх байна. Нэг орон байранд хамт амьдардаг, нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын бусад хэрэгцээгээ хамтран хангадаг нэг буюу хэсэг бүлэг хүмүүсийг өрх гэнэ. Өрхийн ам бүлийн тоонд тухайн өрхөд 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа /хугацаат цэргийн албан хаагч, оюутан сурагчид, гадаадад ажиллаж, амьдарч байгаа болон цагдан хоригдож байгаа/ иргэдийг өрхийн гишүүнд тооцохгүй.

9.2. ТҮҮВЭРЛЭЛТ

Ажиллах хүчний түүвэр судалгааны бүлэглэлтийг засаг захиргааны нэгж буюу бүх аймаг, Улаанбаатар хотын дүүргүүд байхаар хийсэн. Энэ нь бодлого боловсруулагчдад хөдөлмөрийн статистикийн түлхүүр үзүүлэлтүүд тухайлбал, ажилгүйдлийг аймаг, дүүргээр гаргаж өгөх боломжийг бүрдүүлэх юм. Энд Улаанбаатар хотын дүүрэг, хорооны бүх хэсгүүд, аймгийн түвшинд сумын нийт багууд нь ТАШН болж байгаа юм. Ажиллах хүчний түүвэр судалгаанд 12816 өрх хамрагдсан бөгөөд улирал тутам 3204 өрх шинээр түүвэрлэгдсэн болно. Судалгааны түүвэрлэлтийн хүрээ нь Монгол Улсын нийт өрх бөгөөд үүнд Хүн ам, өрхийн 2014 оны жилийн тайлан, мэдээний үр дүнг ашигласан.

Түүвэрт хэдий хэмжээний нэгж /өрх/ хамрагдах нь судалгааны санхүүжилт болон түүвэр судалгааны үр дүнгийн нарийвчлалаас ихээхэн хамаарна. Судалгаанд хамрагдсан 12816 өрхөөс авсан мэдээлэл нь Монгол Улсын нийт өрхийг төлөөлөхдөө судалгааны асуулгаар цуглуулсан мэдээллийн бодит байдлын алдааны магадлал нь үндэсний хэмжээнд 5 хувиас хэтрэхгүй ба түүвэрлэлтийн загварын нөлөөний утга нь 1.5-аас хэтрэхгүй байхаар түүвэрлэлт хийсэн.

Бүлэглэлт:

Улаанбаатар хотын хэмжээнд дүүрэг тус бүр түүврийн бүлэг болох бөгөөд өмнө дурьдсаны дагуу хамгийн цөөн өрх, хүн амтай 2 дүүргийг нэгтгэн нэг бүлэг болгон нийт 8 бүлэг үүсгэсэн. 21 аймаг тус бүрийг нэг бүлэг хэмээн тооцож 21 бүлэг үүсгэсэн юм. Нийтдээ $21+8=29$ бүлэг 2 шаттай түүвэр хийсэн.

Бүлэг 1: УБ хотын Хан-Уул дүүргийн бүх хэсгүүд

Бүлэг 2: УБ хотын Багахангай болон Багануур дүүргийн бүх хэсгүүд

.....

Бүлэг 7: УБ хотын Чингэлтэй дүүргийн бүх хэсгүүд

Бүлэг 8: УБ хотын Сонгинохайрхан дүүргийн бүх хэсгүүд

Бүлэг 9: Архангай аймгийн бүх багууд

Бүлэг 10: Баян-Өлгий аймгийн бүх багууд

.....

Бүлэг 29: Говьсүмбэр аймгийн бүх багууд

Түүвэрлэлтийг хийхдээ 2 шатлалт түүврийн аргыг хэрэглэсэн. Эхний шатанд ТАШН, хоёр дахь шатанд түүвэрлэгдсэн анхан шатны нэгж дэх өрхийг сонгосон. Түүвэрлэлтийн эхний шатанд судалгааны нэгж /баг, хорооны хэсэг/ буюу ТАШН-ийг түүвэрлэлтийн пропорциональ магадлалт системчилсэн түүврийн аргаар бүлэг тус бүрт түүвэрлэлт хийсэн. Ийнхүү түүвэрлэлт хийхдээ албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийн сонгогдох магадлалыг нэмэгдүүлэх зорилгоор дэд бүлэглэлтийг хийж өглөө. Хөдөө аж ахуйн бус чиглэлээр хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг гишүүнтэй өрхийн хувийн жинг тодорхойлогч үзүүлэлт болгон сонгож авсан.

Бүлэг доторх судалгааны бүх нэгжийг аймаг, сум, баг, хорооны хэсгийн нэрийн дагуу жагсааж, судалгааны нэгж бүрт тоологдсон өрхийн тоог тавьж түүврийн хүрээг бэлтгэсэн.

Хэмжээнд нь пропорциональ магадлалт түүврийн аргаар анхан шатны нэгжийг сонгоход ТАШН дэх хүн амын тоо M_h -г хэмжээний тодорхойлогч болгон ашигласан. Бүлэглэлт тус бүрээс хэмжээнд нь пропорциональ магадлалт системчилсэн түүврийн арга/ХПМСТА/-ыг хэрэглэсэн болно.

Түүвэрлэлтийн үйл ажиллагааг дараах байдлаар үзүүлэв.

" h " бүлэг доторх " i " ТАШН-ийн түүвэрлэгдэх магадлал дараах томъёогоор илэрхийлэгдэнэ.

$$P_h^{(i)} = \frac{a_h M_h}{M_h}$$

Үүнд:

a_h - бүлэг тус бүрээс авсан ТАШН-ийн тоо

M_h - " i " ТАШН-д түүврийн хүрээнд тодорхойлогдсон хүн амын тоо

$M_h = \sum M_h$ - бүлэг бүр дэх түүврийн хүрээгээр тогтоогдсон нийт хүн амын тоо

" h " бүлэг дэх ТАШН-үүдийг аймаг, сумын нэрийн дагуу жагсааж ТАШН-ийн түүвэрлэлтийг хийсэн ба тогтоогдсон хүн амын тоог хэмжээний үзүүлэлт болгож авсан юм. "" өсөн нэмэгдэх утгуудыг тооцоолж уг утгуудыг ТАШН тус бүрийн харалдаа тавьсан болно. Түүврийн интервал I_{h1} -ийг дараах байдлаар тооцоолсон.

$I_h = \frac{M_h}{a_h}$ - хамгийн ойр бүхэл тоонд шилжүүлнэ.

" R_h " - a_h санамсаргүй тоо нь 0-ээс I_h хүртэлх дурын тоо байх ба үүнийг Excel програмын санамсаргүй тооны функцийг тусламжтайгаар тодорхойлов. " a_h " тодорхойлогч тоонуудын дарааллыг өмнөх сонгогдсон тоон дээр I_{h1} - г нэмж олсон болно.

$$R_h, (R_h + I_{h1}), (R_h + 2I_{h1}), (R_h + 3I_{h1}), \dots, (R_h + (j - 1)I_{h1}), (R_h + (a_h - 1)I_{h1})$$

Хоёр дахь шатанд сонгогдсон ТАШН бүрээс түүвэр олонлогийг бүрдүүлэх өрхүүдийг энгийн санамсаргүй түүврийн аргаар сонгосон. ТАШН-үүдээс ирүүлсэн өрхийн жагсаалтанд үндэслэн санамсаргүйгээр 12 өрхийг сонгож, судалгаанд хамруулсан.

Түүврийн жин

Судалгааны түүврийн жин доорх томъёоны дагуу тодорхойлогдоно.

1. Дэд түүвэрлэлт тус бүр дэх түүврийн анхан шатны жин тооцох томъёо

$$M_{srij} = \frac{P_s \times H_{srij}}{n_s \times p_{sri} \times h_{srij}}$$

2. Дэд түүвэрлэлтийг нэгтгэсэн түүврийн анхан шатны нэгжийн жин тооцох томъёо

$$M_{sij} = \frac{1}{2} \times \frac{P_s \times H_{srij}}{n_s \times p_{sri} \times h_{srij}}$$

3. t-р улирлын жин тооцох томъёо

$$M_{tsij} = \frac{1}{2} \times \frac{P_s \times H_{srij}}{n_{tsr} \times p_{sri} \times h_{srij}}$$

Энд P, p, n, H & h -ийн утгууд:

- P - тухайн бүлгийн хэмжээ буюу бүлгийн нийт хүн амын тоо
- p - тухайн анхан шатны нэгж дэх нийт хүн амын тоо
- n - тухайн дэд түүвэрлэлтээр тоологдох түүврийн анхан шатны нэгжийн тоо
- H - тухайн бүлгийн анхан шатны нэгжийн дэд түүвэрлэлт дэх нийт өрхийн тоо
- h - тухайн бүлгийн анхан шатны нэгжийн дэд түүвэрлэлт дэх түүвэрлэгдэх өрхийн тоо

Варианц болон стандарт алдааны тооцоо

Судалгааны үр дүнгийн нарийвчлал, төлөөлөх чадварыг гаргах нь тооцооны зайлшгүй хэсэг юм.

Тухайн сонгож авсан " Y " үзүүлэлтийн вариацийг тооцох томъёо:

$$var(y) = \sum_h \left[(1 - f_h) \left(\frac{a_h}{a_h - 1} \right) \sum_i \left(y_{hi}^2 - \frac{y_h^2}{a_h} \right) \right]$$

Энд:

- f_h - "h" бүлгийн түүврийн хувь
- a_h - "h" бүлгээс түүвэрлэсэн ТАШН-ийн тоо
- Y_{hi} - "h" бүлгийн "i" тооллогын нэгжийн "Y" үзүүлэлтийн утга

Судалгааны үр дүнгийн стандарт алдааны утга нь түүвэр хийснээс шалтгаалан ерөнхий олонлогийн бодит утга буюу параметрээс түүврийн утга хэр зэрэг хэлбэлзэж байгааг үзүүлнэ. Стандарт алдаа ($se(y)$)-г түүврийн үндсэн дээр $se(y) = var(y)^{1/2}$ гэсэн томъёогоор тооцно.

Харьцангуй стандарт алдаа буюу вариацийн коэффициент нь cv , түүврийн тооцооны утгын харьцангуй вариацийн утгыг илэрхийлэх ба өөрөөр хэлбэл түүврийн алдаа нь тооцооны утгатайгаа харьцуулахад ямархуу далайцтай байна гэдгийг үзүүлнэ. Вариацийн коэффициентийг дараах аргаар тооцно.

$$cv(y) = se(y)/y$$

Дундаж харьцаа гэх мэт үзүүлэлтийн тооцооны утгын далайц, хэмжих нэгж нь өөр өөр байдгаас хамааран тухайн судлагдаж байгаа үзүүлэлтийн талаар хийгдсэн янз бүрийн судалгааны үр дүнгийн стандарт алдаануудыг шууд харьцуулах боломж олгодог. Түүврийн хэмжээ болон түүврийн арга нь түүврийн алдаа хэр зэрэг их, бага байхыг тодорхойлох бөгөөд зарим үзүүлэлтийн хувьд түүврийн алдаа өндөр байх боломжтой бөгөөд эдгээр тоог ашиглахдаа анхааралтай байх хэрэгтэй.

9.3. ТҮҮВРИЙН АЛДАА

Түүвэр судалгаа хийгдэж байгаатай уялдан дараах 2 төрлийн алдаа гарч байдаг.

- Үүнд:
1. Түүврийн алдаа;
 2. Түүвэрлэлтийн бус алдаа;

Түүвэрлэлтийн бус алдаа нь тоон мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах, тархаах үйл явцын үед гардаг. Энэхүү алдаанд судалгааны бэлтгэл үе шат, мэдээлэл цуглуулах үед хийсэн судлаач, мэдээллэгчийн санамсаргүй болон санаатай хийсэн алдаа, боловсруулалтын шатанд гарсан алдааг хамруулан авч үздэг. Түүвэрлэлтийн бус алдаа нь гарсаар байдаг бөгөөд судалгааг явуулах бүхий л үе шатанд багасгах арга хэмжээг авдаг. Нөгөөтэйгүүр түүвэрлэлтийн бус алдааг статистикийн аргаар тооцоолох боломж хомс байдаг. Харин түүврийн алдааг статистикийн аргаар тооцоолдог.

Нийт олонлогоос түүвэрлэн авсан ажиглалт дээр тулгуурлан үр дүнг тооцдоггоос улбаалан түүврийн алдаа гардаг. Түүврийн алдаа тухайн судалгааг хийхэд ашигласан түүврийн төрөл болон түүврийн хэмжээнээс хамаарна. Энэхүү алдааг боломжит түвшинд байлгах үүднээс түүврийн загвар болон түүврийн хэмжээг сонгосон.

Улсын хэмжээнд тодорхойлогдсон түүврийн анхан шатны нэгжээс судалгаа авч үр дүнг тооцсонтой холбоотойгоор судалгааны үр дүн бодит утгаас ямар хэмжээний хэлбэлзэлтэй байгааг түүвэрлэлтийн алдаа илэрхийлнэ. Түүврийн загвар болон түүврийн хэмжээнд тулгуурлан алдааг тооцсон бөгөөд зарим нэг үзүүлэлтийн алдааны хязгаар өндөр байх нь түүврийн загварыг сонгох үе шатанд харагдаж байсан.

Судалгааны түүвэрлэлтийн алдааг дараах үзүүлэлтийн тусламжтайгаар тооцоолсон бөгөөд түүврийн алдааг илэрхийлэх гол үзүүлэлт нь вариацийн коэффициент болно.

- Ерөнхийн олонлогийн үзүүлэлтийн тооцооны утга
- Стандарт алдаа
- Вариацийн коэффициент
- 95 хувийн итгэмжлэгдэх интервал
- Тооцоо хийхэд ашиглагдсан ажиглалтын тоо

Түүвэрлэлтийн алдааг судалгааны үндсэн үзүүлэлтүүдийн хувьд улсын түвшин, хот, хөдөө, хүйс, бүс нутаг, аймгийн хэмжээнд гэсэн ангиллаар тооцсон.

Ажиллах хүч

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Стандарт алдаа	95% -ийн итгэх интервал		Вариацийн коэффициент
				Доод	Дээд	
НИЙТ	1 243 895	19 642	150.5	1 243 594	1 244 196	0.8
ХОТ, ХӨДӨӨ						
Хот	740 183	9 724	162.9	739 857	740 508	1.7
Хөдөө	503 713	9 918	177.4	503 358	504 068	1.8
ХҮЙС						
Эрэгтэй	658 366	10 330	89.3	658 188	658 545	0.9
Эмэгтэй	585 529	9 312	85.5	585 358	585 700	0.9
БҮС						
Баруун	183 544	4 092	59.4	183 425	183 663	1.5
Хангай	261 315	4 183	64.9	261 185	261 445	1.6
Төв	208 236	4 354	65.5	208 105	208 368	1.5
Зүүн	96 694	2 022	47.1	96 600	96 788	2.3
Улаанбаатар	494 106	4 991	69.9	493 966	494 246	1.4
АЙМАГ						
Архангай	42 333	767	20.8	42 291	42 374	2.7
Баян-Өлгий	49 491	1 037	23.6	49 443	49 538	2.3
Баянхонгор	41 660	738	27.3	41 605	41 715	3.7
Булган	28 316	696	25.4	28 265	28 367	3.6
Говь-Алтай	27 460	772	24.4	27 411	27 509	3.2
Дорноговь	27 126	629	22.6	27 081	27 171	3.6
Дорнод	31 661	615	27.3	31 607	31 716	4.4
Дундговь	21 238	781	30.8	21 176	21 300	3.9
Завхан	32 089	692	23.2	32 043	32 136	3.4
Өвөрхангай	53 360	707	29.8	53 300	53 419	4.2
Өмнөговь	29 046	620	20.2	29 006	29 087	3.3
Сүхбаатар	29 608	752	27.1	29 554	29 662	3.6
Сэлэнгэ	37 416	601	21.0	37 374	37 458	3.5
Төв	47 254	813	21.8	47 211	47 298	2.7
Увс	38 502	859	21.9	38 459	38 546	2.6
Ховд	36 002	732	20.5	35 961	36 043	2.8
Хөвсгөл	56 490	659	28.4	56 434	56 547	4.3
Хэнтий	35 424	655	22.4	35 380	35 469	3.4
Дархан-Уул	39 839	595	21.9	39 795	39 883	3.7
Улаанбаатар	494 106	4 991	70.1	493 966	494 246	1.4
Орхон	39 156	616	22.2	39 112	39 201	3.6
Говьсүмбэр	6 317	315	16.7	6 284	6 351	5.3

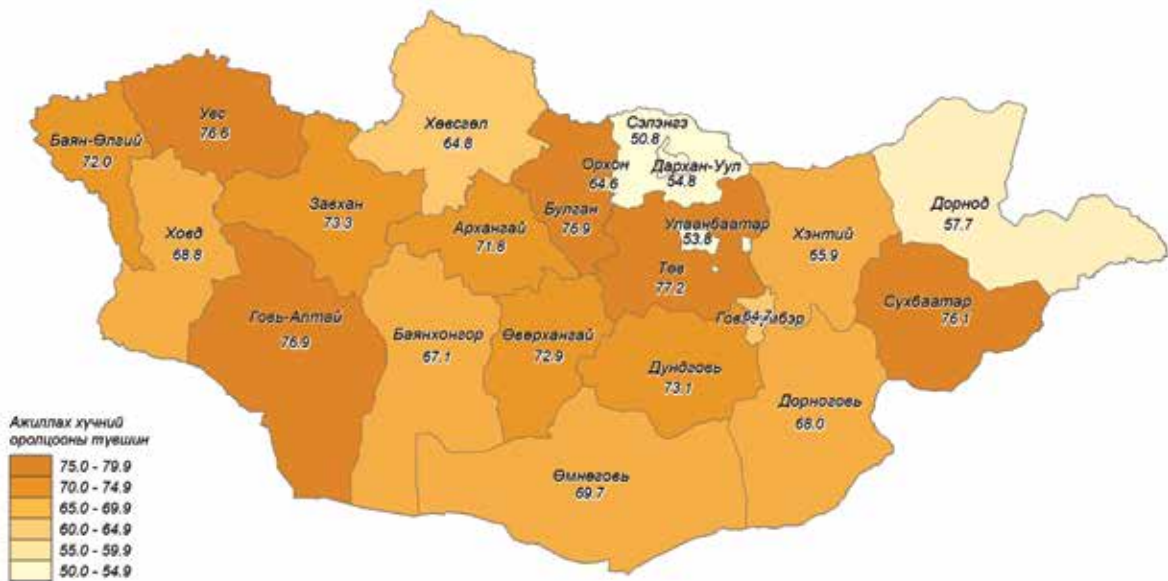
Ажиллагчид

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Стандарт алдаа	95% -ийн итгэх интервал		Вариацийн коэффициент
				Доод	Дээд	
НИЙТ	1 151 223	18 084	154.7	1 150 914	1 151 533	0.9
ХОТ, ХӨДӨӨ						
Хот	676 064	8 746	91.4	675 881	676 247	1.0
Хөдөө	475 160	9 338	128.6	474 902	475 417	1.4
ХҮЙС						
Эрэгтэй	604 677	9 453	92.6	604 492	604 862	1.0
Эмэгтэй	546 546	8 631	85.4	546 375	546 717	1.0
БҮС						
Баруун	166 668	3 717	62.5	166 543	166 793	1.7
Хангай	248 614	3 982	71.4	248 471	248 757	1.8
Төв	189 617	3 954	70.0	189 477	189 757	1.8
Зүүн	86 353	1 807	52.2	86 248	86 457	2.9
Улаанбаатар	459 971	4 624	66.5	459 838	460 104	1.4
АЙМАГ						
Архангай	40 208	728	24.5	40 159	40 257	3.4
Баян-Өлгий	43 621	913	28.7	43 564	43 679	3.1
Баянхонгор	38 980	691	34.2	38 911	39 048	4.9
Булган	27 012	664	28.5	26 955	27 069	4.3
Говь-Алтай	25 057	702	29.2	24 999	25 116	4.2
Дорноговь	23 333	542	25.1	23 283	23 383	4.6
Дорнод	29 155	565	28.9	29 097	29 213	5.1
Дундговь	20 076	739	33.0	20 010	20 142	4.5
Завхан	29 871	645	24.8	29 822	29 921	3.8
Өвөрхангай	51 415	681	31.0	51 353	51 477	4.6
Өмнөговь	25 613	546	20.2	25 573	25 654	3.7
Сүхбаатар	26 724	680	29.5	26 665	26 783	4.3
Сэлэнгэ	35 599	573	21.7	35 556	35 642	3.8
Төв	45 156	777	23.2	45 110	45 203	3.0
Увс	35 224	789	26.9	35 170	35 277	3.4
Ховд	32 895	668	20.4	32 854	32 936	3.1
Хөвсгөл	52 693	616	30.6	52 632	52 755	5.0
Хэнтий	30 473	562	28.5	30 416	30 530	5.1
Дархан-Уул	34 566	514	21.9	34 523	34 610	4.3
Улаанбаатар	459 971	4 624	66.7	459 838	460 105	1.4
Орхон	38 307	602	22.4	38 262	38 352	3.7
Говьсүмбэр	5 273	263	15.2	5 243	5 304	5.8

Ажилгүй иргэд

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Стандарт алдаа	95% -ийн итгэх интервал		Вариацийн
				Доод	Дээд	
НИЙТ	92 672	1 558	47.2	92 577	92 766	3.0
ХОТ, ХӨДӨӨ						
Хот	64 119	978	39.2	64 040	64 197	4.0
Хөдөө	28 553	580	26.3	28 501	28 606	4.5
ХҮЙС						
Эрэгтэй	53 689	877	26.2	53 637	53 741	3.0
Эмэгтэй	38 983	681	21.4	38 940	39 026	3.1
БҮС						
Баруун	16 876	375	26.5	16 823	16 929	7.1
Хангай	12 701	201	16.5	12 668	12 734	8.2
Төв	18 619	400	19.9	18 579	18 659	5.0
Зүүн	10 341	215	17.3	10 307	10 376	8.1
Улаанбаатар	34 135	367	22.3	34 090	34 179	6.1
АЙМАГ						
Архангай	2 125	39	3.5	2 118	2 132	9.0
Баян-Өлгий	5 869	124	17.2	5 835	5 904	13.8
Баянхонгор	2 680	47	11.7	2 657	2 704	24.9
Булган	1 304	32	4.6	1 295	1 313	14.4
Говь-Алтай	2 403	70	12.1	2 378	2 427	17.3
Дорноговь	3 793	87	10.2	3 773	3 814	11.7
Дорнод	2 506	50	7.3	2 492	2 521	14.6
Дундговь	1 162	42	5.6	1 151	1 173	13.4
Завхан	2 218	47	7.7	2 203	2 233	16.4
Өвөрхангай	1 945	26	4.4	1 936	1 954	16.9
Өмнөговь	3 433	74	8.9	3 415	3 451	12.1
Сүхбаатар	2 884	72	8.3	2 867	2 901	11.6
Сэлэнгэ	1 817	28	3.8	1 809	1 824	13.7
Төв	2 098	36	5.3	2 088	2 109	14.6
Увс	3 279	70	7.7	3 263	3 294	11.0
Ховд	3 107	64	9.7	3 088	3 126	15.1
Хөвсгөл	3 797	43	7.7	3 782	3 813	18.0
Хэнтий	4 951	93	12.8	4 925	4 977	13.8
Дархан-Уул	5 272	81	8.7	5 255	5 290	10.7
Улаанбаатар	34 135	367	22.3	34 090	34 179	6.1
Орхон	850	14	1.5	847	853	11.1
Говьсүмбэр	1 044	52	6.4	1 031	1 057	12.4

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ ОРОЛЦООНЫ ТҮВШИН, АЙМГААР

АЖИЛГҮЙДЛИЙН ТҮВШИН, АЙМГААР

